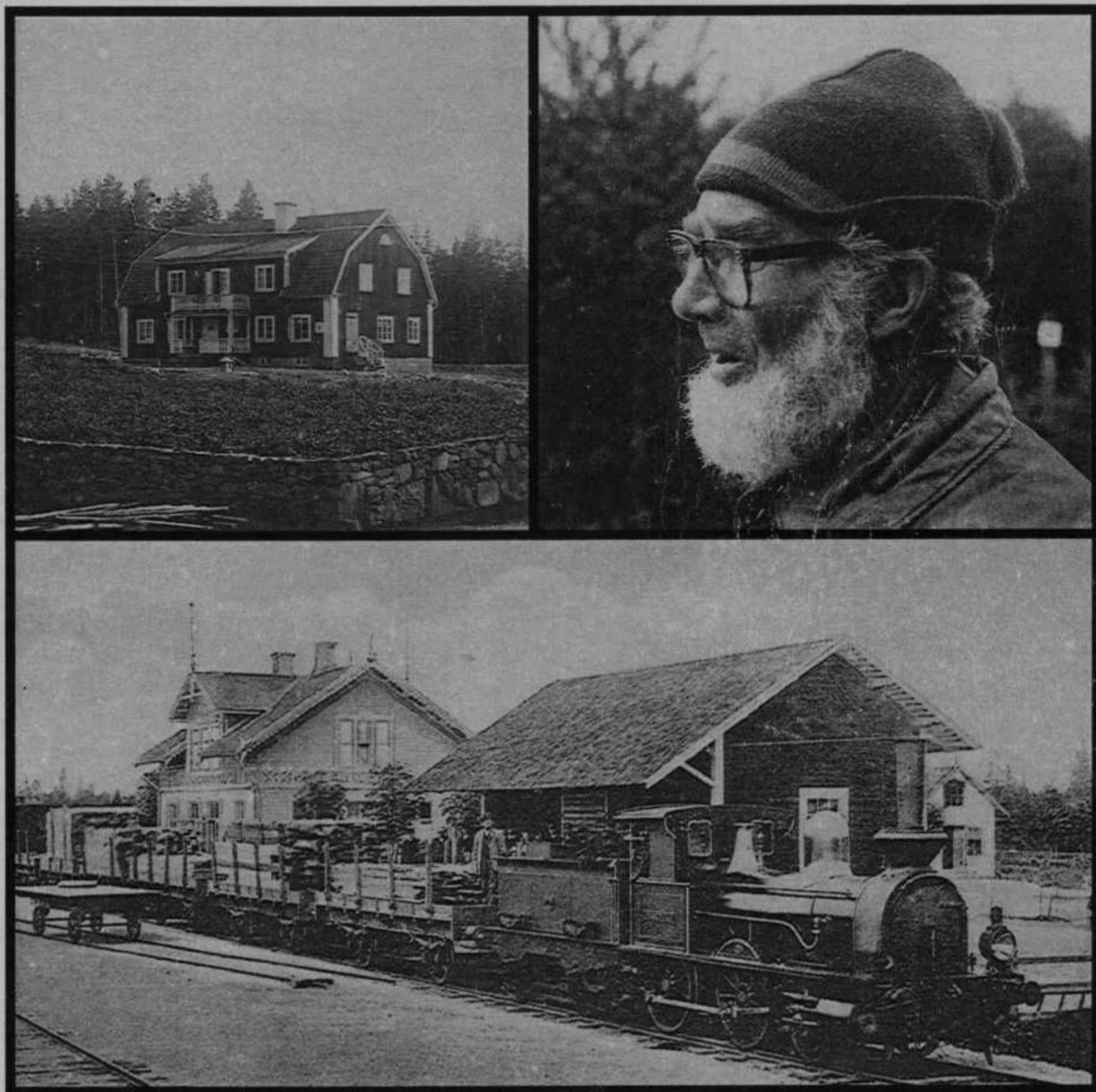

Del 1 av 2

Ur HÄLLEBERGET

UTGIVEN AV FÖRENINGEN

Dokumentation i Glasbruksbygd 1998

ur Hälleberget

Titeln vill föra tanken till den möda våra förfäder fick utstå när de skulle få sin utkomst ur den karga marken. Men den vill även slå an på den envishet och fantasi som uppvisats när människor trots detta lyckats leva ett drägligt liv.

Det finns många exempel på att yrkesskicklighet och företagsamhet lett till välstånd. I denna skrift berättar vi t.ex. om »Liasmeden i Elgarås«, handlare Andersson i Hälleberga men även om hur arbetarna vid bruken lyckades organisera sin kamp för att få del av det välstånd »hälleberget« kunde erbjuda.

Vi får inte heller glömma August Leandersson och kretsen kring honom som lyckades förvalta kommunens resurser så att ett ålderdomshem kunde byggas – utan några lån.

Vi som skriver detta är en samling berättarglada damer och herrar i mogen ålder. Var fjortonde dag under den mörka delen av året samlas vi under gemytliga former och berättar egna eller andras minnen för varandra. Uppslagen ger oss anledning att gå utanför vår krets och med hjälp av bandspelare och kamera dokumentera andras erfarenheter.

Vi hoppas att läsaren får lika roligt som vi i föreningen haft, när detta material vuxit fram.

Utgiven av föreningen

Dokumentation i Glasbruksbygd 1998, Orrefors.
Exemplar kan beställas genom Margit Måård
0481-30031 eller Arthur Lindahl 0481-30375.

Redaktör: Dick Måård.

Layout: Jan Krahner

Korrektur: Lars-Rune Jäverbrant

Föreningen har tidigare gett ut:

I BACKSPEGELN	1990
OROSTIDER	1992
ELD OCH VATTEN	1993
MINNEN FRÅN I:A VÄRLDSKRIGET	1993
JÄRN, KOL OCH SILVERPORTAR	1995

Innehåll

	SAGESMÄN	SKRIBENTER	
MÅLERÅS			
Målerås 1910-30.	AGNES HAMMARSTEDT	<i>Laila och Margit Måård</i>	3
Minnen från gamla Målerås	BERTIL HAMMARSTEDT	<i>Laila Måård & Arne Carlsson</i>	12
Olika företag i Målerås	ARNE KARLSSON		16
»Lumpmagasinet m.m.«	BROR & WIVI JONSSON	<i>Laila Måård & Arne Carlsson</i>	18
Målerås damlag			25
Målerås, tidningsnotiser		<i>Charles Hammarstedt</i>	26
FRÅN SKOGARNA RUNT MÅLERÅS			
Uppvuxen på Ideholm	ERIK KARLSSON	<i>Laila Måård & Arne Carlsson</i>	28
När seklet var ungt		<i>Edmund Karlsson</i>	42
Rövare på Gråstensmon		<i>Johan Nilsson</i>	54
Gråstensmon		<i>Ingvar Sandgren</i>	56
Liasmeden i Elgarås	ELIN HAUSENKAMP	<i>Laila & Dick Måård</i>	58
GULLASKRUV			
Fotboll i Gullaskruv	OSKAR AUGUSTSSON	<i>Elsie Gustavsson</i> <i>Elvi Karlsson</i> <i>Tor-Erik Nilsson</i>	66
Gullaskruvs kvinnogille	HELVY PETERSSON	<i>Elvi Karlsson</i> <i>Rut Erlandsson</i>	71
Vår siste smed		<i>Elvi Karlsson</i>	74
Perssons kafé	INGRID NILSSON	<i>Elvi Karlsson</i> <i>Svea Dalin</i>	76
En olycksfågel		<i>Börje Andersson</i>	78
ÅLDERDOMSHEMMET			
Ålderdomshemmet i			
Hälleberga		<i>Nils Rosander</i>	85
Ordningsregler		<i>Arkivmaterial</i>	99
Debatt om nedläggningen		<i>Pressklipp</i>	100
Vi arbetade på »hemmet«		<i>Lonny Lejon</i> <i>Ingrid Nilsson</i> <i>Gun-Britt Pettersson</i> <i>Gun-Britt Persson</i> <i>Maj-Britt Rydberg</i>	103 107 108 110 112

AFFÄREN I HÄLLEBERGA

<i>Sven-Erik Lidberg</i>	114
<i>Stina Lidberg</i>	116
<i>Gösta Hultgren</i>	116
<i>Daniel Andersson</i>	118
<i>Martha Molander</i>	118

SMÅLANDS OCH ÖLANDS KALENDER

122

ARBETARE I POLITIKEN

Orrefors socialdemokratiska

kvinnoklubbs verksamhet

<i>Arthur Lindahl</i>	125
-----------------------	-----

Kvinnliga pionjärer

<i>Arthur Lindahl m.fl.</i>	132
-----------------------------	-----

Fabriks. avd 278. Historik.

<i>Oscar Andersson</i>	135
------------------------	-----

Hälleberga arbetarkommun

<i>Oscar Andersson</i>	141
------------------------	-----

En lektion i demokrati

<i>Oscar Andersson</i>	144
------------------------	-----

YTTRINGAR FRÅN NU OCH DÅ

Mitt liv som fattig arbetare

<i>Arne Rydberg</i>	145
---------------------	-----

»På Sävveåns tid«

<i>Birger Granstam</i>	151
------------------------	-----

Jaktminnen

<i>Sven Helin</i>	157
-------------------	-----

Borstetorp skola

<i>Sven Helin</i>	161
-------------------	-----

Äldsta syföreningen

MARIA KARLSSON

<i>Laila Måård</i>	164
--------------------	-----

En titt på Hälleberga

<i>Arkivmaterial</i>	166
----------------------	-----

Nöjeslivet i gammal tid

<i>Erik Jonsson</i>	169
---------------------	-----

Detektivarbete...

<i>Arvid Rosander</i>	172
-----------------------	-----

Till mitt barndomshem

<i>C. Alfr. Sabelström</i>	175
----------------------------	-----

Målerås 1910–1930

Artikeln bygger på intervjuer som Laila och Margit Måård gjorde i november 1995 och i januari 1996.

MIN MOR HETTE Matilda, Josefin, Fredrika, född 1866 och död 1912. Far hette Frans Gustav Rosén, född 1864 och död 1934.

Själv heter jag Agnes och är född 1901.

Jag har varit gift med Charles Hammarstedt, född 1897 i Alsterfors.

År 1906 kom familjen Hammarstedt från Alsterfors och satte upp mekanisk verkstad här i Målerås. De hade många pojkar, sju stycken, varav jag tog en, Charles. Ada, en av mina systtrar, tog också för sig, den äldste.

Charles arbetade aldrig i den mekaniska verkstaden, utan var biträde i Qvarforts affär. Denna kom till redan i slutet av 1800-talet. Där arbetade Charles till omkring 1915.

När han var arton år läste han till radiotelegrafist på Chalmers i Göteborg. Han reste över alla hav, t.o.m. runt Afrika. Ibland kom båten till Göteborg och då kunde han resa hem med tåget och vara hemma några dagar. Någon gång

var jag och hälsade på när båten låg i Norrköping. Annars låg han ute hela året. Han var hemma ett par år och vikarierade på glasbruket. Vi fick två pojkar först och sedan en flicka. Charles låg ute tills flickan var två år, då kom han hem för gott.

När Åseda glasbruk byggdes upp 1947 flyttade vi dit, och Charles blev kamrer där.

Efter tiden i Åseda flyttade vi till Kalmar, men jag tålde aldrig luften där. Jag var 65 år och Charles 70 när vi flyttade tillbaka hit. Husen var då billiga i Målerås.

Jag håller i gång lite nu också. Jag är t.ex. med i matlaget som hemtjänsten håller i. Jag blir hämtad i bil och får träffa lite andra att prata med. Jag har i alla tider tyckt om att umgås med folk.

Född på Målerås Södra

Jag växte upp i Målerås Södra i konduktörsbostaden eftersom far var konduktör vid Kosta-Lessebobanan.

Pappa var född i Växjö och gick genom skolor i det militära. Hans tanke var egentligen att ta plats vid Statens Järnvägar. Men när de sökte konduktör vid den nystartade Kosta-banan tyckte han att det passade honom ännu bättre. Det var en direktör Hummel från Kosta

som anställde honom. När denne direktör Hummel slutade kom en annan som hette Hedberg från Linköping. Det var i denna familj som min mamma var barnjungfru och det var på detta sätt som min mamma och pappa blev bekanta. De gifte sig och bosatte sig första tiden i Kosta.

Efter en tid skulle tåget utgå från Målerås och då flyttade de in i konduktörsbostaden vid Målerås Södra. Han hette visst Erlandsson som ägde snickerifabriken där och som sålde fastigheten till Kosta-Lessebo järnväg som var ett bolag. Meningen var ju att järnvägen skulle gå ända till Älghult. Boningshuset där Erlandsson bodde blev stationshus och byggdes på en våning där stinsen kunde bo.

Målerås – en järnvägsknut

Målerås var en riktig järnvägsknut. Eftersom tågen från Kalmar inte gick längre än till Sävsjöström blev Målerås mötesplats för tågen som skulle tillbaka till Kalmar. Och så hade vi den lite mindre banan mot Kosta. Det fanns ju inga bilar på den tiden så alla fick åka tåg om man inte ville gå eller åka hästskjuts.

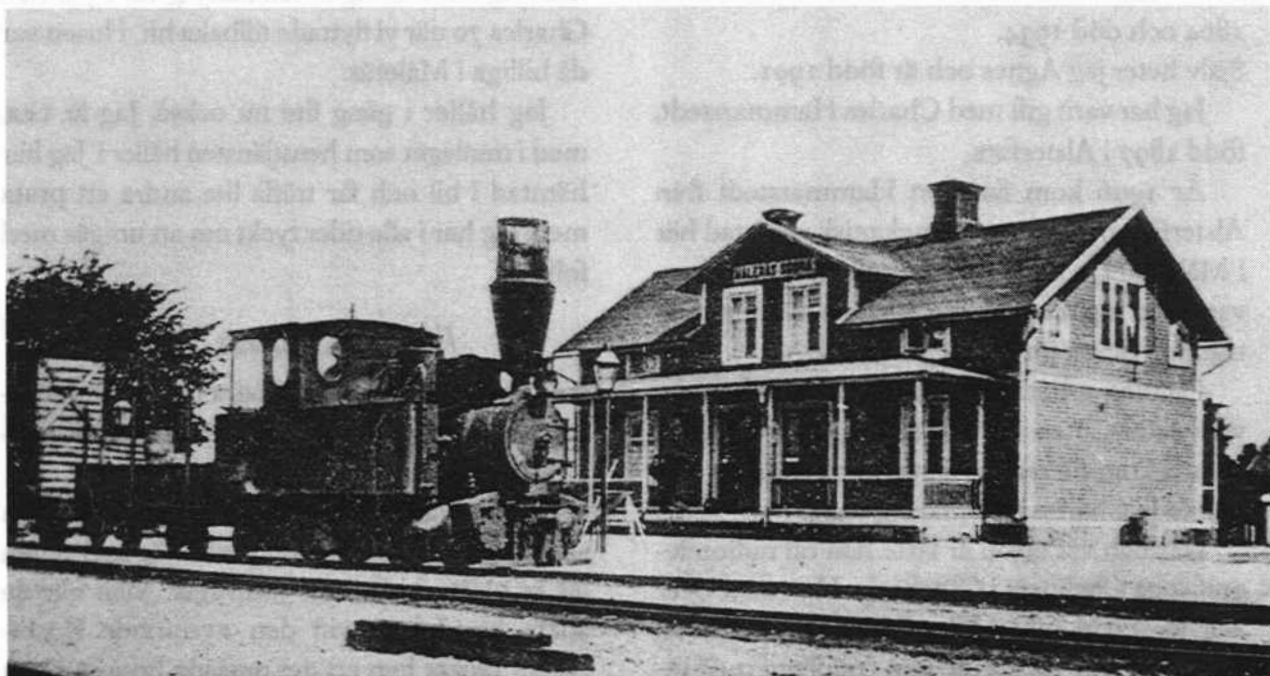
Det var mycket gods. Det fraktades virke och pappersmassa från Lessebo pappersbruk till Alstermo. Det var omlastning vid Målerås Södra då. Där fanns ett stort godsmagasin och en stor omlastningsbrygga.

Alla som kom från Alstermo, Älghult och Alsterfors och skulle till Växjö var tvungna att först åka med Kosta-tåget till Lessebo och sedan vidare. Var det någon så sjuk att de måste ligga till sängs fick de först åka hästskjuts till Målerås, godsvagn till Lessebo och sedan vidare till Växjö för att komma till lasarettet. Alla transporter gick med häst och oxen från och till järnvägen. Ett nöje för oss barn var att åka på stängen längst bak på vagnen som drogs av Alsterforsoxarna. Men sedan fick vi gå hem.

Tåget gick klockan 07.00 till Lessebo och kom tillbaka klockan 10.30. Nästa tur gick klockan 14.30 till Lessebo och kom tillbaka klockan 20.00 på kvällen.

Där fanns också en stor vändskiva och ett stort lokomotivstall här vid Målerås Södra. Synd att det är rivet. Vändskivan användes till att vända loket rätt innan det kördes in i stallet.

Loket eldades med koks från Tyskland. Det var Anna-Greta Jonassons pappa som eldade

Målerås Södra Järnvägsstation.

Ungdomar på väg till Kosta för att roa sig?

loket. Lokförare var Alberg som också bodde i Målerås. Två stationskarlar fanns också, Johansson hette i alla fall den ene och stins var Wetterholm.

Den gamla historien om att tåget gick så sakta i backarna att man kunde stiga av och plocka lingon känner jag igen:

– Då Alberg såg att någon klev av satte han fart på loket på pin kiv.

Bromsaren vid Kosta-banan hette Franzén och putsare Karlsson putsade loken. De fick namnen »Putsarekarlsson« och »Bromsarefranzén«.

I vår bostad bodde vi nog fritt och fick dessutom åka gratis på Kosta-banan. Inspektören fick visst gratis ved också. Det var ju roligt att åka till Kosta, för det var lite större än Målerås.

I väntsalen fanns en stor kamin och en lucka att köpa biljetter i. Damerna som skulle ut och resa var klädda i långa kjolar och hade stora hattar – väldigt eleganta med vackra spetsar och volanger. Karlarna kunde ha hatt eller keps. På sommaren var det mest stråhattar för både damer, herrar och barn.

Min första hatt minns jag. Det var en stråhatt med blå blommor och till den hade jag en blårandig klänning, inte så värst lång. Jag ville aldrig

ha så lång klänning. Det fick vi avgöra själva. Det var en fru Elgström som var slöjdlärlarinna som sydde den. Det var gott om sömmerskor och stickerskor och andra hantverkare. Anna-Maria i Hultmålen var en som sydde mycket åt oss när vi var barn. På damerna var det hög krage och puffärmar som var modernt då på 1920-talet.

Kupé med lädersoffor

I den vanliga vagnen var det bara träsäten, men i andra klass var det stoppade, fina möbler med en långsoffa i läder och två fåtöljer och ett rök-bord. Det var jätteflott. Där var också en damkupé där de kunde sitta med barnen när de ammade och så en avdelning där det fick plats sex damer. När det var stora festligheter kunde det vara två vagnar för persontransport. Andraklassvagnarna var för det rika, fina folket. Det var ju klasskillnader då liksom nu.

Det var en vagn som var indelad i olika kupéer med skjutdörrar emellan. Där satt fina damer och herrar och de rökte cigarr. Jag minns direktör Fågelberg vid Alsterfors glasbruk som ofta åkte med familj och vänner. Han hade många järn i elden. Då stod det tvåspann hästar med en mycket fin vagn och väntade på dem när de kom. Den var öppen men hade en suff-

lett som kunde fällas upp beroende på vädret. Det var väl nästan så att de rullade ut den röda mattan också. Ibland var både hustru och barn med. De var så hemskt flotta med jackett och randiga byxor, klockkedja och damerna i eleganta hattar. Det var mycket fina resande med tågen till glasbruken. Visst fick vanliga människor sitta där också om de betalade vad det kostade. Jag åkte också där i andra klass när det var tomt, pappa var ju konduktör.

Det fanns även spottkoppar i kupéerna på den tiden till snus och tuggtobak. Den delen av vagnen som var avsedd för vanligt folk hade raka bänkar utefter väggarna. Det var fint det också. Värme från loket leddes på något sätt till kupéerna.

Det var skönt för dem som ammade att sitta för sig själva och så fanns det ju vatten i karaffer också. Förmodligen var där rökfritt. Allt var blankt och fint och välpolerat. Det var Putzarekarlsson som skötte poleringen både in och utvändigt. Stationskarlen städade vagnarna och tömde spottkopparna. Vatten brukade pappa fylla på i karafferna på morgonen innan de skulle åka. I loket fanns två man, en eldare och så lokföraren. En bromsare fanns också med ibland, han kallades Bromsarefranzén. Det var mest vid stora lass av t.ex. virke eller om det var långa tågset som bromsaren behövdes.

Pappa hade konduktörsuniform med blanka knappar. När det skulle vara riktigt högtidligt hade han något som kallades »syrtut«. Det var en lång dubbelknäppt rock.

Ett vanligt tågset innehöll ett par vagnar, loket, godsinka och så postvagnen som pappa skötte. Han hämtade och sorterade all post utmed linjen. Bolaget fick extra betalt för posthanteringen. Jag hörde dom säga att det var pappa som skulle haft den extra betalningen i stället. Det kom nya postsäckar och även värdepост som förvarades i en stor kista, från Växjö via Lessebo och från Kalmarhället.

Mjölken hämtades också upp utmed banan men den tog stationskarlarna hand om. Sen kom de från affärerna med kärror och hämtade mjölken.

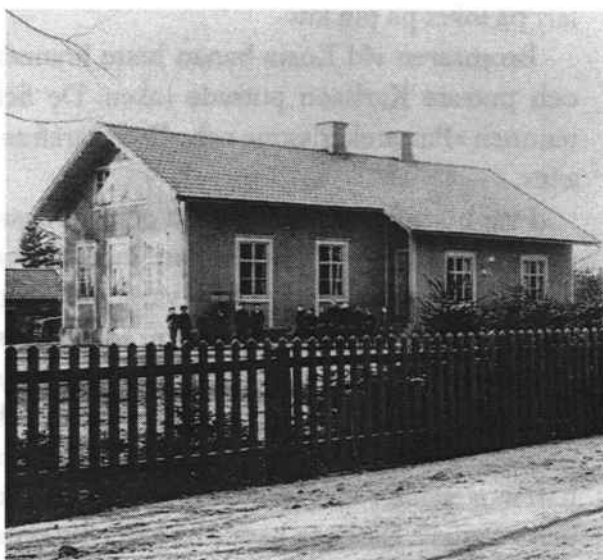
Hela familjer kom med tåget mot Kosta för att plocka bär upp mot Ideholm. Mat hade vi med oss för hela dagen. Vi kunde få ihop 15–20 liter i våra korgar. Det var mest blåbär vi fick åka iväg för att plocka för lingon fanns det gott om här runt Målerås.

Efter »världsbranden« var det gott om hallon på brandplatsen. Då kom det folk från både när och fjärran. Hallonen var stora och fina på fälten där branden hade gått fram!

Ibland ordnade man utflyktståg men jag var aldrig med själv, då jag var för liten. Vagnen var i regel öppen och lövklädd och biljetter fick lösas i vanlig ordning. Utflyktskorg skulle medtagas på färden mot Kosta.

Skolan

Det värsta var att ingen skola byggdes i samhället förrän 1915. Den fanns i stället bland lantgårdarna vid Långaskruv. De trodde väl att samhället skulle ligga där. Missionsföreningen byggde upp ett missionshus som Inga Nyberg var föreståndare för. Där fick vi gå i småskolan på vardagarna. På lördag och söndag använde de själva sitt hus för sina missionsmöten. Det ligger fortfarande kvar jämte Storgatan och fungerar i dag som vävstuga.

Långaskruvs skola.

När vi klarat av småskolan måste vi ta oss ut till Långaskruvs skola. Vi var ett gäng som promenerade tillsammans till Långaskruv där

vi nog var 30–40 sammanlagt när alla anslutit sig. Det var ju barn från första till fjärde klass som gick där ute. Det var nog en halvmil att gå. Jag var tio år när jag började här. Vi hade smörgås och mjölk eller saft med oss som matsäck. Vi fick börja med att bära in ved och elda. Det var en öppen spis i omklädningsrummet och en i stora skolsalen där alla klasserna gick tillsammans och undervisades av en lärare som hette Elgström. Det var uppställning när vi skulle gå in, sedan uppställning vid bänken innan det var dags för en psalm – ordning och reda skulle det vara.

Vi gick både sommar och vinter så det var att plumsa i snön. Vi hade ju inte den utrustning som finns i dag. Vi hade vanliga tunna kängor, däremot fanns riktiga pjäxor till pojkarna. Nu för tiden är det ju inte så stor skillnad på pojk- och flickkläder. En del av pojkarna hade långbyxor. Vi hade ju livstycken och knappar till strumporna. Underbyxorna täckte inte alltid »glipen« mellan strumpan och byxbenet. Man var ju så gott som naken. Över detta hade vi en lång klänning och ibland lång kappa. Vanligast hade vi korta kappor, vantar och mössor. Vi var ofta genomblöta när vi kom fram till skolan och fick då hänga upp kläderna på tork så gott vi kunde. Trots detta var vi inte förkylda så ofta, vi var nog härdade.

På sommaren var det jätteroligt, då fick vi springa i skogen. Vi plockade svamp minns jag och stensöta som vi åt som godis. Läraren var mycket med oss ute i skogen. Det var ju skog runt skolan. Något annat gott som vi plockade var surblad. Hemma hos oss förekom bara murklor, ingen annan svamp.

Jag var tolv år när jag slutade skolan. Egentligen skulle man inte ha börjat skolan förrän då, man var ju inte mogen. Vi fick lära oss mycket religion, många psalmverser, katekesen och bibliska historien. Allt skulle man lära utantill.

Min mamma gick bort när jag var elva år och det blev ingen ordning och reda efter det. Någon utbildning var inte att tänka sig. Min lillasyster var ju bara tre år då, och henne fick jag ta hand om.

Fattighuset i Långaskruv

På fattighuset i Långaskruv bodde församlingens fattiga åldringar. Det var så fruktansvärt så man kan inte tro att det är sant. Det låg på andra sidan vägen vid skolan där jag gick. Det var ett rött hus och finns än i dag. Det är visst någon från Göteborg som äger det nu. Det är många som bott där sedan det upphörde som ålderdomshem.

Det var ett stort rum och ett litet kök nere, kök och rum uppe. Där var trägolv men det var nog inte ofta det skurades. De gamle låg i samma kläder jämt. Fy, vad eländigt det var!

Jag kommer ihåg en liten, liten gumma, Knårpan kallade vi henne. Hon var så förfärligt liten och så bodde hon ovanpå. Där bodde också en fru Lilja som tillsammans med Knårpan skulle ta hand om stället. Hon fick väl inte så mycket betalt så hon fick gå ända till hotellet i Målerås där hon tvättade och skurade och gjorde sådana saker för att få lite extra inkomst. Hon hade två pojkar och en flicka. Hon hade dåligt rykte. Det kom alla möjliga lodisar och karlar. Flickan Gunhild blev i alla fall smittad av veneriska sjukdomar och gick sedan bort.

På nedre botten bodde fyra–fem gamlingar bland alla råttor. De hade ätit hål på en gamlings fötter, berättade fru Rosander. Jag tror att de fick pengar till mat av kommunen. En Georg Karlsson skötte om fattigvården. Han bodde på Måleråsgården. Det var annars fru Lilja som skulle se till att de gamle fick mat. Fru Lilja hade själv tre barn.

Gustav Rosanders fru hade tre mostrar som låg där. När fru Rosander fick se vilken »vård« de fick, ordnade hon så att mostrarna fick bo på ett ställe i Hetalåga. Detta var nog omkring 1913, men då hade detta hemska ställe redan funnits i många år. Detta elände såg vi ju när vi var i skolan. Jag minns inte att jag såg de gamle ute någon gång.

Det bodde en som hette Strömer nere i en bondgård. Han var lite lustig och gick till bageriet och köpte bullar. Så kom han och sålde bullar till oss – jag tror vi betalade två öre styck.

Han gick också till fattigstugan och sålde bullar till de gamle.

Vi brukade ofta handla åt dem, mest till den lilla Knårpan. Hon skickade bud med oss skolbarn. Jag vet inte hennes rätta namn men vi kallade henne bara Knårpan.

Konfirmationen

Jag gick och läste i Hälleberga och även dit fick vi gå. Det gick tåg ibland så vi kunde åka, men det var inte alltid tågtiderna passade. Vi gick en och en halv mil och det var nog två gånger i veckan som vi läste. Prästen hette Ydström och han var underbar tycker jag. Det var år 1917 jag konfirmerades. Pojkar och flickor läste samtidigt, men vi fick sitta på var sin sida i kyrkan, flickor till vänster och pojkar till höger. Klänningen var svart och den hade Gunhild Johansson, Spanien, sytt. Gunhild, Walfrid och Klara i Spanien kallades dom för att de kom från ett litet ställe vid Lenhovda som hette Spanien. Gunhild var sömmerska här i Målerås på den tiden.

»Världsbranden« (Skogsbranden 1917)

Jag kommer ihåg att pappa var tjänstledig. Han skulle åka till Borås och min syster Hildur skulle förlova sig. Vi barn var ensamma hem-

ma och tyckte det var otäckt. Huset skulle utrymmas och en vagn ställdes upp för transporten. Vi tog bara en matkorg och pappas fiol med oss. Både pappa och mina bröder spelade fiol och min syster gitarr. Vi gick till Wetterholms och frågade hur de skulle utrymma. Vi fick veta att tant Wetterholm inte skulle fara någonstans, så vi stannade också hemma. Pappa kunde inte komma hem med tåget då brandröken låg tät över spåret utan fick åka en omväg för att komma hem. Det var mycket militärer här. Det tyckte vi flickor var roligt. De hade med sig dragspel och spelade upp till dans i Linnéaparken.

Jag var ute och planterade skog där »världsbranden« hade varit. Vi kallade branden så för vi tyckte att det brann överallt t.o.m. i Älghult. Vi var några unga flickor som planterade. Det skulle planteras överallt och vi var ganska sotiga när vi kom hem efter en dag och hade då tjänat 1,25 kronor.

Bröllop

Jag var 22 år när jag gifte mig. Det var i maj månad. Prästen kom hem till oss i konduktörsbostaden, och så bjöd vi släkt och de vänner som man vanligen umgicks med. Innan bröllopet hade vi som seden var björkdragning. Då kom vänner och bekanta dragande

Troligen första bilen i Målerås, en Buick 1920. Ägaren hette Axel Stenlund och gjorde utflykter med folk från samhället, vilket var mycket uppskattat.

med en stor björk och hade presenter med sig till det blivande brudparet.

Till bröllopet hade de anhöriga gjort en äreport med Charles och mina initialer. Jag minns att jag var hos grannen och gjorde mig fin innan jag gick hem för att möta prästen och alla gäster som väntade.

Det var en mycket duktig kokerska som lagade maten. Hon var förresten mor till Fingal Gustavsson, slipare här på glasbruket. Det var stort kalas med smörgåsbord, varmrätt, efterrätt, kaffe och tårta och starkt för dem som ville ha. På kvällen hade vi dans till dragspel i lövad väntsal i Målerås Södras station. Det var inga tåg som gick på kvällen så där fick vi dansa ostört så länge vi orkade.

Logen Linnéa

Det var när pappa kom till Målerås som Logen Linnea startade. Han hade god hjälp av Georg Bergkvist från Kosta som också var sträng godtemplare. Vi blev godtemplare hela familjen och på söndagarna fick vi vara i logens lokaler. Där fick vi dansa, sjunga och ha roligt. Missionshuset låg alldeles intill och de tyckte väl inte riktigt om det. På söndagarna var det ju söndagsskola också, men det var bara de minsta barnen som gick dit.

Min syster Ada var mycket i IOGT och spelade gitarr och sjöng. Det skulle vara lite högtidligt inom godtemplarorden på den tiden. Kaplan och vicekaplan hade vackra ordensband runt axlarna. Många utifrån gårdarna kom och ville vara med på festligheterna och underhållningen.

Hotell, telefon och bil

Han som hade ölkaféet tyckte väl inte om att logen fanns, Adman hette han. Andersson som ägde hotellet var väl inte så glad han heller. Han var väldigt duktig och skötte sitt hotell väl. När han slutade och flyttade till Nybro kom fröken Alma Idh och tog över. Hon hade varit ute och serverat bl.a. i Ystad och hade systrar som hjälpte till i hotellet. Från början fanns

traktens enda telefon på järnvägsstationen.

Efter Alma Idh tog Tengfors över hotellet och drev det så länge han levde. Där fanns en telefonstation, men när Alma Idh överlät till Tengfors vill de inte ha stationen längre. Idhs flyttade upp till »södra« och tog med telefonstationen till det hus där Anders Norfeldt idag bor. Nu ägs hotellet av en Aronsson, som har prylobod och antikviteter där. Det är synd att det inte finns ett hotell i dag, det hade behövts nu när det kommer så många besökare till glasbruket.

När telefonen kom, så kom också bilarna. Jag minns att de första dök upp inför något riksdagsval. Det reste runt folk och höll föredrag. Hinke Berggren, kom t.ex. i bil. Då sprang vi ut på vägen och tittade. Mamma levde då och hon var också ute och tittade. Det kan ha varit omkring 1910.

El i stugan

Mina svärföräldrar hade ström tidigt. De hade lyse till klockan nio på kvällen då Fjalar Hammarstedt stängde av för kvällen. Han hade gått och lärt sig hur det elektriska fungerade så vi »Hammarstedtare« var de första i Målerås som hade el. Jag tror elen i samhället annars kom 1930 på sommaren i juni eller juli.

Livet i Målerås

På den tiden var det stor verksamhet i Målerås. Det fanns två speceriaffärer, två charkuteriaffärer, skoaffär, bageri och modeaffär. Det fanns också två skomakare, en hette Hultqvist och en hette Rosell. Rosell hade sitt skomakeri där bageriet nu finns. Han flyttade senare till Växjö och sålde huset till en bagare längre bort på gatan. Därefter har det alltid varit bageri där.

Qvarforts ägde förutom en affär en hel del annat här omkring. Han var delägare i något glasbruk och ägde också torvmossar. Jag tror att han kom från Kosta för där fanns hans bröder. Qvarforts hade bara en son och han reste till Amerika.

Här i Målerås fanns två som stickade på stickmaskin. En hette Gunhild och en Ditzer.

»Fläsklådan« Thyra och Thora Nilssons modeaffär 1900–1920. Bruket tog över huset och gjorde hyreslägenheter av det.

»Fläsklådan« strök med under rivningsvågen på 60-talet.

Se nr. 20 på kartan sid. 17.

Han stickade mycket fina tröjor och var mycket skicklig. Vi hade också en stor vacker modeaffär och dit reste många. Där såldes handarbeten och hattar. Det var två systrar, Thyra och Thora Nilsson från Älghult som hade modeaffären. Thora gifte sig med stinsen vid Målerås Norra som hette Svensson, och Thyra gifte sig också med en stins, från Gullaskröv.

Röda korset

Jag var så glad när vi skulle flytta till Åseda så jag skulle slippa vara med i hemvärnet. Vi fick sy och vi skulle ha utrymningsövningar i lägenheten om kriget skulle komma. Det var jobbigt. Men jag fick vara med i både Röda Korset och hemvärnet.

Vi fick lära oss att använda syrgasmasker, sjukvård och hur man skulle släcka eld. Det var väl bra att lära sig, men det var jobbigt också. Jag var dessutom kassörskan i hemvärnet. Vi sydde mycket barnkläder och samlade också in mycket kläder. Vi sydde nog mest hemma, men vi träffades också och arbetade tillsammans. En del svenska barn fick också hjälp från Röda Korset, men det mesta skänktes nog till de krigsdrabbade. Ansiktsskydd och vantar stickade vi till de militära. När mina barn kom slutade jag för jag hade inte längre tid.

Jag fick åka till Växjö och få ett förtjänstmärke för 17 år i Röda Korset.

Sågverket

1903–1904 låg ett stort sågverk där Ingvar Sandgren i dag har sitt hus. Det var Ernst Johanssons sågverk och där tillverkades bl.a. tunnbottnar som såldes i hela Sverige. Ernst Johansson med familj bodde på Lindvägen i ett hus som är kvar än i dag.

Intill sågverket fanns ett kombinerat bostadshus och stall. Där bodde Alfred Jonsson med sin fru och två barn. Alfred Jonsson var maskinist vid sågverket. I huset fanns ett kök på nedre botten och på övervåningen fick de bara disponera ett litet rum för barnen. I den andra delen av huset skulle en till två hästar ha sitt stall. På övervåningen skulle även höet till hästarna få plats och några stalldrängar. Det var Ernst Johanssons hästar. Han hade även ett stort stall på Lindvägen med minst sex fina svarta hästar.

Det var en som hette Hausenkamp som körde åt honom minns jag. Allt virke fraktades ju med häst till och från stationen.

Jag minns också Alfred Jonssons fru för hon stickade vantar och strumpor samtidigt som hon gick på vägen. Det gällde att utnyttja dygnets timmar.

Sågverket brann ner 1912–1913 och byggdes aldrig upp igen. Ernst Johansson flyttade till Hovgård och satte upp glasbruk där. Alfred Jonsson följde med och blev eldare. Därefter

flyttade Ernst till Åfors, och det är hans son Erik, som senare tog namnet Åfors, och blev chef för Åfors glasbruk.

Tvätt

Till bostaden vid Södra stationen fanns en tvättstuga, så att vi slapp stå ute och tvätta. Vattnet fick vi förstås bära in till kokgrytan. Det låg ett gammalt glasbruk mitt emot nuvarande hårfri-sörskans som hette Strömsborg. När det revs fick vi stora kar till tvättstugan från sliperiet. På våarna gick vi ihop flera stycken för att läcka byk. Tvätten hade ju sparats hela vintern. Så gick vi från familj till familj och läckte byk.

Jag tror att Bertil Hammarstedts pappa också köpte tegel från det gamla glasbruket. Det använde han när han skulle bygga ut vid verkstaden.

Byggnader

Den stora kasernen som fanns kommer jag ihåg. Den låg där bensinpumpen finns i dag. Det var ett väldigt vackert och välbyggt flerfamiljshus. Den som rev byggnaden hette Järnstam. Han var med i byggnadsnämnden och lät riva flera hus här. Husen var inte ens gamla. Även dispo-

nentvillan vid kapellet, ett stort fint hus, lät han riva. I stället för att göra en ny spis rev de hela huset som var byggt 1924. Kasernen, ett trevåningshus med sex lägenheter om två rum och kök fick också rivas. Huset kunde gjorts om till pensionärlägenheter. Där fanns en stor förstuga som de kunde gjort om till toaletter och rummen var stora och fina. Det var Albin Johansson som byggde huset.

Linnéaparken

När de byggt Folkets Hus, fick de för sig att de skulle bygga en ny park. Den blev inte så framgångsrik. Folk kunde till slut inte gå dit för där var för mycket mygg. Hade de behållit den gamla kunde de byggt ut mot Alerås och gjort fotbollsplan också. Där var en fin musikpaviljong och en stor fin, rund dansbana, många fina stånd och ett konditori. Där var också kaffeservering, serveringsbord och soffor, planteringar och sandgångar. Ibland var det underhållning av en som hette Johansson på dragspel och pappa var med och spelade fiol. De hade också hjälp av Harry Myrberg som spelade basfiol. Pappa var vaktmästare vid parken en tid.

Hotellet i Målerås. Fotot från seklets början. Se nr. 7 på kartan sid. 17.

Minnen från det gamla Målerås

*Laila Måård och Arne Karlsson besöker
Erna och Bertil och lyssnar på minnen från
Målerås.*

Branden 1917

JAG VAR BARA 4 år gammal vid den stora skog-
sbranden 1917. Jag minns att alla var så kon-
stigt allvarsamma. Jag frågade mamma men
hon ville inte svara. Hon sa bara att det får du
veta senare. De stuvade in en massa saker i käl-
laren. Det som vi hade på tomten, munkstolar,
bordssilver, sängkläder och värdesaker. Pappa
murade igen dörren med tegel som han ställde på
kant för att det skulle gå fort. Dörren var det enda
som var direkt brännbart har jag förstått efteråt.

På eftermiddagen sade mamma att det var
dags att ge sig iväg. Jag undrade förstås vart vi
skulle. Det var till Björkegård. Vi var 7–8 stycken
som hade fått löfte att övernatta där. Vi gick längs
järnvägen för det var den närmaste vägen. Papp-
a varnade för att det kunde komma tåg. Myck-
et riktigt kom det ett och vi fick fly ner för den
branta slänten.

Vi kom lyckligt fram och på kvällen när det
var läggdags drog de ut en utdragssoffa. Där skul-
le jag ligga. Jag började storgråta.

– Här ligger jag aldrig, Den ser ut som en lik-
kista.

Men när jag förstod att det var flera som
skulle ligga där så gick det bra.

Dagen efter gick vi hem för då var faran över.

Mjök från Björkegård

Vid Björkegård låg tre gårdar. Det passade bra
för på varje ställe fick man bara hämta en liter
mjök under ransoneringen. Då kunde vi gå till
tre gårdar i stället.

Ibland fick vi bröd av Gustav Jonssons. Vi
fick inte visa att vi fått bröd för det var under
krigstiden. Vi fick rådet att gömma brödkakan
under bron medan vi hämtade mera mjök hos
Fröjds. På hemvägen letade vi fram brödkakan
som vi bar hem till Målerås.

Ottosson blev Hammarstedt

Min farfar var en väldigt sträng och kyrklig lant-
brukare som hette Ottosson. Det var han som
tog namnet Hammarstedt. När far köpte en fiol
till Charles, min bror, så sa farfar:

– Ska du köpa sånt ogudaktigt till pojken?

Charles lärde sig i alla fall så småningom att
spela fiol.

De var en hel trio som spelade till stumfil-

Emmy och Aron Hammarstedt.

merna i Folkets Hus. De var Charles, Egon Ros och Rikard Johansson.

Far kommer från Svenstorp i Algutsboda men bodde ett tag i Johanstorp.

Vi blev så småningom sju bröder och tre sysstrar i syskonskaran. Vi kom från Björkå till Alsterfors, där en chef som hette Fogelberg vill ha far som reparatör på glasbruket. Pappa ville ha en egen verkstad och köpte den som ligger vid Brandins.

År 1906 flyttade familjen till Målerås där far fortsatte som smed.

Mekaniska verkstaden

Det var en fröjd att se far smida. Bland annat gjorde han vevstakar till bilar och råoljemotorer. Min bror Fjalar jobbade också i verkstaden och fick ofta ta hand om »finliret«.

En av uppgifterna vid verkstaden var att provtrycka ångpannor. Det fanns en viss olycksrisk om t. ex. inte säkerhetsventilen fungerade. Då kunde hela pannan explodera. Vi hade med oss en spruta som vi kunde pumpa upp till det tredubbla trycket som pannan skulle tåla. Bönderna som hade ånglokomobiler till sina tröskor tog gärna risker för att få högt tryck och bästa fart på tröskan.

När vi skulle ut för att provtrycka, Fjalar och jag, var det ofta mitt i den kallaste vintern då bönderna skulle sätta igång att såga. Pappa tyckte att det var svårt att åka ut med hästskjuts så han bestämde sig för att skaffa bil. Detta var 1923. Det blev en Chevrolet med sufflett.

Arne Karlsson gör en reflektion:

Min farfars far som bodde i Slätthult hade köpt en gammal lokomobil. Han funderade på om inte bönderna själva kunde såga en del stockar i stället för att köra dom till Lessebo. Farfar varnade honom för att hålla på med den där lokomobilen utan att den först besiktigades. Han fick rådet att kontakta Hammarstedts i Målerås.

När han kom igång med sågandet och stockarna var för grova så mixtrade han med säkerhetsventilen så att trycket skulle gå upp lite extra och maskinen skulle orka lite mera.

Ett exempel på hur viktigt det var att provtrycka ångtuberna var olyckan vid Ideholm.

De hade visst fått hål på tuben som var 2,5 meter lång. Det läckte och de satte i en plugg för arbetet måste fortsätta. Av trycket lossnade pluggen och träffade eldaren mitt i magen så illa att han avled.

Ljuset kommer till Målerås

Vi var ju sju pojkar och jag hade tänkt bli snickare. Det ändrade min far på och jag blev mer och mer intresserad av just verkstadsarbete. Det var Ludvig, Fjalar och jag och sedan Hjalmar Johansson som var anställda.

Vi hade fullt upp att göra. Vi hade mekanisk verkstad, bilverkstad, cykelverkstad och försäljning av cyklar. Vi tog hem delar till cyklarsom vi plockade ihop och kallade »Ideal«. Dessutom hade vi bensinstation, taxi och bilskola.

Vi laddade batterier till radioapparater i vår verkstad. De varade ungefär en månad innan de behövde laddas om igen. Priset för en laddning var 1 eller 2 kronor. Detta var på 30-40-talet.

Min bror Fjalar gick på skola och läste till elektriker. Det passade bra för min far tyckte inte om att behöva sluta arbeta bara för att det blev mörkt. Vi köpte en generator, ställverk, ledningar och andra tillbehör så att Fjalar kunde installera anläggningen som drevs av en dieselmotor.

Vi fick lyse i alla rum och även ytterbelysning. Detta var på 30-talet och vi var de första som hade elektriskt lyse här i Målerås.

I verkstaden tillverkades även pipor, saxar och andra verktyg till glasbruken. Bönderna kom ofta och ville ha vagnar reparerade.

Vid ett tillfälle skulle far svarva till en klaffpump på insidan. Han skulle peta bort lite spån med fingret och det bar sig inte bättre än att fingret klipptes av. Han tog en gammal trassel-sudd och torkade av det värsta med. En bit av fingret låg under svarven och jag tyckte det såg så otäckt ut att jag eldade upp den.

Fingret läkte ganska bra men nageln blev som en klo. När han skulle vara lite fin och t.ex. åka till bankstyrelsen i Hälleberga, brukade han slipa till nageln på smärgelskivan.

Taxi med musik

Fjalar tyckte väl att det var synd att inte utnyttja bilen och började köra lite taxi. Några från samhället hade anmält Fjalar för olaga taxirörelse. Då kom fjårdingsmannen och sa att det behövdes tillstånd för att bedriva taxirörelse. Det var en hygglig landsfiskal som hette Gantelius som snabbt ordnade tillståndet.

Pappa tyckte att Fjalar gjorde bättre nytta i verkstaden varför jag fick ta över taxirörelsen. Jag var 19 år men hade redan kört bil i två år utan körkort. Detta var 1931.

Bertil Hammarstedt med sin Volvo.

I samhället fanns en orkester som hette Målerås Dansorkester. I den var jag med. För att spara utrymme var det bäst att jag körde eftersom en chaufför skulle ta upp en plats i onödan.

I orkestern spelade:

Egon Ros, *fiol*

Myrén, *fiol*

Kalle Mauritz från Orrefors, *piano*

Olle Johansson från Lenhovda, *piano*

Herbert Björklund, *saxofon*

Själv spelade jag *trummor*.

Varje helg var vi runt i Kalmar län och spelade. I Målilla var vi i tre dagar och spelade bl.a. på torget. Då övernattade vi i tält.

Lyse i hela Målerås

Pappa tyckte att det var galet att inte de andra i samhället hade någon el. och då bildade man en belysningsförening. Jag var själv med och »dansade ut tråd« när stolparna sattes upp.

Nästa steg i utvecklingen var att skaffa gatubelysning. Även i denna styrelse var pappa med. Det var Ahléns elektriska i Kalmar som satte gång med projektet.

Vid ett tillfälle skulle de staka ut en linje, när gårdens folkilske hund anföll och bet far i benet.

»Props-Svente«

»Props-Svente« var gift med en engelska och hade väl kontakter med England dit han sålde props. Det var tre meter långa och barkade stötter som de skulle ha till kolgruvorna. Detta var en stor artikel som transporterades med hästforor till lastkajen i Målerås. Medan jag var sjuk kunde jag ligga och lyssna när hästfororna var på väg till lastkajen. Jag kunde snart känna igen fororna på ljudet från de olika hästpinglorna. De kom bl.a. från Älghult, Alstermo och Idesjö.

Medan propsen lastades av var det ett bra tillfälle för forkarlarna att samlas på ölkaféet, eller kanske på järnvägsstationen för de som bara ville lyssna på historier.

Södra stationen

Södra stationen betjänade den smalspåriga Kostabanen. Stins var en som hette Wetterholm

och konduktör var Rosén, Agnes Hammarstedts far.

Där fanns en vändskiva där tågen vändes när de skulle tillbaka till Kosta. Karl Johansson som arbetade där hade en son på 12–15 år som fick sin fot i kläm i vändskivan. Foten krossades och han fick stelkramp och dog.

Döve Lagerkvist

Det var en målare som hette Lagerkvist som hörde lite dåligt. Han skulle handla på konsum då biträdet undrade om det skulle vara något mera.

– Jag skulle ha en kofta till Beda men det hörde jag inte.

Hasse på Rumpan

Arne Karlsson kompletterar

Jämte hotellet bodde en som hette Stenlund och var åkeriägare. Till hans meriter hörde att han ägde några tandläkartänger. Han var alltså väl lämpad för att öppna en liten rörelse - att dra ut tänder på folk. På sommaren hade han praktiken ute vid uthusväggen där hans kunder med skräckslagna tjut kunde göra reklam för verksamheten.

Andra kriget

Även den mekaniska verkstaden hade mycket att göra under kriget.

Jag fick permission för att kunna hjälpa till hemma.

Annars låg jag på Gotland. Tre turer åkte jag med Hansa. Just denna båt gick på en mina och sprängdes i luften. Den gången var som tur var inte jag med. Endast två personer kunde räddas. Annars åkte jag 20 gånger sammanlagt mellan Nynäshamn och Gotland under kriget.

1943 dog min far och jag var ensam att överta företaget. Jag byggde ny verkstad 1947 och Söderström, som ägde torvmossen, köpte den gamla.

Ny blomstringstid för verkstaden

År 1966 fick jag beställning från England. Man skulle bygga ett nytt glasbruk. Jag fick ett år på mig att tillverka verktyg och pipor, slipmaskiner och mängtråg m.m. Ordern var värd ungefär 50.000 kronor. Bruket finns kvar än i dag. Det var någon familj från Skruv och Kosta som flyttade över och började arbeta där.

Hasse på Rumpan var en luffare som gick omkring och spådde folk. Han kallades också Spåkalle. Min syster var förlovad, men Spåkalle rådde henne att bryta förlovningsen.

Olika företag i Målerås

Det gamla bageriet var byggt som en kyrka och låg på samma ställe som det nuvarande. Bagaren var snäll och varje gång jag gick förbi så fick jag en mandelmussla. De var jag väldigt glad åt. Gösta, hans son, övertog bageriet.

På ena sidan av bageriet hade vi Sandstedts ölkafé och på andra sidan låg handelsbolaget vars föreståndare hette Fransson.

Det fanns flera bagerier här. Anna-Greta Ahlgren (nr 4) hade ett bageri mitt emot Konsum. I samma hus var det från början en modeaffär som drevs av en som hette Nilsson. Efter det blev det skoaffär och skomakeri.

På Norra Måleråsvägen fanns två charkuterier.

Gamle Idh vaktade lumpmagasinet som låg utanför mitt föräldrahem. Lumpen kom med järnväg och kördes sedan på lastbil till Alstermo Bruk. Det var en bil med breda järnhjul.

Några notiser ...

Konsum byggdes under 20-talet mittemot nr 4 och Folkets Hus och Konsum ligger på samma plats idag.

Det låg ett charkuteri mellan nr 4 och nr 5. Det var Martin Karlsson. Det var under 30-talet.

Det andra charkuteriet låg nr 7 och nr 8. Det drevs av Arthur Håkansson från tidigt 30-tal till början av 50-talet, då KLS övertog.

Öster om nr 20 på kartan fanns en träsko-tillverkare som hette Ragnar Johansson.

I IOGT-lokalen nr 2 etablerade sig en frisör, Ernst Ahlstrand, i slutet av 30-talet och höll på till slutet av 60-talet.

Mittemot nr 2 hade Albin Johansson en möbelfabrik.

Norr om nr 2 fanns en skomakare som hette Herman Hultqvist.

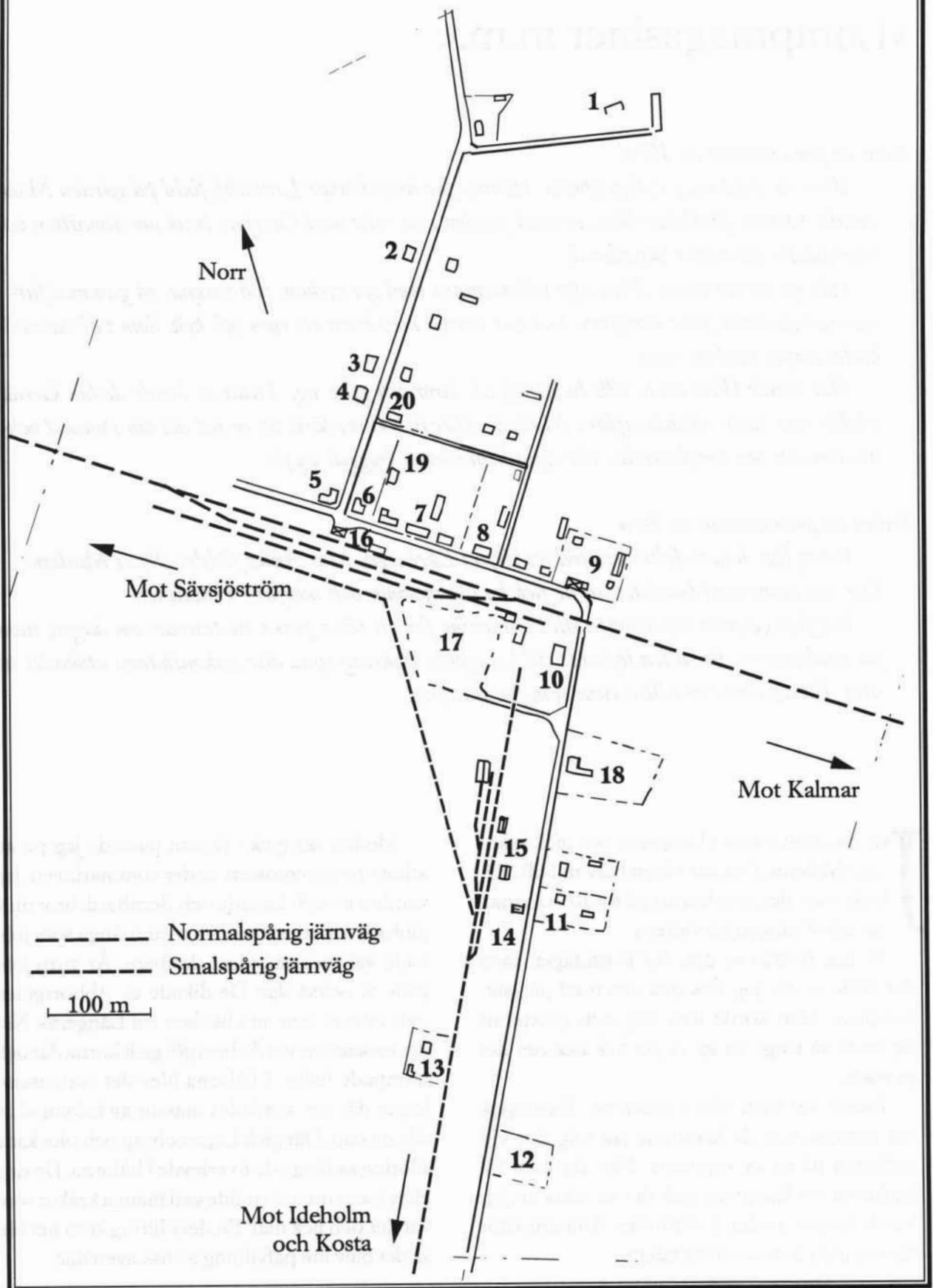
Det låg ett bryggeri vid avtagsvägen till Målerås Gård. Det drevs av Karl Johansson som också hade taxi.

Norr om nr 11 låg systrarna Idhs telefonstation.

Numrering för karta över Målerås 1900–1910

- 1 Målerås Gård
- 2 Logen Linnéa IOGT
- 3 Skräddare Leo
- 4 Lokförare Jonsson
- 5 Handlare Adman (även ölkafé)
- 6 Bagare Fredriksson (tidigare skomakare Rosell)
- 7 Målerås Hotell. Andersson
- 8 Ernst Johanssons Trävaruhandel x
- 9 Aron Hammarstedts Smedja
- 10 Strömborgs Glasbruk och »Lumpmagasinet«
- 11 Lokförare Ahlberg
- 12 Logen Linnéas Friluftspark (Varghagen)
- 13 Lokputsare Karlsson
- 14 Konduktör Rosén
- 15 Södra Stationen (betjänade Kosta-Lessebo järnväg)
- 16 Norra Stationen (betjänade Kalmar-Sävsjöström järnväg)
- 17 Lastkaj och omlastningsmagasin
- 18 Hyvleri och såg. Ägare Ernst Johansson x
- 19 Banmästare Andersson
- 20 Manufakturhandlarna Thyra och Thora Nilsson

Karta över Målerås 1900-1910

»Lumpmagasinet m.m.«

Först en presentation av Wivi:

Wivi är född 1913 i Algutsboda. Hennes far hette Oskar Lindahl, född på gården Mack-amåla. Oskars föräldrar blev av med gården i en tvist med Orrefors bruk om äborätten och hänvisades till torpet Skogslund.

Här på torpet växte Wivi upp tillsammans med sju syskon, två vuxna, en gammal farmor och en kusin från Orrefors. Det var trångt med bara ett rum och kök. Som väl var utökades torpet med ett rum.

Här bodde Wivi ända tills hon träffade Bror och gifte sig. I åtta år bodde de hos Gerda Melén som hade sybehörsaffär i Målerås. Här fick Wivi lära sig en hel del om sömnad och broderi. De bor fortfarande i det egna hem som de byggde 1948.

Sedan en presentation av Bror:

Brors far, Johan Johnsson, föddes 1870 i Ekeberga. Mor Anna föddes 1872 i Madesjö. Det var svårt med bostäder, så de fick bo hos mormor och morfar i Venbäcken.

Far fick gå från Ven bäcken till Hönöström för att bära plank tio timmar om dagen, utom på söndagarna. Familjen flyttade till Långersås omkring 1902 där syskonskaran utökades till åtta. En av dessa är alltså Bror som föddes 1909.

JAG ÄR UPPVUXEN i Långersås och gick i skolan i Målerås. Det var väl en halv mil till Målerås men det gick bra att gå för Kostabanan var alltid plogad på vintern.

Vi fick förstås se upp för Kostatåget, men det lärde vi oss. Jag fick ofta åka med på »stakarallen«. Han körde ifatt mig och tyckte att jag hade så långt att gå så jag fick åka om det passade.

Ibland var man »full i rackarn«. Tåget gick vid tretiden och då klamrade jag mig fast vid bufferten på en av vagnarna. När det kom till backarna vid Långersås gick det så sakta att jag kunde hoppa av där. Lokföraren Ahlberg knöt näven, men han sa aldrig något.

Medan jag gick i skolan passade jag på att arbeta på torvmossen under sommarloven. Jag vände torv och kupade och Bernhard, bror min, jobbade vid maskinen. Det var många som jobbade vid mossen, mest skolbarn. År 1919 jobbade vi också där. De dikade ur Abborrgölen och vattnet rann ut i bäcken vid Långersås. När det torkade ur vid Abborrgöl gick korna där och trampade hålor. I hålorna blev det vattensamlingar där det samlades massor av fiskyngel av alla de slag. Där gick Lage och jag och plockade silöring så länge de överlevde i hålorna. De dog efter hand men du milde vad många kråkor som var där och fick mat. En del silöring kom ner i ån så det blev lite påfyllning av fisk även där.

Branden 1917

Den 22 juni 1917 gick skogsbranden över oss och pågick nog i tre dagar. Min syster och jag var ute för att korna hade gått över järnvägen. Jag kommer ihåg hur det brusade. Vi hade tre stora granar i en backe upp till huset och de var de enda som blev kvar. Grannarna Gottfrid och Sander kom och hjälpte till. Vi hade ju den lilla bäcken från Abborrgölen där vi kunde hämta vatten och släcka med. Sedan kom militären och hjälpte till. Konstigt nog klarade sig huset.

Det fanns förstås massor av spår efter skogsbranden. Det kunde jag se när jag var med far ute och högg ved.

Vid Stolpafly var det något hus som brann. Två hus brann vid Hultmålen. De kom med en kärra och körde till min mormor med sängkläder som hade räddats. Allt det andra brann upp. Sundastället vid Ekskogen brann också. Vid Lindkullen brann ladugården men bostadshuset stod kvar. Torpet Lilla Lindkullen brann ner helt och hållet. Det fanns så fina fruktträd där. Det minns jag för att Bernhard och jag var där och plockade.

Vi högg också vid vägen till Kalvarås. Där hade vi utlastning till järnvägen. Loket drog ut vagnarna och ställde dessa så att vi kunde lasta direkt för transport till Lessebo. Detta var efter 1924.

Frusna krigstidspotatisar

Wivi: Under krigsåren kom det kålrötter, betor och potatis som förvarades i källaren i skolan. Det var sträng ransonering och det var en Engdahl som skötte utdelningen. De blev så arga på »gubben« för han sparade på potatisen. Han gav dem bara lite kålrötter. Potatisen frös så de fick slänga dem så det blev ingen nytta med dem ändå.

För att kålrötterna skulle bli ätliga fick man skiva och koka dem, men det gick illa åt magen. Jag åt det hos mormor, men man var aldrig bra i magen. Det höll ju på att rinna ut alltihop.

Det gjordes rätt mycket pannkakor av kålrötter »på spjäll« när det var kristider. Man rev kålrötter och blandade i mjöl, ägg och fett.

Mor hade bakat två stora pannkakor när branden gick fram år 1917. De fick lämna stuga och pannkakor och ge sig av. På något sätt så klarade sig huset och när de kom tillbaka hem stod båda pannkakorna kvar i farstun, men de var fulla med vatten.

Lumpmagasinet

I lumpmagasinet gjorde vi fina fynd. Vi hittade t.ex. mycket frimärken.

Jag har fortfarande en fin frimärkssamling, mest tyska, som vi hittade bland lumpen.

Papperslumpen lastades i balar, cirka 1 meter x 70 centimeter stora med band om som sedan transporterades till Alstermo med två hästar. Det gick säkert flera lass i veckan. Vi var så rädda för han som körde hästen, för vi rev ju sönder balarerna och det var inte omtyckt. Idh var tillsynsman vid magasinet. Han jagade oss ibland men vi brukade ha någon på utkik. Järnstam kunde inte springa så han hade grävt sig en grop där han gömde sig när Idh kom. Där låg han och tryckte med ett stort papper över sig.

Det var min bror Bernhard och jag, Werner Abrahamsson och Järnstam. Jag var tio–elva år och minst i gänget. De andra var nog femton.

Linnéaparken 1911–1920

Werner Abrahamsson kallade Linnéaparken för Vargahagen. Enligt Bror kallades den så förr i tiden.

En marknadsplats fanns, fast i liten skala, vid banvaktstugan. Annars var det Willköll som var den närmaste marknadsplatsen.

Det var till och med cirkus med karusell här i Målerås. Det gick extra tåg från Kosta till festerna här, och säkert ombesörjde Kostatåget hemtransporterna också.

Vid en nyårsvaka i Kosta i början på 30-talet gick det illa. Det hade snöat på natten och banan var helt igenkorkad. Tåget kom bara till torvmossen mellan Ideholm och Kläpran, en liten sjö. Damerna hade bara silkestrumpor och alla var tunnklädda. De fick gå och frysa hela vägen till Kosta, en bra bit. En person dog av lunginflammation efteråt

De gamla torpen blev kol

Vi flyttade från Långerås till Mackamåla år 1924, men Hugo Johansson arrenderade och bodde kvar i Långerås till in på 50-talet. Det var dock efterfrågan på träkol och Gideon Roth och hans söner rev torpet och gjorde träkol av det i Lenhovda.

Torpet Bönerås flyttades till kusten och blev sommarstuga.

De rev flera ställen i omgivningen här och kolade upp. En del torp köpte jag och Harry på 50-talet, till exempel Bönerås och Linnerås. Vi köpte bara boningshusen. Ladugårdarna vet jag inte vem som köpte. Dörrarna till ladugården i Bönerås finns nere i Björkegård.

Jag var med och byggde hyttan i Orrefors

1928 gjorde vi vägar »hantverksmässigt«, bl.a. vägen förbi Borgs och fotbollsplanen. Ett gäng höll på mellan Gullaskröv och Orrefors. Vi korpade och körde med kärra utan gummihjul. Det var som en liten mosse vi fyllde igen. År 1929 jobbade jag i Orrefors när de byggde den nya hyttan. Det byggdes en stor oval ugn med elva deglar.

När det blev vinter gick det inte att cykla från Mackamåla hela vägen till Orrefors varje dag.

Det var 40 stycken anläggningsarbetare i Orrefors medan de byggde hyttan och det var ont om bostäder så jag hyrde faktiskt in mig i Flygsfors. Vi bodde i kasernen mitt emot hyttan på andra våningen. Jag bodde ihop med Edvin Gustavsson och Wiktor Jonsson. Vi hade självhushåll i veckorna.

Det gick åt väldigt mycket cement till vägarna som var 80 centimeter tjocka. Vi bara ralade och körde cement. En stor blandare fanns redan då men på vintern hade vi tunnor som vi eldade i för att sanden inte skulle frysa. Detta var 1929 och jag var 20 år.

Efter utställningen i Stockholm blev det ett uppsving för Orrefors.

Nödhjälpsarbete

År 1933 var jag i Vittaryd, ett par mil från Ljungby, på nödhjälpsarbete. Vi var ett hundratal från hela Sverige som fick dika och röja för att det skulle bli ett flygfält där. Det skulle dräneras så att vår uppgift var att dra rör ut till en kanal. Allt som allt var det 50 tunnland som skulle dräneras.

Några av oss var inkvarterade i prästgården, men vi fick bo i ett gammalt soldattorp. Från Hälleberga var det Erik från Fröneskröv, Simon i Bocklareboda och Martin i Borstetorp. Vi hade köksspis och kockade själva.

Jag träffade också norrlänningar som tidigare varit på arbete i Ideholm. Det var två fotbollsspelare, väldigt bra pojkar. En av dem hade sällskap med en flicka från Orrefors, Elsa Andersson. Den andre dränkte sig i Kättagöl. Trots varningar gick han över den tunna isen och drunknade.

Året efter, 1934, hamnade jag på Gotland där jag gallrade betor. Efter detta var det lättare att få arbete i hemtrakten.

Gertrud emigrerar

Mor hade två systrar som emigrerat till Amerika och en av dem skickade en biljett hem till Gertrud, min syster. De ville att hon skulle komma dit. Det var 1913 och hon var 17 år då. Jag minns att mor sa :

– Nu får jag aldrig se min flicka igen.

Det fick hon inte heller för mor dog 1952.

Jag var bara fyra år men Gertruds avsked kommer jag ihåg. De steg på här i Målerås. Far följde Gertrud till Lessebo och så åkte hon nog vidare till Göteborg

Bak på vagnen var en liten plattform där Gertrud stod och hon hade en liten blomkrans

om halsen. Den hade hon fått av sina vänner i Logen Linnea. Far som skulle följa med första biten stod bredvid och vinkade. Jag kan se det framför mig än i dag.

Innan Gertrud åkte var hon piga hos Elgströms i Långaskruv. Han var lärare där. Elgströms ville att Gertrud skulle bli lärare och var villiga att hjälpa henne.

Gertrud kom hem och hälsade på 1958 och 1979 var vi över och hälsade på Gertrud. Då var hon 83 år. Hon gifte sig med en annan emigrant, John, som kom från Vederslöv. Gertrud och John fick åtta pojkar.

72 konfirmander

Gertrud lämnade sin nya cykel hemma när hon för 1913. Den hade vi sedan när vi skulle gå och läsa. Vi läste en gång i veckan. Prästen hette Åstrand. Det var stora kullar barn. Vi var 72 stycken på den tiden.

Inkallad via radio

Jag ryckte in den 13 april 1940. Inkallelsen kom på radion så det var bara att sticka iväg. Jag kom hem i september. Då var det jobb i skogen i Orrefors en period. Vi åkte in igen i september. 1943 var väl sista gången. Det var gott om jobb däremellan t.ex. på torvmossarna för det behövdes brännrotv under kriget.

Ur skollärare Jonssons album. Det är Jonssons mor och hustrun Gulli som lyssnar på radio. Bilden är tagen 1925.

Vi »veade« tågen

Arbetet på mossarna fortsatte även några år efter kriget men jag var inte med de sista åren, för jag började köra massaved. Jag fick jobb i ett gäng från Sävsjöström med de där bröderna Blixt. Det var vid den så kallade vedbryggan det kom hela vagnar fulla med massaved. Vi kapade och lade i burar och »veade« tågen. Man »veade« tågen för att det var brist på kol så man eldade med ved i stället. Man hade en kubikmeter i burar som man ställde upp på en brygga och så kunde man bara tippa av på loket. Det var tåget mellan Kalmar och Nässjö.

Det var ett rätt strängt arbete när det kom hela vagnslaster med torr massaved. Vi skulle kapa och klyva det med hjälp av kilar. Vi höll på hela dagarna men vi fick bytas vid för det skulle alltid vara någon som skulle passa tåget och fylla det. Detta arbete varade ett par år tills loket kom igen.

Det hade ju den olägenheten att det bildades gnistor som tände på utefter järnvägen. Jag minns att de hade gnistsläckare, ett nät över skorsten på loken, för att förhindra eldsvåda.

Tåget kunde ha upp emot 70 vagnar. Det fordrades extra ånga när det skulle upp mot Åseda. Det fanns inga lastbilar så allt fick lastas på järnväg.

Det fanns ett pumphus här i Målerås, men det utnyttjades inte till loken. Vattnet fylldes på i Sävsjöström vid sjön.

Då fräste det

De tog hit osläckt kalk som vägdes och delades upp vid järnvägs kajen. Det var på 30-talet på vårarna som det kom flera järnvägsvagnar med kalk i lös vikt. Bönderna som hade sambeställt kalken kom åkande med häst och vagn för att hämta och strö ut på åkrarna med hjälp av kärlar för det var lättast att transportera så. Kalken bröts på Öland och var osläckt. Den fick släckas genom att slå vatten på och då fräste det. Efter den proceduren kunde kalken användas.

Gödning kom också likadant, men det var i 100 kilos-säckar.

Rent mjöl i påsen

Wivi: Under krigsåren 1914–1918 fanns det inget att köpa i affärerna, och kosten var ensidig. Kort fanns väl, men inget att köpa. Bönderna fick inte ha för mycket, då fick de böta. Mor var så rädd att hon darrade när det kom någon och gick förbi upp till gården Mackamåla. En gång var det verkligen en kontrollant.

Kontrollanterna brukade undersöka alla möjliga gömställen bl.a. i sängkläder.

– Men så dum kan väl ingen vara att de gömmer mjöl i sängarna, sa mor.

Hon hade nyss fått en påse mjöl av sin bror för han hade en liten gård. Detta hade hon själv bäddat ner och gömt bland sängkläderna. Men vad glada vi blev när »gubben« inte kom in.

De klarade sig i alla fall, de som bodde ute på gårdarna. I regel hade de hushållsgris.

Fattigt bland glasblåsarna

Glasbruket var inte igång och det var svåra tider för arbetarna på bruket. Många kom till Långersås och bad om att få hacka potatis åt oss, bara de fick lite mjölk. Fredrikssons hade många barn, så mor hjälpte dem. Det fanns inget annat understöd.

När de jobbade på torvmossen hade de en salubrinflaska med mjölk med sig var, och de var ju så storvuxna. Det var deras hela matsäck för dagen, eftersom de inte hade något bröd. Mossvattnet gick inte heller att dricka. De hade möjligen en flaska vatten med sig också.

Olycka på mossen

En av pojkarna blev av med armen när de skulle flytta maskinen som skulle fram till nästa schakt. Ett spel drog fram ett ankare, och det var väl bara maskinisten som var kvar, alla andra hade gått hem. Han kom in i vajern och klämdes fast – det gick så fort. De fick ta honom på en »ralle« till Södra, men det fanns ju inga bilar som kunde ta honom vidare. Han var vid medvetande hela tiden, men var svag för att han hade ju inte ätit riktigt, och storväxt var han.

Fru Wetterholm gav honom en tallrik soppa som han åt för han hade ju inte ätit något på

hela dagen. Vajern slet bort hela axeln så lungorna syntes, så det var konstigt att han var vid medvetande och kunde äta soppa i alla fall. Men han var väl chockad av allt. Han kanske »tjublade till det« för att han var så uthungrad.

Han levde sitt liv med endast en arm och försörjde sig som lantbrevbärare. Hans namn var Ivar Fredriksson.

Olycka i hagen

När vi hägnade gärdesgård skulle min far hugga av en stake, och då slog det upp en flisa rakt i ögat. Vi fick ge oss av till Lenhovda med hästskjuts.

De behövde inte ta bort det, men det ögat kunde han inte se mera på. Det fanns en läkare där som hette Gråberg, som var omtalad som en av de bästa ögonläkarna i hela Sverige.

Farfar rymde från »hemmet«

Farfar bodde på »hemmet« i Ekeberga omkring 1915, men han trivdes inte något vidare och dålig mat var det. Standarden var väl ungefär densamma som i fattigstugan i Långaskruv. Nej han ville hem till Långersås. Han åkte med banmästare Pettersson till mossen, och sen kröp han ungefär en halv kilometer på händer och knän fram till Långersås, eftersom han inte kunde gå. Vi visste ju inget förrän vi fick se honom komma krypande.

Mor räddade kälken

Wivi: Det fanns många både luffare och tattare som gick omkring. Tattarna kom med häst och vagn och hade fru och barn med sig i vagnen. De ville tjäna sig en slant på att förtenna koppar. Det var de specialister på. En hel del av dom kunde man inte riktigt lita på. De tog vad dom kom över. Far var ofta ute på arbete som skogs- och grovarbetare. Vi barn var livrädda för luffare och tattare, men mor var inte rädd. Far hade köpt en kälke i Mankamåla och han var som vanligt ute och arbetade. Bäst som det var så kom det en skjuts med tattare och de tog kälken. Men mor tänkte lyktan och sprang ut. Hon sprang framför hästen så att de blev tvungna att stanna.

– Nu måste jag väl stanna i stället för att köra ihjäl dig kärringdj–l, sa tattarens.

»» »» »» till sig självas och deras i stugan.

Med yxa i högsta hugg

Wivi: Jag var ofta hemma med småungarna när mor var och handlade. Vid ett tillfälle när jag var själv med ungarna kom det en luffare. Jag såg honom bara någon meter utanför huset, så jag sprang ut i farstun och låste dörren. Det var en liten smyg i trappan där det inte fanns något fönster. Jag sa till småungarna att sätta sig där och vara tysta, för de skrek och var rädda.

– Skriker ni så släpper jag in honom, sa jag, och då slår han ihjäl oss.

De lovade att vara tysta. Luffaren sparkade och slog på dörren, men jag hade en yxa där inne, och den hade jag också tänkt använda..

Nybro-Pelle var en som kunde äta så »hims-kandes« mycket. När han hade ätit hos oss kunde han gå till Lindahls och äta lika mycket till.

Samling i hyttan

Vi hade som nöje att gå till bruket om lördagskvällarna när luffarna samlades. Det var en riklig samling med luffare. På morgnarna gick de ut i stugorna runt omkring, och ville ha mat. En del hade försäljning. Långemålaren, Andersson tror jag han hette, målade älgar och sjömotiv. Hans tavlor har blivit värdefulla. De finns över allt i stugorna här omkring. Han kom visst uppifrån Häl-singland, och där var han känd som målare.

Professorn kallades en luffare som läst till präst och blev förläst och dog, troligen i lung-sot.

Många av luffarna sysslade med ståltrådsarbeten, bland annat gjorde de karottunderlägg. Alla luffarna fick mat när de kom till stugorna. En del var väldigt otacksamma, och vissa till och med stal.

En del tattare bodde neråt Gullaskröv i nå-got torp, och så for de runt på marknader och stal. De lade sig till med vad de behövde och sålde det när de kom iväg ett par tre mil däri-från. Det försvann t.ex. cyklar från Bönerås. En

del luffare var intelligenta och skrev, andra var sjuka.

Det var roligt på lördagskvällarna när de la-gade mat ihop vid ugnen. De hade ett spann som de kokade soppa i. De brukade få köttben av slaktare Martin Karlsson. Det luktade så gott när de kokade storkok. Det var någon som skil-de sig från de andra och inte fick vara med. Han kallades Luskungen. Han var så pass nerlusad så att han fick ligga i sandbingen för sig själv.

Efter kriget försvann luffarna.

Pengarna i kudden

Wivi: En gång fick vi besök av en luffargubbe, och mor ville bjuda på kaffe. Han frös så han hoppade och ville gärna ha en kopp kaffe. Mor kokade kaffe i kula, och när hon skulle sätta på kulkaffet tog gubben ett skutt ut, för han blev så rädd.

– Tror ni era dj–r att ni ska skälla ihjäl mig?

Mor lugnade ner honom och kokade kaffet på annat vis. Han fick också lov att ligga ute i höet i ladugården. Mor gav honom även örn-gott till kudden. På morgonen när mor kom ut svor han som en galning.

– De dj–a har tagit min plånbok.

Men mor hjälpte honom att leta, och han fortsatte att svära.

– Men ni fick ju örngott, har ni inte lagt den där, undrade mor

Jo, mycket riktigt, där låg den. Han gick utan att tacka, och kom aldrig mer igen, så man kan inte påstå att alla luffare var tacksamma.

Joel spelade bort kalsongerna på kort

Joel Fredriksson och Hasse på Rumpan kom ett par gånger om året. Joel härstammade från trak-ten och han bedrev handel över hela landet, och var mycket i Norrland. Detta var sedan han blev gammal, annars var han rallare och skogs-arbetare. Han var himla stor och hade ett stort rött skägg. Han hade en påk som han bar en stor väska på. I väskan hade han varor som han sålde. Han hade flest kunder ute på landsbyg-den. I väskan hade han bland annat underklä-der, köksattiraljer och tyg. Han levde ett fritt liv.

Joel var lite glad åt öl, och spelade kort med Bertil Lööv.

– Nu har jag spelat bort två par kalsonger på kortspelet, och så snöar det också. Det var illa.

Ideholms bränneri

En del av nödhjälpsarbetarna var specialister på att göra hembränt, och hade möjligheter till det. Herbert lärde sig, och han hade till och med egna etiketter, som det stod H i B på – Ideholms Hem Bränneri betyder det, säger Arne. Han brände bara för eget bruk.

Dans på logen

Vi ordnade danser och ett präktigt smörgåsbord som vi »skramlade« till. Vi gick in i gården och åt, och så dansade vi på logen. Herbert och Bertil från Ideholm spelade ofta dragspel. Vid stora födelsedagskalas lade de pengar, om de inte hade varit med förut, bara för att få vara med på kalaset och äta.

Det var mest lantbrukarungdomar som ordnade hippor. Vi var t.ex hos Lundbäck i Ideskruv, Mackamåla, Höneskruv och Lövsjömåla, vi flyttade runt i gårdarna.

En del pojkar från samhället kom också, och det festades en hel del. Det var sällan några slagsmål för vi kände varandra så väl.

I samhället bjöd flickor en gång och pojkar en annan gång i Folkets Hus. Vi samlades ofta och var ihop mycket på den tiden. Nu är det Bingolotto och TV som gäller.

Avsked från Långerås

1924 var det ambulerande biografvisning i gamla Ordenshuset. Det var sista natten innan vi flyttade från Långerås. Vi skulle gå och se en film. Efteråt låg vi ute i höet och pratade ända till morgonen. Det var avskedet från Långerås. Vi flyttade inte förrän i november, annars var flyttdagen den 14 mars. Far arrenderade Långerås från den 14 mars, och precis 25 år efteråt dog han.

Målerås damlag 1940

Det var vanligt om sommaren att det var fest i Folkets Park och på söndagseftermiddagen var det fotbollsmatch mellan damlaget och brandpersonalen. Det var mycket attraktiva och välbesökta evenemang.

*Stående från vänster: Aina Pettersson, Ingrid Henriksson, Elsy Thorsson, Ella Fust, Ingrid Arvidsson
Sittande från vänster: Ellen Stålgren, Margit Stålgren, Maj-Lena Nilsson, Hjördis Lyxell, Inez Elofsson,
Daisy Ewaldsson*

MÅLERÅS

Platsredaktör

CHARLES HAMMARSTEDT

Tel 6

Ombesörjer prenumerationer, mottager annonser och nyhetsmeddelanden

I brännpunkten ...

... är järnvägens tillgång på vagnar och pressningar. Då militära transporter, matvaru-, ved- och torvleveranser måste gå i första hand, nödgas bl.a. glasbruken och andra industrier lagra sina produkter i väntan på vagnar, vilket förorsakar lagringskostnader, leveransförse- ningar och därmed sammanhängande besvär, varför en förbättring i detta avseende skulle vara värdefull, icke minst för avlastare här i Målerås.

•

... var även denna spalt, när den i onsdags hade premiär. Glädjande nog är det flera av de ärade läsarna, som uttryckt sin belåtenhet över, att i sin tidning få läsa några rader om den egentliga hemmafronten. Låt så vara. Att det inte händer några sensationella saker i vår lugna boplats, utan endast sådana saker som kunna tjäna som avkoppling från de stora förstö- rande händelserna ute i världen.

•

... måste man väl ändå placera en sådan händelse, som att Målerås fått en ny distrikt- sköterska, syster Sara-Maja Widerström, hem- mahörande i Lenhovda och tidigare tjänstgjort

i Fornåsa i Östergötland. Syster Sara tillträdde sin tjänst här den 1 oktober och flyttade då in i den nya sköterskebostaden, där det finns ett sär- skilt mottagningsrum och f.ö. moderna be- kvämligheter. Den gamla sköterskebostaden har upplåtits till en av glasbrukets arbetare.

•

... ha vi även varmbadhuset, som öppnade sina dörrar för någon tid sedan, efter att ha va- rit stängt under sommaren. Detta är en härlig tillgång i vårt lilla samhälle, och ett karbad eller en bastu med efterföljande dusch känns faktiskt som rena välgärningen. Trots erlagt biljettpris, vilket måste anses moderat, med hänsyn till de höga vedpriserna.

•

... är poststationens brist på boxar. Det är nämligen många som äro utan postboxar, och de måste därför hämta sina brev och tidningar i biljettluckan vid posten. Som överallt på lands- bygden, hålles icke posten öppen hela dagen, utan endast vissa tider, och det kan ju vara svårt för många att passa dessa. En ökning av antalet boxar skulle därför vara önskvärd.

... var våra hemvärnsmän i söndags. Vid niotiden i söndags såg man en tropp väl beväpnade krigare på cykel trampa iväg med god fart i östlig riktning mot Jordanstorp där ett läger skulle upprättas. Övningen skulle gå ut på att fienden, som i detta fall var hemvärnsmän från Älghult, hade trängt in i landet och upprättat ett ammunitionsförråd i trakten av Gillbonderyd. Efter hårda strapatser i sumpig och svårframkomlig terräng lyckades de våra spränga förrådet i luften.

Då hemvärnsmännen här får hålla sig med egna cyklar och annan utrustning, ämnar de anordna en hemvärnsfest för att på sätt få hjälp till sina utgifter för dylika saker.

... var kantor Karl Dahlin, Gullaskröv, som inbjudits av Logen Linnéa av IOGT. Han talade i egenskap av ordförande i Hälleberga nykterhetsnämnd. Han redogjorde för att tilldelning och indragning av motbok inte avgörs av nykterhetsnämnden utan av vederbörande systembolag.

Som ett humoristiskt inslag berättade talaren om en person som besökte ett systembolag och anhöll om trettio liter brännvin som extra tilldelning för att användas vid sin hustrus begravning. Detta avslogs emellertid och mannen gick med en viss tvekan mot utgången. I dörren vände han sig om och sade:

– Det blir en fasligt tråkig begravning.

Uppvuxen på Ideholm

Erik är född 1913 och uppvuxen vid anhalten Ideholm vid den smalspåriga järnvägen mellan Målerås och Kosta. Laila Måård och Arne Carlsson har fått en ordentlig pratstund med honom och har fått ta del av hans vältaliga berättelse.

KOSTA ÄR JU ETT GAMMALT FINT glasbruk men platsen var kanske inte så väl vald. Skogar fanns men det var svårt med transporterna av det bräckliga glaset på dåliga vägar. Det blev dyrt och omständigt att frakta glaset med oxforor till Karlskrona och Kalmar för att kunna nå en hamn. De stora skogarna var nästan värdelösa eftersom det inte gick att få ut produkterna till någon hamn. Då byggdes järnvägen mellan Karlskrona och Växjö. Äntligen kunde man få avsättning för virket.

Det var då jägmästare Hummel värvades. Det var en driftig man och det dröjde inte länge förrän han blev chef över hela koncernen. Han fick fart på exporten och ordnade med försäljningskontor i London för både glas och trä. Glastillverkningen behövde råvaror och exporten av både glas och trä ökade. Nu fanns alltså

ett stort behov av transporter både till och från Kosta.

Hummel hade också sina tankar riktade mot Oskarshamn. Han sökte koncession för att få bygga smalspårig järnväg ända till Oskarshamn. En myndighet, Väg och Vatten, satte sig emot detta, varför han fick nöja sig med att bygga mellan Lessebo och Målerås. Han hade fått bygga ända till Oskarshamn men då skulle han ha fått öka spårvidden till 91 cm från de 60 som passade till Hummels vagnar.

Slutet för Hummel

När Hummel kom hit hade han med sig ett komplett sågverk som han placerade vid Visjön. Dessutom hade han en ansenlig förmögenhet som han förbrukade på att köpa upp många av glasbrukens hela produktion för att saluföra den från ett bolag som hette Kristallmagasinet. Och sedan var det projektet med järnvägarna.

Den mellan Kosta och Målerås visade sig bli en missräkning. Det fanns många orsaker till att denna sträckning inte bar sig. Den stora skogsbranden 1917 gjorde att mycket av den skog som skulle fraktats på banan helt enkelt brann upp.

Från Lessebo kunde man nå både Växjö och hamnstäderna Karlskrona och Kalmar. Därför

blev det naturligt att trafiken kunde behållas mellan Kosta och Lessebo men inte mellan Målerås och Kosta. Den till Lessebo var i drift till 1948 och den till Målerås till 1931. Från 1931 till 1948 fungerade den bara som godsbanan.

Hummel var en driftig herre med många goda idéer. Han blev som sagt direktör över hela koncernen. Han byggde om stora delar av bruket, såg till att det blev elektriskt lyse och rekvirerade en trädgårdsspecialist från Stockholm som skulle göra upp en plan över Kosta samhälle. Vid järnvägsstationen skulle det vara barrträd medan musikpaviljongen skulle prydas av exotiska växter.

År 1905 blev han dock fockad från bruket och flyttade till Stockholm och började handla med virke. Han köpte ett stort parti för transport via Ryssland, men vintern blev för svår och floderna frös och timret låg fastfruset i Ryssland. Han kunde inte få hem det och förlorade alltihop. Slutligen ändade han själv sitt liv.

Ideholm station

Jag har en del minnen redan från fem års ålder. Det var förstås tåget som lättast fastnade i minnet. När kvällståget kom samlades ungdomarna från trakten vid Ideholm. Vi kunde vara 25–30 stycken. Det låg många gårdar runt om och barnkullarna var stora på den tiden. Under krigsåren 1917–18 kunde det vara ännu flera som samlades. Det var skogsarbetare som ville ha lite kvällsnöje och sökte sig till »centralorten«.

Min far var stationsföreståndare och skötte både post och järnväg. Själva skötseln och inspektionen av spåret behövde han inte befatta sig med i början. Till detta fanns särskild personal. Senare, när lönsamheten blev sämre, fick han även sköta denna syssla.

Framför byggningen fanns en stor fin grusplan som skulle räfsas varje lördag under sommarhalvåret. Där på grusplanen höll vi barn till med olika lekar. Det kunde bli »datten« eller »trill«. Vi sågade »stockatrillor« som fick bra fart i gruset. En annan lek som krävde lite ka-

pital var att busa peng eller »piska snok« som vi kallade den. Vi hade mest femöringar eller tvåöringar. Deltagarna skulle först kasta ett mynt så att det skulle hamna så nära en pinne som möjligt. Den som kom närmast fick börja att »piska«. Vinnaren skulle lägga mynten på rad med krona upp. Med en stake skulle man sedan med ett slag försöka vända så många som möjligt. De mynt som vände sig hade man vunnit. Sedan fick den som hamnat näst närmast pinnen försöka vända de återstående. Så höll man på tills mynten var fördelade. Konsten var att lägga mynten på bästa sätt så att helst alla vände sig med ett enda slag.

På vintern smög vi ofta in i väntsalen och »rusade«, som vi sade. Annars var det våren vi längtade efter för då började det roligaste, fisket. Vi var runt i smågölarna och metade abborrar. Det var mest utsvultna »tusenbröder« som nappade friskt på våren. De var för små för att ta hem så vi släppte i dem igen. Någon lite större kunde det förstås bli så att vi kunde visa upp något resultat när vi kom hem.

När vi blev lite större kunde vi roa oss med att snärja gäddor. Det var spännande att smyga sig på dem medan de stod och solade på grunt vatten. Försiktigt skulle man försöka få en ståltrådssnara runt huvudet på gäddan för att sedan med ryck få upp den på land.

Liv och rörelse

Under 1917–18 var det liv och rörelse i Målerås. Det måste varit höjdpunkten i samhällets historia. Där fanns tre affärer, två kaféer och ett hotell. Hotellchefen, som också skötte hotellet i Kosta, hette Andersson. Han hade fribiljett på Kostabanan och kunde passa på att ta med sig mat från hotellet i Målerås till Kosta.

Hästskjutsar kom i strid ström från Älg-hultshället. Ibland var det flera stycken som stod där på kajen. Körarna kunde stå där och prata medan skjutsarna lastades av. Det var virke och glas som skulle lastas och papperslump från hela södra Sverige som skulle lossas och köras vidare till Alstermo. Lumpen samlades upp i pappersladan i Målerås.

Ransoneringskort bland lumpen

Om »luarna« fick se att det var papperslump i vagnarna, så var de där och rotade efter något intressant. Kalle, bror min, hittade brödkort en gång. Han var lite lömsk för det var en hel bunt som var feltryckta. Han körde ända ut till Fiskejö, där det fanns en liten »bonnaffär«, och köpte bröd på kupongerna. Vi hittade också bårder till tapeter. Riktigt breda var dom. Vi passade på att tapetsera hela rummet uppe på vinden. Det var ju inte tillåtet att rota bland papperslumpen, men för »småluar« var det roligt. Vi hittade också frimärken, tidningar och böcker.

Målerås mekaniska var en betydande rörelse på den tiden. Aron Hammarstedt blev anställd som förrättningsman för ångpannesynen. Det var en »hög« syssla.

Magert på Gråstensmon

Bygden mellan Kosta och Målerås var mager och karg. Ideholm låg på södra änden av Gråstensmon och fick sig en avhyvling vid den stora skogsbranden 1917. Den tog det lilla som fanns av jordlagret. Annars var det mest torvmossar längs hela sträckan.

På den tiden fanns det en stor skog mellan Ideholm och Smerås. Arne tror att den kallades Prästaskogen. Det var särskilt fin kvalitet på den tallskogen. Den kallades vid utskeppningen för Kalmarträ. Mycket av den strök ju med vid branden. De gamle pratade mycket om just den här skogen. Tallarna var så höga och täta så det var aldrig dager nere under kronorna. Det gick en liten gångstig till skolan genom området, men träden var borta när jag gick i skolan.

På 40-talet var det mycket gott om bär i skogarna. Jag minns när bärplockarna satt i väntsalen med sina korgar och väntade på tåget. Efter branden var det mycket gott om hallon.

Harar

Efter branden var det också »så in i nordens« mycket harar. Riktig skogshare. På kvällarna när tåget gått tog »di store luarna« bössorna och vi som var mindre, Tage Strömberg och jag, tog varsin stake. »Di store« stod på en kulle och vi

gick och slog med stakarna i buskarna. Vi kunde ha en hel skock harar framför oss som skytarna kunde brassa på. Det kunde bli en hel säck full om kvällarna. Problemet var att det var brist på ammunition.

»Krösnamossen«

När jag blev äldre och fick en egen bössa sköt jag morkullor och tjäder. Det var gott om dem. Vi laddade alla skott själva för det var för dyrt att köpa färdiga. Hagel och tändhattar måste vi köpa och då cyklade vi till Nybro.

Mellan Kättlarås och Ideholm fanns ett ställe de kallade Krösnamossen. Där växte mängder av lingon och tjädern spelade alltid där – det var som ett stort hönshus. Detta visste förstås far och smög sig dit på morgonen med bössen i beredskap.

Jag hade »tuppakött« med mig till skolan för jag var så glad i det kött som satt på låren – det var väldigt fint. Men jag fick inte säga i skolan att det var tjäderkött.

Ekorrar

Jag kunde få en liten inkomst genom att skjuta ekorrar. Om den var fin kunde jag få ända upp till fyra kr av uppköparna, annars var det vanligt med 2,50–3 kronor för ett »ekorraskinn.«

Bror min Kalle, tyckte inte om det för han fick gå och bära plank en hel dag vid sågen för det priset. Med mitt lilla salongsgevär tjänade jag det på några minuter.

Fritz lurade mig en gång. Jag hade fått ihop en knippa fina skinn som jag hängt bakom chifonjén. Sådär en fem–sex skinn var det nog. Jag hade varit i Kosta på kvällen och när jag kom hem sa Fritz:

– Det har blivit mask i dina skinn, så vi har fått slänga ut dem. Du har inte tagit ur rumporna nog.

Jag höll på att börja gråta. Hela min förtjänst var borta.

– Var har ni lagt dem? undrade jag.

Då trädde han ner näven bakom skåpet, tog upp skinnen och skrattade. Jag var bara tio–tolv år då.

Utter

Vid Qvarfortamossen visste vi att det fanns utter. En gång när vi gick förbi fick vi se en sitta och äta på en groda. Far hade bössan och jag hade skotten. Jag kastade över skotten till far utan att uttern märkte något. Precis när far hade fått korn på den reste den sig. Far var en god skytt och träffade den mitt i pannan. Den var seglivad så han fick skjuta tre eller fyra skott med salongsgeväret innan han fick riktigt död på den. Det var en bra dagsförtjänst eftersom han fick hela tvåhundra kronor för den. Det var mycket pengar på den tiden. Det var en stor baddare. Bara den kilformade, sjuttio-åttio centimeter lång rumpan väger ett helt kilo. Det fanns gott om utter på den tiden. De gick ofta längs dikena och letade efter lake.

»Tuppajakt«

Sander var en granne från Bönerås. Han och far var glada fiskare båda två. De hade varit vid Möckeln och när de kom hem på kvällen skulle Sander ligga i ladan hemma för de skulle vittja näten nästa morgon. De satt och drack sig en kask på kvällen och fick för sig att gå och vakta upp tuppar. Erik och jag fick följa med för far skulle passa tåget. Sander och jag gick åt Ideskruv där det fanns en kulle. Där tog vi reda på en fem-sex käppar.

– Nu får du vara tyst, sa Sander.

Vi kröp ner och satte oss. Då i skymningen slog tupparna ner i småtallarna nedanför kullen. Sander lade ner pinnarna i den riktning där tupparna slog ner för natten. Så kom nästa och nästa så det blev som en solfjäder av pinnar på backen framför oss

När det var gjort så blev det kaffe, för det skulle man ha, och sedan fick vi vänta tills det blev skumt. Sander hade varit och lånat »Gutte i Ideskruvs« cykellykta. Det var en karbidlykta till »Guttes« stora motorcykel – en Harley Davidson med sidovagn. Lyktan var som en stor brödkaka.

Nu gällde det att organisera jakten. En man skulle sitta där pinnarna låg, en skulle gå med karbidlampan och lysa och en skulle gå med

bössan. Den som satt vid pinnarna fick hålla koll på färdriktningen. Gick de för långt åt vänster var det en vissling, var det för långt åt höger två visslingar. Så gick de och lyste tills de fick se tupparna. De satt så blå och fina i de låga tallarna. De sköt och tupparna dunsade ner i backen. Det kunde bli fem-sex per kväll. Det var inte så svårt för tupparna satt för nattkvarter och satt alldeles stilla ända tills morgonen.

»Sander« Alexander Johansson och hustrun Johanna, vid torpet Lilla Bönerås.

»Sander« var ett med naturen och kunde läsa naturen på ett förnämligt sätt.

Sander, eller Alexander, som han egentligen hette, var nummer ett när det gällde jakt. Han smög ljudlöst som en lokatt i skogen. Det var en mycket fin man för övrigt och det fanns inget ont eller elakt i honom. Han hade gått igenom mycket, dels råkade han ut för en olycka själv och sedan brann hans hus ner. De hade många barn som blev sjuka och dog. Han var en prövad man men arbetade och slet. Han dikade ur och gjorde i ordning flera mossodlingar.

»Ihopalägg«

Snart var vi mogna för »ihopaläggsdanserna«. Vi kunde vara gäng på trettio-fyrtio ungdomar som träffades. Pojkar och flickor turades om att ordna och bjuda till dans.

En gång skulle vi förbereda en dans i Lysingsås, som då stod öde, genom att baka väfflor. Vi höll på hela natten för att bli klara till nästa kväll då festen skulle vara. Vi fick väl lite hjälp

med smeten annars var det full fart på vedspisen där våfflorna växte till stora högar.

Dessa fester hölls mest under vintern. Minst en gång i månaden såg vi till att det blev av. Ett problem var att inte alla kunde ta sig fram i det dåliga väglaget. Området vi kom från var annars inte så vidlyftigt. Ibland var vi i alla fall ända i Muggehult. Det var våra grannar, »torparens luar« som spelade dragspel och sjöng till dansen. Det hände också att vi ordnade dans på den stora verandan som gick längs hela stationshuset. Även där var det »Johan på torpets luar« som spelade. Det hände att vi var inne i väntsalen också, fast det egentligen inte var tillåtet, men far brydde sig som tur var inte så mycket om det.

Det var ganska fri uppfostran på Ideholm. Det enda som var förbjudet var att vissla inomhus och att spela kort. Det fick vi inte för far. Arnes far Fritz var lite frimodigare och brukade vissla, men då röt far i.

- Vissla får man ju i Löverås, menade Fritz.
- Flytta dit då, svarade far.

Jag tror inte att far lärt sig ett enda kort i kortleken. Det berodde inte på att han var religiös, för i kyrkan gick han inte och inte läste han bibeln. Däremot hade han ett munspel som han ofta spelade på och historier kunde han berätta. Han la till och drog ifrån som det passade. Han skojade bort det mesta.

Midsommar

Alla helger firades på bästa sätt, inte minst midsommar. När tretåget hade gått fick vi ge oss iväg till Lammamaden och hugga småbjörk vid odlingarna längs banan. Vi lastade »stakarallen« full och begav oss hem där far hade gjort en ställning så att björkarna bildade en lövsal. I beredskap vid regn fanns en av järnvägsbolagets presenningar. Själva ställningen fick stå kvar och användes under många års firande.

På midsommarafton bakade mor en jättestor karott med släta bullar. Till dessa kokade hon kaffe i den stora »ystakulan«. (Det var en stor kaffekula av glas som annars användes vid ystegillen.) Det gick nog fyra–fem liter i den. Den

var så stor att hon fick ha den i en »lockakorg«. (Flätad korg med lock.). Allt sattes ut i lövsalen och alla som hade ärende till posten fick smaka. Just den dagen var det många som hade ärende till posten särskilt som det blev en traditionsenlig »kask« (kaffegök) för de som önskade.

Kasken var lagligt köpebrännvin från Växjö. Det var inte så dyrt på den tiden. De »turades ve« om att åka till Växjö och köpa brännvin. Den som var i tur tog upp beställningar och kom sedan hem med ett par rejäla väskor fulla.

Detta midsommarfirande pågick hela dagen och hela kvällen. När det började skymma kunde det bli lite dans utanför stationen innan vi drog vi iväg till vår närmaste granne som också han hade en kask i beredskap. Färden gick också till Ideskruv och till Gotthard Johanssons. Vi gick från den ene till andre och hade väldigt roligt. Mors bullar räckte hela midsommarnatten för hon bakade alltid »så jädra stora pytsar«.

Ystakalas

Far hade gott om tid mellan tågen och medan posten var öppen var det inte alltid så tätt mellan kunderna. Under tiden kunde han slöjda räfsor, bottna om träskor och hyvla till liaorv. (Skaf tet till en lie). Någon betalning för slöjdarbetena var det aldrig tal om. Far var alltid så tokig efter ost. I stället för betalning skulle »kunderna« komma med ystamjolk till hösten. Det var en populär tillställning som bara besöktes av gubbar, som kom »kånkande« med sina spannar med mjolk från alla håll och kanter. Inte en enda kärring var med. Men det var Gottfrid och Sander i Bönerås, Hugo på Långerås och Gotte i Ideskruv. En förklaring bland många kan vara att mor lockade med en så »helskottes« stor ostkaka och far höll med kask och stämningen var hög. Det var en högtidsdag för gubbarna som var noga med att komma med arvode för fars slöjdarbeten.

Fisket

Far var en duktig fiskare. Han satt och band alla sina nät »mellan tågen«. Till sin hjälp hade han tre–fyra båtar i gölar runt omkring. Själv är jag

Post- och stationsföreståndaren i Ideholm, Fritjof Carlsson 1879–1936. Begynnelselönen från posten var 3 kronor i månaden och från järnvägen 45 kronor. Jakt och fiske var ett måste för Fritjof.

nästan uppfödd på fisk. Jag skulle alltid ha »slak- sidan« på gäddorna för där fanns det minst med ben. Fisket var ett bra tillskott till försörjningen, för fars lön var inte mer än 45 kronor i månaden och tre kronor för att han skötte posten. Vi var i alla fall sju personer i familjen när den sista kom 1918, en flicka.

Far, en mångsysslare

Far anlätades av folk i trakten vid allehanda problem. Han var slaktare och bikung, bottnade tofflor och var kirurg. Han gick under namnet *Kalson på Ideholm*. Vi bröder fick heta »Ideholmsluarna« efter honom. Julgrisarna slaktade han för tre kronor per styck, fast pris.

Arnes morbror var och metade en gång och satte kroken i fingret. Det gick inte att få bort den – ett problem för *Kalson på Ideholm*. Far som van slaktare tog fram sin rakkniv, doppade den i sublimat och skar elegant bort kroken. Sture fick både finger och krok med sig hem, båda i hyfsat skick.

Helge bodde på torpet Bönerås och hade sin skolväg längs järnvägen till Målerås. När far kom körande med rallen passade Helge på att hoppa upp för att tjuvåka. Där i en vev som gick runt lyckades han få in stortån. Den klarade sig men nageln blev hängande i en liten skinnslamsa. Även detta var ett fall för *Karlsson*. När Helge kom hem var han lite ledsen men tröstade sig med att *Kalson* lovat att sätta dit en ny av plåt.

Skolan

Jag gick i skola i Lövsjömåla eftersom vi tillhörde Ekeberga. Det var en promenad på sex kilometer. Vägen gick över det område där branden dragit fram 1917. När nordanvinden låg på hade den en hel mil på sig att ta fart över brandplatsen. Ibland när det blåste som värst fick vi gå »avigt« i den kraftiga motvinden. Ofta skickade far iväg min äldre bror Kalle för att möta oss och hjälpa oss hem. En gång var vi nära att »bli där«. Det kom ett isregn som slog på oss och vi blev som pansrade så stora vi var. Vi kunde knappt röra armar eller ben där vi se- gade oss fram. Far anade oråd och skickade Kal- le för att lotsa oss. Frågan är om vi hade tagit oss hem annars.

Vi hade en snäll lärarinna. Hon hjälpte oss med att ta av våra våta strumpor och hängde dem på tork vid kaminen. Man hade ju aldrig några »rediga« skor på den tiden. Det var tofflor eller dåliga läderkängor som inte höll vattnet ute. Annars hade vi kortbyxor och yllestrumpor och livstykke med benknappar som knäpptes i ryggen. Ytterplagget var ofta en omsydd rock efter de äldre syskonen och en mössa som gick att fälla ner över öronen. Vi klarade oss trots allt bra. Barnen var nog härdade på ett annat sätt på den tiden.

Det var tio–femton barn som var uppdelade på fyra klasser som undervisades i ett klassrum av lärarinnan. Själva skolbyggnaden finns bevarad som den var då och ägs av Fröjds i Lessebo.

Jag kommer ihåg att lärarinnan var ogift när hon kom ut till Lövsjömåla. Så småningom anställdes det en man som skulle hjälpa till att hugga lite småved till alla kaminer. Hon »blev

lite uppåt« för hon hade nog aldrig haft någon vidare kontakt med det manliga könet. Hon befallde att när vi kom på morgonen skulle vi gå till vedboden, ta av mössorna och bocka artigt för honom. Det gjorde de andra, men jag gick direkt in och satte mig. Hon satt i fönstret och såg att jag smet undan och jag kom i lite förhör i »herrens tukt och förmaning«. Jag försvarade mig med att det är ju bara Anton, han är väl inget att hälsa på. Han hade varit bas på tjärfabriken i Ideholm och hade varit hemma hos oss »för en jämnan«. Honom kände jag väl, tyckte jag.

Så småningom började Anton även bära in veden åt fröken och det slutade med att de blev lyckligt gifta. Ebba Åsberg hette fröken som alltså blev gift med Anton Karlsson. Anton hörde till Åforssläkten, hade varit handlande och en av de första som hade bil i Ulvaskog.

Undantaget

I ett undantag till Ideskruv bodde ett äldre par som vi kallade Häggens. Hon hette i alla fall Eva. Det vet jag för jag brukade gå till henne med pensionen. De hade fem kronor och trettiofem öre, förmodligen tillsammans. Jag minns att det var en femma, en tjugofemöring och en tioöring. Jag var mån om att sköta detta uppdrag eftersom jag alltid fick en tioöring av tanten. Vi passerade stugan när vi gick till skolan. Det kunde hända att vi gick in och hälsade på. Det var inte något vidare välstädat inne i stugan. De eldade i en spis så att det rök »tvingrök« från köket. »Gubbastackaren« låg till sängs hela tiden och där hade han legat i många Herrans år. Den enda uppgift han kunde klara här i livet var att »knispa« vägglöss. När de kom krypande på väggen satte han upp sitt finger och drog till så att det blev en sådan där kometsvans av lusblod på tapeten.

Agent för Åhlén & Holm

Vi var trogna kunder hos både Åhlén & Holm och hos Oskar Ahren. Redan som sexåring var jag lite agent åt ÅH. Jag gick runt i gårdarna Lysingsås, Smerås och Ideskruv. Det var rätt ofta de köpte gardiner. Jag minns en gång då jag kom upp till torpet Ideholm.

Där fanns några riktiga skojare bland barnen. Hushållerskan var dottern Julia. Herbert tyckte det var onödigt att köpa gardiner när han hade så bra långkalsonger som kunde duga. För varje beställning fick jag en provisionskupong som man skulle skicka in. Första gången fick jag ett litet fint fickur – en riktig klenod för en sexåring.

Poststation vid köksbordet

Vid nyår kom folk från trakten och skulle prenumerera på sina tidningar. Det var Triumf, Säningsmannen, Smålandsposten och Nya Växjöbladet. Emmy fröjd i Lövsjömåla tyckte att vi hade en så konstig poststation eftersom det mesta sköttes från köksbordet. Där fick många hjälp med att fylla i olika blanketter som t.ex. för prenumerationerna.

Folk kom och hämtade sin tidning när de ville och då skulle de ha en kopp kaffe samtidigt. Ludde hade sällan någon post och någon tidning hade han inte råd med. Han gjorde sig ändå ärende för det kunde ju dyka upp något brev från Johan, hans son. Varje gång brevet uteblev kunde han i alla fall trösta sig med en kopp kaffe.

Klart på spåret

Från början utgick tågen från Målerås. Redan vid halv sju gick de ut från Målerås för att vara i Ideholm vid sjutiden på morgonen. Därefter gick de ner till Lessebo och var åter i Ideholm vid elvatiden. Efter att ha gjort ett uppehåll i Målerås var det åter tillbaka i Ideholm vid tressnåret, på väg mot Lessebo. Dagens sista tåg kom vid halv sju. Det var postförande och gick mot Målerås. Det var då folket samlades vid stationen för att umgås och för att titta på tåget.

Någon gång kunde det komma ett extra tåg med gods. Om det var ett sådant på gång så hade det ordinarie tåget en varningsskylt med ett rött kors upphängt på den bakre bufferten. Det var en varning till folk som bodde eller arbetade längs banan. De skulle vara uppmärksamma så att de inte ställde något på spåret, eller så att vi inte gav oss ut med »stakarallen« när extratåg kom.

Säkerheten var väl genomtänkt. Det fanns till och med telefon mellan stationerna. Från ändstationen meddelade man »tåg ut« vid varje avgång. Det fanns ingen telefonväxel så varje station hade sina signaler. Kosta svarade på en lång signal, Lessebo på en och en halv, Ekeberga två, Ideholm två och en halv, och i Målerås svarade Wetterholm på tre långa signaler.

Det fanns en banvakt Fredriksson som körde längs banan. Då kunde förstås inte tåget gå förrän han kommit fram till en station och meddelat att spåret var fritt. Efter Fredriksson hade man inte råd att ha någon banvakt, så far fick ta över den sysslan också. På morgonen före sju körde han banan till Målerås och fick sedan åka tillbaka till Ideholm.

Putsat och fint

Tidigt på morgonen innan tåget skulle lämna Målerås, kom putsare Karlsson och ställde i ordning loket och eldade upp trycket. Han fick absolut inte köra ut loket från lokstallet för det skulle eldaren göra. Karlsson skulle däremot städa vagnarna och fylla på vatten i flaskorna och tömma spottkopporna. De var väl använda eftersom det fanns tydliga skyltar där det stod: *Spotta ej på golvet*, en skylt i varje vagn.

När eldaren kört ut tåget kom en ännu högre person – Ahlberg. Han var näst efter stinsen och titulerades 1:e lokförare. Han kom alltid i en lång, svart rock och prydlig lokförarmössa när han äntrade loket. När det var kallt kunde han ha »låamössa« eller en krimmermössa med märke i.

När passagerarna klivit in i vagnarna var det konduktör Roséns tur att träda in i handlingen genom att slå tre slag på klockan och ropa »tag plats«. Efter detta visade Rosén klartecken till Ahlberg som svarade med en signal från lokets ångvissla. Nu vare det klart att tuffa iväg mot Ideholm.

Rosén var Agnes Hammarstedts far. Han skulle alltid kvittera värdeposten i Ideholm. Då hälsade han alltid med »G. von Rosen«, ett bekant namn på den tiden. Det passade bra för han hette Gustav Rosén.

Tåget höll en hastighet av måttliga tjugofem kilometer per timme. Extratågen kunde få dra på lite extra och höll då trettio kilometer per timme. I de s.k. lingonplockarbackarna masade sig tåget fram i blygsamma fem kilometer per timme.

Karl Johansson, bror till Simon och Frans i Kvarnamålen, kom till Målerås och blev stationskarl. Han fick rycka in som extra konduktör och som extra stationsmästare. Så småningom fick han även fungera som lokförare. På så sätt lärde han sig det mesta och blev järnvägens allt i allo.

I början av 20-talet utgick tågen i stället från Kosta varför personalen också fick flytta till Kosta.

Norra Ideskruv

Stora Ideskruv var en väldigt stor och fin gård med tjänstefolk. Särskilt fin var deras stora ladugård. Till och med lantbruksnämnden åkte för att titta på Isakssons gård. Han hade det gott ställt och var delägare i Målerås glasbruk. Det var en av de första gårdarna som hade vatten indraget i ladugården där korna fick vatten automatiskt i sina koppar. Här fanns plats för två hästar, två stutar och en lång rad med kor och kalvar. Vid ena änden fanns en stor stia med grisar.

Gotthard, sonen, övertog så småningom gården och hade både dräng och piga. Kriget bröt ut och det blev kristid. Nu var det god avsättning för brännstov. Då startade han Ideholm Torv AB och överlät jordbruket till Elsa och Georg Adamsson och blev VD med kontor i Ideskruv. När torvupptagningen upphörde återtog Anna och Gotthard Johansson jordbruket och drev det tills det såldes omkring 1950.

Ideholms järn- och träoljefabrik

Malmberg var kronojägare och bodde på Grönåsen och Johansson bodde i Ulvaskog. Där den stora skogsbranden dragit fram 1917 fanns massor med stubbar som fått några år på nacken och nu var lämpliga att bryta upp. Här startade dessa båda en liten industri som hette Ideholms järn- och träoljefabrik. Här fanns två stora

ugnar med fyra pannor. Allt var ordentligt byggt av järn och tegel. Här kunde man utvinna både tjära, tjärolja och terpentin. Från de stora behållarna kunde man leda bort gasen som bildades när de sönderflisade stubbarna upphettades. Gasen leddes ut genom ett kopparrör som skulle kylas. Där stod en man hela tiden och pumpade på kallt vatten. Av detta blev det terpentin av högsta kvalitet som var mycket eftertraktad och till och med köptes av apoteken. Ur en annan kran kom träolja. Det var en blandning av vatten, terpentin och tjära. Denna användes till att impregnera telefonstolpar och liknande med.

När vatten och terpentin hade avgått kom den rena tjäran som förstås tappades i särskilda kärl. Tjäran var viktig för krigsindustrin. Den var så fet och fin att den kunde användas som smörja till godsvagnar.

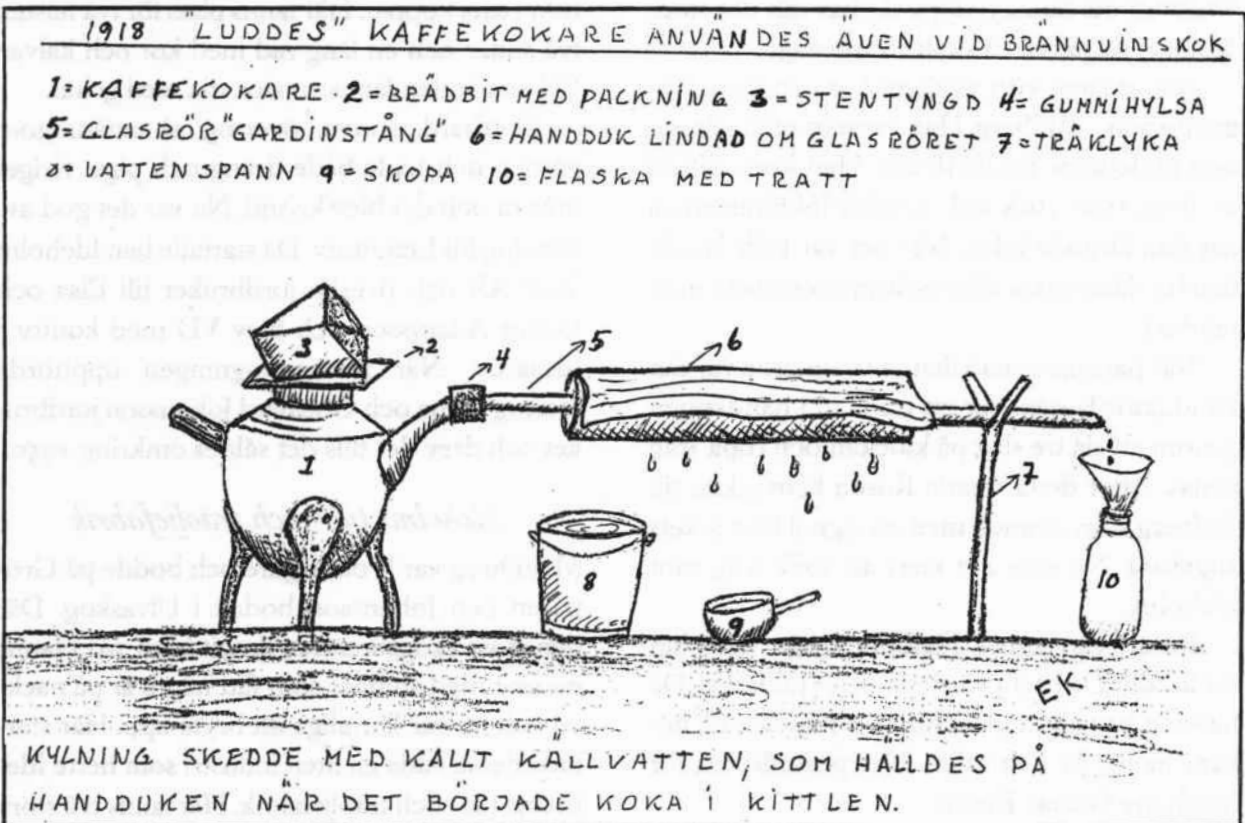
Kemisten

Tjärfabriken var ganska avancerad. Under tiden man anlade verksamheten hade man till och

med en kemist anställd som skulle se till att det fungerade. Den där kemisten satt hemma i väntsalen och förklarade hur man kunde utvinna terpentin ur gamla stubbar.

– Det är förresten samma sak som när man bränner brännvin, förklarade han.

Ludde spetsade öronen men tvivlade på att det var så enkelt. Kemisten ville visa att han hade rätt och föreslog att de skulle pröva. Alla som lyssnade var med på noterna och gav sig hem för att smyga undan lite socker och jäst hemma hos sina respektive. För att jäsningen skulle komma igång behövdes det lite värme men det var inga problem i närheten av tjärugnarna. Ludde råkade ha en lagom stor kaffekittel av koppar hemma, som han gärna lånade ut. Nu fattades ett långt rör av något slag. Efter lite funderande kom han på att vi kunde låna en gardinstång hemma på expeditionen. När det jäst färdigt tog de utrustningen och gick till en bra kallkälla där vi brukade hämta vatten. De riggade upp det hela så att ångan från kaffekittelen måste gå genom den ihåliga gardinstång-

en. Runt stången snodde kemisten en handduk. På denna skulle de sedan hälla kallt vatten med en skopa. Snart kunde de konstatera att kemisten nog kunde sin sak.

Det blev ingen större produktion från den apparaten. Men den var rolig att studera och man lärde sig principen. I slutet av 20-talet när nödhjulsarbetarna kom blev det bättre fart på apparaterna. Även dom hade hjälp av kemister.

Bränsle åt Ludde

Det var en svinkall vinterkväll då Ludde kom med kvällståget. Han hade varit i Kosta och var på »kulan«. Han satte sig i köket men far bad honom att gå hem för vi skulle äta kvällsmat som vanligt efter kvällståget. »Jag ska inte krusar er, era jävlar«, sa Ludde. Han var alltid så »hörk« när han var full. Han lommade i väg. När mor skulle gå ut och »kvällsfora« kon så fick hon se Ludde ligga i en snödriva. Far sa åt mig och Fritz, Arnes far, att försöka få hem honom. Vi drog fram »drögen« (kälken) med stöttor bak. Där gillrade vi upp Ludde och drog iväg med honom. När vi kom uppåt skogen började Ludde sjunga så in i norden. Han kunde inte mer än en bit på *Kung Karl den unge hjälten*, men den sjöng han så det ekade. Vi hade fått stränga order av far att inte bara lämna honom utan att först göra eld i spisen. Först lyckades vi lämpa över honom i sängen och sedan började vi leta efter ved. Han var alltid lat, så det fanns inte en enda vedpinne inne. Ute i vedboden fanns däremot några grova »sörtallar« och en dålig såg. Där stod vi och gnodde med den ovassa sågen och sa fula ord. Vi hade inte lust att såga smått så vi bar in skapliga längder som vi rätade in på höjden i spisen så att de räckte långt upp i pipan. Det var bara töre i dem så det var inte så svårt att få fyr. Nu kunde vi lämna Ludde för nu skulle han i alla fall inte frysa ihjäl.

När vi gått en bit på hemvägen vände vi oss om mot stugan och då såg vi hur lågorna slog upp högt över skorstenen mot den mörka kvällshimlen. Lite oroliga var vi för att den lilla stugan skulle stryka med. På morgonen vid nio-tåget var Ludde åter på plats för att fråga om

det kommit någon tidning. De var härdade människor som stod pall för det mesta.

Luddes julgris

Luddes fru hette Ida. Hon fick försöka försörja dem så gott hon kunde för Ludde hade inga pengar. Hon var t.ex. i Ideskruv och hjälpte till när suggan grisade. Det blev en gris för mycket för det fanns inte spenar så att det räckte åt alla. Bonden sa att han skulle slå ihjäl grisen.

– Gör inte det – det är synd om den, låt mig ta hem den, sa Ida.

Det fick hon gärna. Hon bar hem den lilla »grisastackaren.« Det fanns en liten stia på Käterås där hon kunde ha grisen.

Hon arbetade och trälade med den där lilla grisen. Hon gick bl.a. till Gällingeskrubväcken där det växte något som kallades bläck, ett utmärkt fint foder till grisen. Bläck liknar vattenklöver med knölar på. Det var en lång väg för henne att gå. Fram emot jul började grisen att se riktigt fin ut och hon såg fram mot en fin jul med mycket mat.

En dag när hon kom hem efter en dags arbete stod dörren till »grisastian« öppen och grisen var borta. Hon gick in i stugan och där låg Ludde full och snarkade så det dånade. Vid dörren låg en liten mager hund och en gammal bössa stod i hörnet bredvid hunden. Så småningom vaknade Ludde och Ida skulle förebrå honom för att han sålt grisen.

– Nu får vi inget sovel till jul, sa Ida.

– Jag fick både brännvin, bössa och hund och det vore väl märkligt om vi inte ska få sovel till jul, sa Ludde.

Idas klänning

Ida hade inte fått någon klänning på år och dar, när det äntligen kom en handlare. Hon köpte ett klänningstyg för några ören som inte Ludde visste om. I en kista på vinden låste hon in tyget och bar nyckeln på sig för att vara riktigt säker på att få ha tyget i fred.

Efter några månader hade hon fått ihop några kronor och skulle gå till Mia på Gräsflyet och få det sytt. Hon skulle gå upp och hämta

sitt klänningstyg i kistan men då var det borta. Hon kunde inte begripa hur det hade gått till. Ludde hade knackat bort botten på kistan, tagit tyget och sålt det. Ludde var »full i rackarn« men snäll.

Äggransonering

Han var uppe i ottan varje morgon men Ida var morgonsömnig. Ida som ville ransonera maten hade lovat honom att koka eller steka sig ett ägg, men bara ett. Ida låg och smyglyssnade och hörde hur många han knäckte. Men han lärde sig att ta fyra ägg i näven och knäckte alla fyra samtidigt med brödkniven. Ja, han var en stor filur.

Han ville inte ha något ordnat arbete, men drog sig fram ändå. Pengarna skulle helst vara lättförtjänta. Han sålde t.ex. skrot.

Hemkvarnen

Under kristiden var det förbjudet att mala hemma för husbehov. Allt skulle kontrolleras och bara registrerade kvarnar fick anlitas. Det var alltså goda tider för agenten som gick omkring och sålde hemkvarnar. Det var förstås förbjudet både att sälja och inneha sådana. Om myndigheterna kom på en med att mala hemma blev det fängelse direkt.

Far hade i alla fall skaffat en sådan kvarn. Den var uppmonterad på vinden. Problemet var att den dånade så in i »helskotta« att vi var tvungna att ha vakt ute på förstubron medan någon malde. Den fungerade ungefär som en stor köttkvarn, fast det var trissor som slog mot varandra så att säden skulle krossas. Far var inte ensam om att ha en sådan, utan varenda bonde hade smusslat undan en i något skrymsle. Allt var ju ransonerat. Skulle man ha något utöver ranson fick man göra såhär.

»Ärtakringlorna«

En gång hade far varit i Målerås hos en god vän och fått köpa en påse ärtmjöl. Han kom hem och var så glad över att kunna bjuda på något extra till eftermiddagskaffet. Mor satte igång att baka kringlor av ärtmjölet, men hon var lite

lömsk för hur de skulle smaka till rågkaffet. Men det var »lögn i hundan« att äta dom. De var så beska att det gjorde ont i nacken. Far visste på råd. Han gick och hämtade bipusten och gick ut till skattkuporna och körde undan bina så att han kunde komma åt lite honung. Med honung gick det faktiskt riktigt bra att äta de där »ärtakringlorna«

Ärtorna var inte ransonerade och mjölet användes nog annars mest till att dryga ut det vanliga mjölet.

Amerikanskt fläsk

Det var ont om bränsle till loken på Karlskrona-Växjö järnväg. För att råda bot på detta köpte de en torvmosse här vid Ideholm. Det var en ganska stor anläggning med en ångdriven torvmaskin, två baracker och 25 man.

Detta var inte den enda torvmossen som var öppen. Det var den nämnda Karlskrona-Växjömossen, Qvarfortamossen, Gotthard Johanssons och sedan en lite mindre som kallades ältverket. De rev sönder torven i något som liknade en tröska, blötte upp den i vatten till en välling som hälldes i formar av trä. Där fick vattnet rinna av torven som fick torka till en kaka.

Anläggningen vid »Karlskronamossen« blev så stor att de kunde leverera brännertorv även till andra sträckor och betraktades därför som krigsindustri. Arbetarna skulle ha ett riktigt mål mat av staten varje dag. Därför kom det importerat amerikanskt fläsk i stora lådor på nästan en hel kubikmeter. Lådorna var impregnerade med något på insidan så att de var alldeles blanka. Fläsket var rökt och alldeles vitt av späck, inte en tillstymmelse till kött, och kallades majsfläsk. Grisarna hade väl »forats« med majs.

I en av barackerna ordnades med matsal och kocka anställdes. Det blev »ärtavälling« och rotmos var och varannan dag. Vi barn sprang däruppe och tyckte att det såg gott ut. På kvällen skulle de också ha en liten tilldelning. De hade skurit fläsket i långa strimlor som hängde i en gammal jordkällare. Det var unga friska »bonnpojkar« som roade sig med att slåss med de där

remsorna. Fläsket blev lite svart av leken men det hindrade inte att det hamnade i stekpannan till slut.

Loppor

Manskapsbaracken var indelad i sex rum som hade två våningssängar, bord och en kokspis. De arbetade i skift så det var alltid folk i baracken. Om de ville ha något mera än middagsmålet fick de ordna det själva.

Mot slutet var där så in i »norden« mycket loppor i baracken. Vi barn var förbjudna att gå dit för att inte riskera att dra hem småkrypen. Men vi kunde förstås inte låta bli. Fritz tog med ett vitt papper och kastade in genom fönstret. Papperet blev svart av loppor med en gång.

De som var tvungna att bo där var förstås fulla av loppor. När de samlat på sig tillräckligt gick gubbarna ut och skakade av sig.

Det fanns i alla fall ett utedass. Det var ju mycket folk som bodde där, så när Lundbäck köpte Ideskruv så körde han dynga från barackerna och gödslade upp hela Ideskruv.

Den andra baracken var lika stor och rymde matsal och kontor. Dessutom fanns bostad för kockan, kök och skafferi.

Träbottnastövlare

Omkring 1925 kom nödhjälpsarbetarna. Det var i januari, kallt och eländigt. De skulle förläggas i baracken. Julia på torpet, grannfrun och mor hade ombetts att städa och göra eld tills de skulle komma. Lopporna var borta för de hade varit där från anticimex och cyanväterökt så att det osade över hela skogen.

På morgonkulan hade det kommit en kontingent Stockholmare till Målerås. Där väntade extratåg mot Ideholm. Allt var väl förberett för det hade kommit ett lass träbottnastövlare från Kosta som de hade slängt av i en snödriva vid Ideholm. Där fick var och en försöka hitta något som passade något sånär.

Själva baracken var väl i ordning och damerna hade ordnat chokladmjölk och brett smörgåsar av grov ankarstock med margarin och falukorv skurna i trillor. De var ju uthung-

rade och hade åkt ända från Stockholm. De fick 15 kronor per man så att de kunde ta sig till Målerås och köpa den mat de behövde.

Utrustade med träbottnastövlarna skulle de ut i Lövsjö mader och gräva dike. De hade ingen erfarenhet och det måste varit rena straffarbetet för dom.

Pysen

Under denna tiden var det mycket transporter från Ideholm. De körde natt och dag. En av lokförarna hette Gustav Bergkvist och körde ett litet lok som hette »Pysen«. Det var ständigt omlastning av all torv som kom från rallspår fram till banan. Förutom torven så kom det tjära men även virke från fyra ambulerande sågverk som var igång samtidigt. Det var med andra ord liv och rörelse vid Ideholm. Många av de som arbetade bodde i torp och gårdar runt i bygden men många som kom utifrån var »inhyses« i torp och gårdar.

Ibland ställde Gustav av vagnarna i Ideholm och skulle köra »tomme« till Kosta. Då hände det att jag fick den äran att åka. Jag var bara sex-sju år men fick köra loket medan Gustav satte sig på en pall och sjöng *Alpens ros* medan jag fick köra.

När vi kom till en backe sa han:

– Nu får du ge henne lite mer.

När vi kommit upp på backen blev ordern:

– Nu behöver du inte ge henne mer för nu går hon själv ända till Kosta.

Loket var inte mer än fyra meter långt. Hjuln satt under själva ångpannan medan förarhytten hängde utanför. Resultatet blev att man kände varenda skenskarv som ett litet hopp. Gustav klagade på att han aldrig kunde äta sig mätt för då fick han ont i magen av allt skakande.

Nödhjälpsarbetare

Det var omkring 1930 och det var mycket dåligt med arbete. Nödhjälpsarbete var det som fanns. När Fritz och jag skulle ut, fick vi var sin anvisning på 35 kronor av kommunen. För detta kunde vi kvittera ut störväst och norrlandskänigor. Vi valde i stället overall, störväst och strum-

*Anläggning av bangården
vid Målerås Södra Station
omkring 1896.*

*Längst till vänster
Algutsson, stor och kraftig,
med nästan dubbelt så stor
skottkärra som de övriga,
»en kraftkarl«.*

por här på Fenix. Samtidigt fick vi skriva på ett papper och lova att ögonblickligen lämna tillbaka alltihop om vi inte skötte oss.

Vi började att laga skottkärror. Det var mitt i vintern då vi blev anvisade en kulle i närheten av Visjön. Dit skickade de ett lass färska brädor och där fick vi stå under bar himmel och laga skottkärror. Det var kärror av trä med järnhjul tillverkade i Stockamölla i Halland. Det pågick många vägarbeten här omkring och det slet hårt på kärrorna. Det var inte ovanligt att man helt enkelt slog sönder kärran för få anledning att gå hem.

Vi bodde fortfarande i Ideholm och fick gå längs banan mot Visjön. Några plogade vägar fanns inte. En dag fick vi besök av vår bas som hette Annerfeldt. Fritz undrade lite försynt om lönen. 33 öre i timmen skulle det kunna bli.

– Ska vi ändå svälta ihjäl så behöver vi ju inte stå här och dö, menade Fritz och var beredd att gå hem.

De var tvungna att ha kärror så Annerfeldt ökade timlönen till fyrtio öre på stående fot.

Vi fann oss ganska väl tillrätta med vårt jobb. Så småningom fick vi gå längs vägarna och besöka de olika lagen och göra våra reparationer. Vi passerade sjön Möckeln på väg till ett lag och fick då se två riktiga »metraftar« upprätade mot

en gran. Vi kunde inte låta bli att pröva vår fiskelycka och gick till en ladugård i närheten för att »speka« upp några dyngmask. Det är klart att basen skulle dyka upp precis då.

– Vad har ni för er, undrade basen.

– Ja, det ser du väl, sa Fritz.

Fritz fick först snickarjobb i Orrefors och jag blev s.k. specialarbetare vid AK i Hovmantorp. Där byggde vi stenvagnar och stubbrytare. Gjutgodset kom från Gemla, minns jag så väl. En tid var jag sen på Ingelstadsvägen och byggde baracker.

Att byta slipers

Slipers är de tvärstockar som själva rälsen vilar på. När de hade legat några år så ruttnade de förstås. För att se till att allt hölls i ordning behövdes ett sliplag och ett lyftarelag. Först gick banmästaren med en korp och slog på alla sliparna. Han hörde på ljudet om de var ruttna. Var de färdiga att bytas högg han några ordentliga hack i dom för att markera att de skulle bytas. Så räknade han hur många som skulle bytas per kilometer. Då kom »Smeråsaluarna« som var ordinarie jobbare och bytte mot friskt virke. Efter kom sedan lyftarna med banmästaren i täten. Det var viktigt att kurvorna var rätt doserade när tåget kom rusande. Fram på hösten kom en ingenjör från Malmö

för att åka »syntåget« för att göra den slutliga kontrollen. En sådan kontroll gjordes varje år.

När det blivit sämre tider fick banvakterna själva byta slipers. Då blev det »karskare« tider för far. Han skulle lägga in fyra nya slipers om dagen och då ville det till att jag var med och hantlangade. Far min var mitt allt i livet, så jag hängde med honom precis överallt. Han hade så mycket att lära ut.

Fiske i Visjön

När jägmästare Dahlgren skulle slakta anlidade han far. Dahlgren var en barsk herre, åtminstone hade han sina synpunkter. En gång kom han hem till far och ville ha sin gris slaktad. Jo, det skulle nog gå för sig, men far passade på att fråga om han inte kunde få fiska lite i Visjön som arvode också. Jo, det skulle nog ordna sig. Vi hade gott om nät och mycket fisk fanns det. Tidigt på morgonen skulle vi iväg och vittja. En hel sockerlåda med gäddor fick vi. Så mycket fisk ville inte far visa för jägmästaren. Far skickade iväg mig med de största gäddorna bort till banan där dressinen väntade. Själv tog han ett par tre stycken och gick till Dahlgren med.

– Blev det inte mer? Då är det väl bäst att du får behålla dom själv«, tyckte jägmästaren.

Far min, han var inte dålig han!

Ralle i stället för bil

David Hägg kom hem från Amerika med förgylld klockkedja och eleganta glasögon och pratade så fint. Det var en bror till Eva Hägg, som jag brukade gå till med pensionen. Nu skulle han hälsa på släkten. Han kom hem till far och de började prata och blev goda vänner. Far ville tvunget köpa Davids klocka, men det blev ingen affär. Dagen efter kom Hägg och ville låna fars »automobil« för att åka och hälsa på släkt i Kosta.

– Automobil har jag ingen men du får låna rallen men inte längre än till grusgropen för där måste du gömma den för det är inte tillåtet för vanligt folk att köra ralle på spåret.

Det var förstås vanligt att alla hade bil i Amerika på 20-talet.

Grisen

Under de bistra tiderna var det bra om man kunde ha en gris. Men då måste man ha något att ge den. Det hade inte vi. Handlare Sandstedt på Målerås hade tillgång till mjöl men hade ingen plats för själva grisen. Men det hade vi. Då blev det så att vi skaffade husrum åt två grisar och Sandstedt såg till att de fick mat. Mor hade bra hand med grisar så de växte och trivdes och blev stora och feta. När julen kom tog Sandstedt en och vi den andra. Fläsket blev så väldigt fett av majsmjölet så vi tyckte egentligen inte riktigt om det. Fläsket saltade vi ner, det blev till slut så salt att det gjorde ont i öronen när vi åt. De kokte av det värsta saltet på plåten innan det stektes.

Pannkaka

Husmödrarna fick använda sin fantasi för att få kristidsmaten att bli något sänär ätbar. Mor brukade göra potatispannkakor med fänkål eller anis som »vi tyckte var så jädra goa«. Det måste nog ha varit kokta potatis i dom i alla fall.

Kalle, som var äldst av syskonen arbetade nattskift på tjärfabriken. Det var ont om bröd och när far frågade vad han ville ha med sig att äta på natten så svarade han:

– Pärnepannkaka, ett stop mjölk och en cigarr, var hans stående svar.

Bröd var en bristvara då.

Far hade tobakskort och brukade köpa »Havanna 2« och dela ut när han ville ha något extra gjort.

»Jockamanda«

En av mina andra bröder, Fritz, eldade torvmaskinen. Han var maskinist på en lokomobil på Gotthard Johanssons mosse. Det var en liten maskin med egna hjul så att man kunde flytta den mellan olika arbetsplatser. Den drev sig själv som en ångdriven bil. De kallade maskinen för »Jockamanda«.

På mekaniska verkstaden i Kosta gjorde de till och med ett litet motordrivet lokomotiv åt Gotthard som skulle dra rallarna på mossen, för att spara in folk. Själva motorn behöll han och använde till att köra tröskan med. Märket på råoljemotorn var Solo.

EDMUND KARLSSON

När seklet var ungt

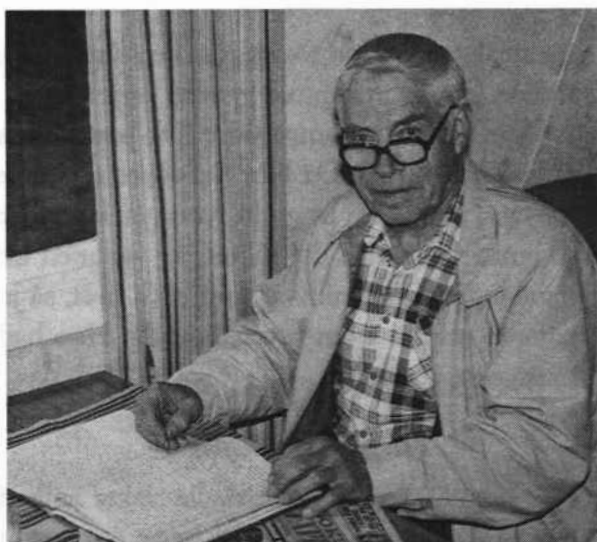
JULEN SÅG VI BARN FRAM EMOT och längtade efter, ja mycket mera än barn gör nu för tiden, tror jag. Vid jul fick vi mycket bättre mat, godis, frukt, nötter med mera. Nutidens barn har jul året om, med få undantag. Godis och frukt får de varje dag antingen de är snälla eller inte. Mor brukade säga:

– Om ni är riktigt snälla, ska ni få följa med far till kyrkan på juldagens morgon.

Det blev en riktig jul med julesnö. Far högg granen på julafton som sed var. En kväll några dagar innan var far och hämtade en träkagge med svagdricka på tjugo liter. Kylan var sträng den kvällen, så far såg ut som självaste jultomten då han kom hem. Det var frost i både hår och skägg och stora istappar i mustascherna. Far hade fått »nagelkall« i fingrarna och måste doppa dem i kallt vatten en stund innan värken släppte.

Sedan tyckte far att vi väl ändå skulle smaka på brygden trots att det inte var julafton. Far knackade lite försiktigt på tappen och i ett enda tag flög både tapp och dricka upp i taket, varifrån den fragande drycken sakta droppade ner. Det var den kraftiga temperaturväxlingen som orsakat explosionen. Som tur var blev det ändå lite kvar i kaggen så vi fick smaka. Men oj så gott det var, fast det stack ju i näsan. Va starkt!

Julgranen kläddes med flätade korgar och de finaste papperskarameller som hade fransar. De var vita, röda, blå, gröna och gula. På dessa satt

Edmund Karlsson i skrivartagen.

märken av Jesus, Maria, Josef och alla de änglar, och vi knöt fast äpplen och vita stearinljus som mor stöpt.

När granen stod där så grann, var det tid att äta. På bordet stod den sjuarmade ljusstaken med mors stöpta ljus. Den stora julosten bar också mors signum, ett resultat av granngrummornas ostmjolk i höstas. Bland alla rätterna fanns skinka, korv och olika sillrätter m.m. Det blev också lutfisk och vit gröt. Far läste julevangeliet och vi sjöng *Var hälsad sköna morgonstund*.

Snart vad det tid att gå till sängs, så att vi hann upp att gå till julottan tidigt nästa morgon. Vi hade fått nya doftande sängkläder och madrassen var stoppad med ny halm. Den var för mycket stoppad och rund tyckte vi barn, men efter en stunds »bunkande« och hoppande på madrassen somnade vi, mätta och trötta, men mycket lyckliga. Mor väckte oss i god tid, men vi var långt ifrån utsövd. Det kändes heller inte riktigt bra i magen efter all julmat, men upp kom vi. Mor fick bråttom att få på oss de nya kläderna.

Vi hade inte varit uppe länge förrän det knackade på. Det var morbror Frans, barnen Agnes, Ellen, Oskar och Simon – våra kusiner. Vi följdes nu åt, ut i vintermörkret och klockan kunde inte vara så mycket, för den första gudstjänsten skulle börja klockan sex. Jag hade nyss fyllt sex år och den ungefär en mil långa kyrk-

vägen var belagd med djup snö. Men jag var lyckligt omedveten om svårigheterna.

Efter bara en liten stund började Simon och jag, som var yngst, att kinka, så far och Frans undrade om vi skulle orka gå ända till kyrkan. Vi hade kanske kommit i höjd med Kollinge, och då gick det allt saktare för oss två. Jag tyckte att jag varit snäll i onödan, för att gå med i detta var ju rena eländet.

Jag var starkt betänkt på att vända om, hem till mor. Bäst som vi gick där och gnällde, fick vi höra en hästpinglas klingande.

Det var Johan Aron i Marieberg, han med de långa vita mustascherna. Han blev Simons och min räddning. Även min syster Elin fick åka med oss, både till och från kyrkan.

I kyrkan var det varmt och det luktade både »prutt och lutfisk« tyckte jag, och det tog så lång tid att jag slutligen somnade i fars famn.

Jag drömde att jag kavade i snön upp till armhålorna, men aldrig kom jag ett steg närmare kyrkan.

Far väckte mig då slutpsalmen sjöngs. Predikan hölls av regementspastor Ydström som jag tyckte såg på mig då han sa:

– Jag vet att ni har en julgran därhemma!

När vi kom hem igen var det gott med julmat, men ännu skönare var den väntande sängen.

På byrån stod fina bakade julhästar och bockar, köpta i Gotthold Anderssons affär i Hälleberga. Där skulle de »trona« till glädje (se men inte röra) för oss över hela julhelgen.

En liten skolpojkes funderingar

Jag började skolan 1918 och hade ännu inte fyllt sju år. Det var till Fröneskruv skola med B-form som stegen ställdes. Min lärarinna hette Signe Fränckel och var småskollärare. Hon följde mig skoltiden ut till och med sjätte klass.

Hon var jättesnäll mot oss syskon. Om det var för att vi var duktiga, eller för att vi hade så lång skolväg, vill jag låta bli osagt.

Mor följde med mig när jag skulle skrivas in. Jag minns så väl den dagen. Vi stod vid en trädgårdsrabatt med doftande blommor innan vi

skulle ge oss iväg. Mor tog en reséda och satte i knapphålet på min sjömanskostym.

– Edmund, sa min vackra mamma, känn så skönt den doftar!

Det fanns så många, mycket vackrare blommor i rabatten, så varför valde mor just denna gröna, färglösa, oansenliga lilla blomma?

Sen den dagen tillhör den mina favoriter. Det är året 1919 och vi bor i Linnerås. Mor väcker mig varsamt:

– Upp lilla Ola, du ska gå i skola!

Jag känner mig så trött efter allt gående till skolan dag efter dag. Jag började första klass redan föregående höst, och då hade jag inte så långt till skolan som nu. Far säger att det är över sju kilometer till Fröneskruv skola. Jag börjar långsamt klä på mig; underst en liten lagom tjock tröja, livstycket, på vilket mor sytt fast resårband att knäppa fast långstrumpornas knappar i. Livstycket är i flanell och knäpps framtill. Långstrumporna har mor stickat och färgat i Härvans (ett företag som gjorde textulfärger) färgbud. Strumporna kliar mycket, särskilt då jag blir svettig. Jag riktigt längtar efter sommaren. Då får vi springa barfota har mor lovat. Vi måste bara vänta tills göken börjat gala.

Mor har redan mjölkat och separerat i skafferiet. Far har släppt ut kreaturen en liten stund för rastning. De får annars inte gå på skogen förrän den 1:a juni, enligt kontraktet med Orrefors Skogar som bruket heter nu. Far tittar lite förtrött i gårdagens tidning. Dagens får han vänta med tills i morgon, då det går bud. Vi äter nu frukost, alla i familjen, åtta personer. Elin, min syster, är hemma idag för att hjälpa mor, så jag får gå ensam till skolan.

När jag ätit färdigt, kommer mor med skolväskan som far köpt i Nybro; eller var det kanske i Gotthold Anderssons affär i Hälleberga? Där packar hon ner alla mina saker. Där ligger den lilla kvartersflaskan med mjölk som har korken påsatt, några smörgåsar och idag ett stekt ägg. Hon vet vad jag tycker är toppen! Vidare, skolböckerna, pengar till ett radergummi, en blyertspenna samt en räknebok. Mor knyter in pengarna i en näsduk så jag inte ska tappa

dem. Jag tar på mig mössan. Den är fin, en sammetsmössa med lyra likt silver. Den känner grannmororna till. Då deras förhoppningsfulla ska med till någon högtid, kommer de ofta och ber att få låna Edmunds sammetsmössa.

Efter att ha »tetats« med den ilskna tuppen, är jag strax vid grinden mot skogen, öppnar den. Ser mig tillbaka, och där står mor på farstugbron och vinkar.

Bakom den röda stugan står hängbjörken ännu utan blad, och till vänster om ladugården det stora vårdträdet, en mäktig lönn. Där i skuggan står far och slipar på sina liar i slätteranden.

Skolvägen är också vår kyrkväg. Ibland »promenerar« far och mor till kyrkan, när hästen Tore under den gångna veckan gått i hårt arbete, och behöver sin vilodag. Men när kusen haft en lättare vecka kan de åka i den fina, gula fjärdervagnen. Vi har en mil till kyrkan, precis som vi hade på förra stället vi bodde på i Källehult.

Jag har namn på platser utefter vägen. Det är som det är lite lättare att gå, när man nått dit och dit. Jag passerar flera kolbottnar. När jag kommer till andra milan stannar jag till ett tag och tänker. Kanske har morfar värmt sina kalla händer över dessa kolhyttespisar. Nu har de mossbelupna stenarna rasat ner i gropen som utmärker var kojans stod.

Jag kommer till Kleéns källa. Den finns upptagen på kartan, sägs det. Om det nu var för att hedra den gamle torparens minne, är inte gott att veta. Hade han levat nu, hade han varit granne med oss, men han dog 1913 sa far. När jag nalkas Trollaspänge börjar spänningen stiga. Vägen går alldeles i kanten av ett stort kärr. Det är ganska sankt så det har »broats med spänger«, eller långa trädstammar (för att vägen inte ska sjunka ner i dyn) och sedan grusats. Ute i mossen står vindpinade tallar som snart ska omkransas av doftande skvattram, och den mjuka lena tuvullen. Lite längre från vägen ligger Trollögöl.

– Där badar nog trollen sedan de dansat och smutsat ner sig i dyn, tänker jag när jag traskar förbi.

Jag har lätt för att fantisera ihop sagor, där

jag går genom skogen mot skolan. Jag skyndar på, och är strax vid Trollasten. Farsan säger att den stora stenen kanske har kastats mot kyrkan en gång. Vilken tur då, att den inte nådde dit. Vid »Isaka-botten« ligger ännu en kolbotten. Här har tydligen ännu en kolare fått sitt minne bevarat. Här är jag vid ett vägshål; det är vägen från Bönerås som stöter till här. Nu har jag gått tre kilometer från hemmet och stannar till ett slag igen. På sommaren brukar det växa gott om smultron kring denna spis.

Jag hör plötsligt ett utdraget skri över mitt huvud. Det är en ormvråk som på breda vingar seglar på uppvindarna, högt i skyn. Vråken seglar runt, runt i branta svängar. Kan han ha fått syn på ett byte? En orm? Då står ju jag hindrande i vägen? Men det får jag aldrig veta, ty fågeln låter sig föras bort av luftströmmarna mot söder.

Över kolbotten går en myrväg till en stor stack en bit inåt skogen. Myrorna är inte så pigga ännu, men jag tycker de är dumma. De kan dra ett barr fram och åter utan mening. Jag kommer på mig med att prata för mig själv. Tur att ingen hör. Men jag måste gå vidare och ser plötsligt en räv komma mig i möte. Då han blir mig varse, gör han ett hopp åt sidan. Några viftande grangrenar skvallrar om var han försvann.

Jag står och tittar efter räven då jag uppfattar att det krasar i gruset bakom. Det är ungkarlen Linus som är ute och cyklar. Linus hör jättebra men ser desto sämre.

– Goddag Linus! säger jag.

– Godda! Jaså, ä dä du »Emån« som ska gå te skolen, »sa nu ta«! (Uttrycket »så nu då« var mycket vanligt förr, lika vanligt som orden »lik-som« och »alltså« är nu för tiden.)

Jag ber att få åka med , vilket jag får, men först efter stor tvekan.

– Dä ä fö dåli väj! säger Linus.

Jag får sitta på ramen, men det går inget vidare bra. Framhjulet är i farlig närhet av de djupa hjulspåren titt som tätt.

Linus säger:

– Du får si ätter om du sir Fassmästa´ns marr jämte väjen. Jag råkte köra mot ná häromsistens

då hon sto bunnen. Sa nu ta, hon slet, sa nu ta, å skenade.

Vi ser inte till nå'n märr, men hamnar i ett hjulspår, så jag ber att få stiga av och tackar Linus. Jag hör en ringduvas »tutande« nedåt Bredmad. Envetet hörs hennes to-tooo-to-toto. Nedanför en sluttning ligger springkällan, där vatten springer fram ur en bergsskrev. Vattnet är iskallt och jag är strängeligen förbjuden att dricka det, så jag hastar förbi. Jag känner att skorna klämmer, det gör ont i fötterna. Skorna har Anders i Bönerås gjort. Han gör alla skor lika dana; spetsiga i »näsan« säger far.

När jag når »tobaksstenarna«, sätter jag mig lite på en av hållarna. Jag har fått ont i stjärten av allt cykelåkandet! Här brukade den nyss nämnda torparen också sitta och vila sig ett tag, när han var på väg till kyrkan. Här tog han sin tobaksbuss att stärka sig med.

»Långa lian« är nästa etapp, och här kommer häst och vagn i full trav uppför backen. Det är arrendatorn Frans Johansson, Fröneskravs Västergård som med sin lilla varmlodiga märr är på väg till skogskörning. Hästen springer så lätt, för slaka tyglar. »Franse« sitter där på brädan, otroligt lös och ledig. Vagnen kränger hit och dit i de djupa hjulspåren, ett resultat av den smala bredden på hjulen, så kallad »smalhjulavagn«. Byn kommer i sikte. Jag är vid Fröneskravs by, sex kilometer från Linnerås. Flottningen är nu i full gång. Det hörs ett ständigt brus från det öppna »stämnet« (dammluckan) där en flottare (jag tror det är Hjalmar Jonsson) står och »tappar« timmer. Andra flottare står och välter ner stockar från vältor i den vattenfyllda dammen som kallas trädammen.

Skogvaktare Birger Granstam övervakar att allt går rätt till. Vaktaren är stilig i sina skurna, gröna kläder, och har en gång varit staminställd militär. Knapparna i rocken pryds med bilder av jägare, hundar och harar i yster dans. Jag tar av mig mössan och bockar! Skogvaktaren svarar genom att ta av sin. Det var ovanligt att de äldre gjorde så för de små förr i tiden.

På dammvallen går två skator och kivas om något som ser ut som en »grisarumpa« de hittat framme vid gården. Vid lagår'n står en gammal mossig timmerlada till vänster, kallad »Jon-Mat-sa stallet« och där bakom skymtar jag byns pojkar. De rusar fram och vill slå torparens lille trötte pojke, men jag lovar att berätta en saga om trollen vid Trollegöl (i ladan) när vi kommer tillbaka från skolan och med detta är freden säkrad. Men löftet om stryk kvarstår ifall sagan uteblir vid återkomsten.

Från ställena utomkring kommer pojkar och töser på en liten stig utmed gårderna. I Mellangården står fjärdingsman Frans Henell färdig att »å dragande kall och tjänstens vägnar«, gå ut på uppdrag. Hans fina mössa med guldrand, får oss att lyfta våra lite högre än vanligt, när vi artigt bockar och säger goddag. Han svarar vänligt som alltid och är borta. »Fjärsmans« tupp har flugit upp på gödselstacken och gal högt och ljudligt. Albin Adolfssons östergårdstupp svarar omedelbart och kommer farande som ett jehu, eldröd i ögonen. Här utkämpas nu ett envig som vi tyvärr inte hinner bevittna till slut, ty skolan väntar.

Vid det lilla diket, »Staggbäcken« kallad är det någon av killarna som försöker buffa en jän-ta i vattnet. Men hon drämmer till honom med sin skolpåse, som tar över munnen. Det börjar blöda från läppar och tänder. Hon blir så lessen, så ledsen så hon gråter. Inte för blodet hon åsamkat grabben, utan för att flaskan gick sönder, och för den goda mjölken som hastigt rann ut.

Vid Jackagården får vi sällskap med Gösta och Erik, så nu är vi ganska många. Flera åkerfält, som ännu står kala, möter oss när vi nalkas Sörgården.

Strax förut har vi mött Johan Loran från Lilla Källehult, med bälgaspelet under armen och den krokiga käppen i den andra. Om halsen har han som vanligt en rutig halsduk och på huvudet den svarta krimmermössan. Han är ganska mager om benen, tillika om armar och hals.

Nere vid bron, där flottleden går fram, strax innan skolan, stannar vi och ser på timmer-

stockarna, som i sakta mak flyter ut i dammen, där både vatten och timmer samlas till nästa utsläpp mot Barkeströms damm.

I avklädningsrummet hänger vi upp våra väskor och ytterkläder på krokar. Pojkarnas på ena sidan och flickornas på den andra. Det är en skola för både äldre och yngre barn, som går samtidigt. De äldre kallar sig själva för »vi store«. Oss kallar de för »di små«.

Fröken ringer in, och då får vi ställa upp oss i led. Kommando-orden kommer; rättning, ställning, framåt! Tysta och ordentliga går vi nu in i skolsalen, och ställer oss vid våra bänkar till frökens:

– Sitt ner! får oss att sätta oss.

Fröken spelar alltid en psalm innan vi börjar och den här gången sjungs *Din klara sol går åter upp*. Vi sjunger med och står vid våra bänkar med knäppta händer. Ingen skrattar, fast nog finns det en och annan som sjunger efter sin egen »näbb«.

Fröken läser *Fader Vår*, läser en bön, ber för Sverige, för vår konung samt för vårt arbete i skolan. Denna fina sed togs bort 1968. Utbildningsminister var då Olof Palme.

Fröken är snäll. Hon kommer ofta till oss i bänkarna och ser efter hur vi klarar våra uppgifter. Jag tycker hon är så ren och fin och hon doftar så gott. Hon har för vana att byta halssmycke ganska ofta, och har en brosch som är prydd med röda rosor med guldrum omkring.

Vi får många läxor med oss hem från skolan, som vi måste kunna dagen efter. Jag har fått sitta kvar tillsammans med min äldre bror Yngve en gång. Vi var ganska många som inte kunde några psalmverser, och det tog tid innan vi fick gå hem. Jag har ändå bara goda minnen av vår snälla fröken.

Många år därefter ville mina sondöttrar se om farfar verkligen haft så lång väg att gå till skolan. Vi körde en sommardag, Jan min son, och vi på den väg som nu knappt var farbar med bil. Vid Trollasten stannade vi, och jag blev utskrattad av töserna, när jag förde trollen på tal.

Vid den stora stenen växte det gott om kantareller, och vi plockade två stora påsar till flickornas förtjusning.

Skolan var nu nerlagd sedan många år. (Minst 35). I Stockholm hade både Elisabeth och Maria haft skolan bak hörnet, så de tyckte verkligen synd om farfar. Vi kikade i fönstren och såg den svarta tavlan, katedern och gamla skolplanscher som hängde på väggarna. På skolgården växte maskrosorna som förr, och jag hittade den numera rätt sällsynta höskallran, som vi tog med hem för att sätta i min lilla äng.

Jag kommer ihåg utedasset med alla dessa hål. En gång var vi ett gäng grabbar där. Fröken kom in till sin avbalkning, skild från oss genom en vägg. Hon var också »nödig«. Gösta band en nässelbukett vid en smal stång och sköt fram stängen till hålet där Fröken satt i godan ro. Ett illtjut och Gösta blev avslöjad. Fröken kliade sig många gånger den dagen och Gösta fick »rammelbuljong«.

Lekar

Lekar? Ja, vad ska man säga om dem? Ja, först och främst att de var enkla och innerliga. Vi fick själva forma våra lekar i motsats till dagens barn. Vi lekte ofta med kottar från den närbelägna skogen. Grankottarna blev kor och tallkottarna får. Sen sprang vi in till mor och bad henne göra ben till djuren, för vi fick inte använda kniv själva. Vi gjorde oss också lekhus där vi hade kalas, och där drack vi »kaffe« i mors sönderslagna koppar. Gästerna var: Stada, Joda, Leda, Föra, Beda och »Stockholman«.

Vi lekte också kyrka med präst och församling. Flickorna fick aldrig vara präster till deras stora förtrytelse. Så i så motto har det blivit något bättre för kvinnliga präster, även om det inte är bra.

Men ganska snart blev det slut på lekarna och allvaret tog vid. Det är lite vemodigt att tänka på detta i efterhand, för vi fick egentligen aldrig vara barn på riktigt. Vi hade inga nallar, inga leksaksbilar. Sådär efteråt kan jag inte minnas en enda liten sak, som man hade med i sängen då vi skulle nattas. Det gick ju bra när

man inget annat visste om. Vi fick läsa vår af-tonbön och sjunga *Tryggare kan ingen vara*, och sen sov vi gott efter att mor kysst oss god natt.

Bad och städning

Hela året badades det i en stor träbalja, sommar som vinter. På sommaren då vattnet blev varmt i den närbelägna sjön, badade vi där under fars och mors överinseende. Egentligen tyckte vi att det var skönare att plaska i den stora, ovala träbaljan med de stora öronen. Den var behändig, för far och mor kunde fatta i var sitt öra och förflytta baljan, även om det var mycket vatten i den. Särskilt mor var mycket noga med regelbundna bad, som skedde varje vecka. Vi barn skulle alltid badas först. Vatten fanns i en öppen källa bak stugan. När mor badade, höll far oss sällskap, omvänt var det mor. Det var jobbigt att värma vatten till det stora karet, och det gick åt massor av ved att elda med.

Vi fick rätt ofta följa med på roddturer till stugan på ön. Vilken lycka det var, att en varm sommardag få doppa de små fingrarna i vattnet, allt under det att far rodde. Mor hade det jobbigt att hålla oss sex barn på plats i båten. Det var ju så mycket vi ville se och ta i. Näckrosorna som ju är giftiga, var särskilt begärliga.

Det blev mycket städning, tvätt och skurning av golv, under primitiva och arbetsamma förhållanden. Mor fick stickor under naglarna mer än en gång när hon hade bråttom och det hade hon jämt. I lagårn väntade korna på foder och mjölkning, och far och vi barn på mat. Dessutom: hon stickade, hon spann, lappade strumpor, sydde kläder. Vad hon inte kunde om göromål är inte värt att veta.

Tvätten kokades i en stor »bykegryta« utanför huset vid ett stenröse, där far plockat undan en del sten, så att grytan fick både plats och skydd för vinden. Tvätten gnuggades på en tvättbräda av bleck och slogs med klapprä som far gjort av masurbjörk. Torkningen av tvätten var ett stort problem vår, höst och vinter. Mor fick då ofta torka den på den oinredda vinden. Där fanns det god plats om inte annat.

Måltiderna

Måltiderna var ganska noga utmätta. Tidig frukost äts efter att mor klarat av mjölkning och separering. Middag äts alltid klockan tolv. Det blev till en sådan vana, att när vi var borta på något arbete, kunde vi gå hem och ganska precis passa tiden utan klocka. Merafton alltid klockan fyra och kvällsvard klockan sju. Då fick vi ibland rågmjölsgrot och mjölk att möta natten med. Vi läste både före och efter maten, precis som vi fick göra i skolan:

– *I Jesu namn till bords vi gå, välsigna Gud den mat vi få. Så får vi mat i Jesu namn. Amen!*

samt:

– *Tack gode Gud för maten. Amen!*

Uppfostran

Både mor och far stod för vår uppföstran. De var omutliga och rättskaffens. De upphörde aldrig med att pränta i oss, det som var rätt och fel. Vi skulle alltid försöka göra det rätta, vara ärliga, vänliga, hälsa artigt på mötande, lyfta på mössan för äldre, bocka och niga, lyssna när äldre talade och så vidare. Vi fick tidigt gå med mor och far i kyrkan och där sitta stilla. Numera är det klenst beställt med den saken. Många föräldrar sitter för det mesta och »velar«. Det är som om de inte tordes säga ifrån.

Att hjälpa till

Det första vi fick hjälpa till med var väl att bära in ved och vatten, och att ställa skor och tofflor på avsedd plats. Flickorna blev mors hjälpredor med att diska, sy, sticka, bädda, springa ärenden. När vi pojkar blev lite äldre fick vi vara med far både på åker, äng och i skog. Vi fick börja öva oss i ung gallringsskog. Först fällde far träden med yxa; sedan fick vi kvista de små stammarna, och bära fram dem till sågbocken. Där sågade far upp dem till meterlånga längder och travade upp dem.

Övning ger färdighet, och efter hand fick vi börja använda bågsågen. Vi högg och sågade oss både i fingrar, armar och ben, men blev skickligare att hantera verktygen allt eftersom åren gick. När jag fyllt tolv år, gick jag ofta en-

sam i skogen och högg upp till två kubikmeter ved per dag.

Till torpet hörde ödetorpen Lilla och Stora Klereskruv. Där fick vi göra bekantskap med lien, en sommardag i början av juli 1920. Jag fick en liten Älgårsalie av cirka sextio centimeter längd, så kallad »fyrakvarters«, att öva mig på, och ett beting.

– Gör det väl annars får du inte godkänt, sa far.

Jag hade noga studerat hur far »bar sej te«, så jag slädde på för allt jag var värd. När jag gnott färdigt, gick jag till farsan och, tänka sig, jag fick beröm. Att jag var både glad och stolt över hans ord det minns jag. Fars leende och klapp på axeln satt fint. Jag tyckte med ens att jag blivit stor, fast jag bara skulle fylla nio år. På äldre dar har jag återfunnit den lilla plätten där jag slog. Det hade antagligen varit ett trädgårdsland en gång. Den gamla fina rosen från 1800-talet med sina skära blommor, blommade nu som då.

Far var aldrig sträng, han agade oss aldrig, men ville lära oss att bli arbetsamma, så vi kunde stå emot de hårda prövningar han visste att vi skulle möta i livets hårda skola. Han hade själv fått känna på de bistra villkor verkligheten hade bjudit på, mycket tidigare – mycket tidigare i sin barndom än vi.

Helgdag

Jag minns mången söndagsmorgon då far gick sin rond kring teg och tun (åker och äng). Vi små pojkar brukade då traska efter, ofta barfota. Daggkåporna hade vattendroppar i sina skålar. Dropparna var så klara, de gnistrade som ädelstenar när de första solstrålarna kom med sin smekning. Från skogen hördes skällornas klang. Det var våra kor, som vi släppt ut på bete. Så blev det frukost. Kaffekulan av glas puttrade och doftade. Den hade mästaren Verner Nilsson i Målerås gjort. På golvet tronade mors hemvävda mattor över nyskurade tiljor. Det var helgdag!

Vi går på bio i Målerås

Vi bröder skaffade oss munspel, stämde så att det kunde låta som en »hel orkester«. Bio hade vi aldrig varit på, men så en onsdags kväll efter tröskningen på höstsidan fick vi löfte om att gå på matiné i Målerås. Det var Grisarna i klövern som gavs, en stumfilm. Jag tror att det var 1922. I samlad flock från torpen tågade vi till samhället under stoj och glam, med munspelsmusik i tåten. Vi var nog lite spända och försagda trots allt, för när vi kom till järnvägsstationen blev vi rädda för tåget, som helt oväntat rusade in på stationen, pustande och fräsande, med massor av rök efter sig. Fullt med finklädde människor; glasarbetarna i krage och slips, damer i fina toaletter och skor, som hastigt gick fram och tillbaka på perrongen, denna onsdagskväll. De höll varandra i händerna och under armarna. Så konstigt! Så där brukade vi aldrig springa omkring utan ärende, tyckte vi.

Efteråt fick vi höra att det kallades: »Gå till tåget«. Det var också vanligt att mästarna beställde väckning på morgnarna; deras fruar hade pigor, som det då hette. Nu mera är det för simpelt att kallas så; är inte demokratiskt.

Ett stort antal killar i vår ålder, började retas med oss, men vi ställde oss avvaktande. Vi kände oss lite hemlösa i den stora staden och bland allt folket.

– Är ni från landet? sporde anföraren.

– Ja, svarade vi lågt och blygt.

– Då äter ni inget annat än »potater och sell«? sa samma grabb.

Han var klädd i svart »smäckamössa«, och kortbyxor med långa svarta yllestrumpor. Ja. Han var klädd precis som vi.

– Vill ni ha stryk, lantisar? återupptog han. Ni som bara äter potater och sell.

Hans kompisar skrattade rått och räckte lång näsa åt oss.

– Nej, sa vi allvarligt, nå stryk vill vi inte ha. Vi har gått hit för att gå på bio och titta på grisarna, var det meningen.

Men vi tyckte ändå att det var något konstigt med »den däre«, att han så väl hade reda på vad vi åt hemma. För nog var det sant att vi ofta åt

potatis och sill hemma hos oss. Det ena ordet gav det andra, och jag lade märke till att många vuxna karlar log och lyssnade noga på ordväxlingarna.

Till sist hoppade killarna på oss blixtnabbt. Men se det skulle de aldrig ha gjort. Vi hade plockat sten på åkrarna hemma och burit i hinkar till stenrösen, så vi var inga »sellamjölkar« precis. Våra små nävar var valkiga och hårda, så det blev en ojämn kamp trots deras överlägsenhet i antal. Vi slängde dem i den plankbelagda perrongen så det »dongade« om det. Våra töser tyckte då att vi kunde låta dem vara, så vi gjorde oss beredda att gå till Folkets Hus. Då får vi höra skrål och skrån från Admans ölschapp. Det var Talla-Kalle, Aron Fröjd, Fritz i Älghult och Ludde på Källerås som hade druckit »lus-hunn«. Från ett annat håll kommer nu »De bålda jägarna«, Hasse, Masse och Frasse. De hade nyss varit inne vid tinget i Lenhovda och fått sin dom för en tjuvskjuten älgkalv, och därför blivit ett allmänt samtalsämne i samhället. Detta ville de nu berätta för det helgdagsfina lyssnarna.

– Se vi hade med oss en advokatlörd torpare och ändå förlorade vi målet, sa Masse och skrattade.

När vi kom in i tingssalen så frågade domaren om vi hade någon som företrädde oss, och då sa torparen såhär:

– Jo herr domare, sa han, jag företräder dessa tre herrar, sa han, som jag tycker ha begått en helt officiell handling, sa han.

– Var har ni skaffat er licens? sa domaren.

– På Hermods korrespondens! sa torparen.

– Bäste herr Valdemar Lind! Gå ner och sätt er vid döran, sa han, och va tyst, för i annat fall får ni lämna salen.

Skratt!

– Så vi förlorade på detta, sa Masse, men vi är lika »gla-a« ändå.

Fast detta var det nog ingen som trodde på.

Äntligen fick vi sätta oss på läktaren tillsammans med »Gösta i Bröhagen« och se på filmen. En Måleråsdam spelade piano hela tiden föreställningen varade. Små griskultingar sprang omkring över vita duken och rymde från sin stia

och mor. En hel hoper människor försökte fånga in dem, och råkade ut för de mest otroliga situationer.

Men så roligt som vi hade den kvällen, har nog ingen enda av oss haft sen dess.

Vi var ju upprymda och glada redan innan föreställningen över att vi hade sluppit undan stryk. När sen filmen var så bra och Gösta skrattade som när en tjädertupp sisar, då blev vår lycka fullständig, ty Gösta var faktiskt lika rolig som filmen.

Fritiden

När vi flyttat till Linnerås, hade vi barn det svårt att anpassa oss till det nya stället. Vi saknade det förra hemmet vid den nya vägen, i stället för den här som knappt var en byväg. Från vårt köksfönster såg vi dock Kostatåget pusta fram över brandplatsen. Det var den vita röken från loket som vägledde oss i allt det svarta sotet från branden 1917.

Fritiden är väldigt viktig för de allra flesta av oss. Folk behöver vila och rekreation som är viktig för både hälsa och harmoni.

Nu för tiden med alla de kommunikationsmedel som står oss till buds, kan man lätt nå andra länder med dess olika kulturer och sevärdheter. Och så har folk i de flesta fall pengar att roa sig för! Så var det inte på fars och farfars tid. På vår fritid hade vi inte mycket att ägna oss åt, isolerade som vi var från yttervärlden. Man kan undra vad dagens fritidsmän och kvinnor skulle säga och tycka om de blott för en liten stund kunde blicka tillbaka, och få en bild av hur vi upplevde vår fritid.

Torparnas barn och folk, hade nästan ingen gemenskap med tätorten och dess invånare. De levde liksom i två skilda världar, på den tiden jag var barn, och minns tillbaka. Därför tydde sig de små stugornas folk till varandra, när de fick någon fritid över. De hade ingen TV, ingen radio, i bästa fall en grammofon med några raspiga gamla skivor.

När så radion kom i ropet skaffades först en kristallmottagare, sedan en bättre radio. En lång stång med koppartråd och en jordad ledning

fullständigade underverket. Nu fick vi kontakt med yttervärlden omkring oss. Mor och far kunde nu spara steg och skor, behövde inte gå till kyrkan så ofta, för de kunde nu lyssna på gudstjänster från hela Sverige i sitt eget hem.

Vi gick ofta den lilla skogsvägen till Svenstorp fem kilometer bort, och roade oss och dem. Vår vänskap med dem befästes ännu mera genom deras barn, våra kusiner, som var jämngamla med oss. Vi övade oss i idrottsliga lekar, från far och farfars tid, till vår tids sportgrenar. Då brukade även far och morbror Frans deltaga. Det drogs fingerkrok och bröts arm, »giskades skånk«, restes mast, lyftes sten med mera.

När jag gick och läste för prästen, fick jag en begagnad cykel av märket Finess av far. Den kostade femtio kronor. En ny cykel kostade, hör och häpna; närmare trehundra kronor. Jag tävlade med andra jämnåriga och framgångarna växlade.

Att få följa med far till en sjö och meta abborre var ett stort fritidsnöje. Tyvärr blev det inte så ofta, far hade sällan tid. Vi pojkar upphörde aldrig att förvånas över hans stora tur med firrarna, för alltid fick han fler fiskar än vi. Tänk vilka sommarkvällar med far som följeslagare. Solen höll på att gå ner i all sin färgrikedom, sjön glittrade sällsamt, och gav återsken i våra lyckliga barnaögon.

Det sägs att genom dofter kan man få en gammal minnesbild att plötsligt dyka upp, och det kan jag skriva under på. Jag kan ännu vid gammal ålder få associationer av svunnen tid, när jag känner doften av skvattram eller den stickande lukten av porsens sötma. Då minns jag den gången då far stod på en sten och drog upp den ena stora abborren efter den andra vid Derasjö. Det var också kväll den gången, och våra egna flöten hade lagt sig till ro. Bortifrån ön hördes en loms klagan, blandas med gökens guckande i västerled.

Det stillnade allt mer, nattsländor började sin dans, och jag såg flera sländor som upprepade gånger doppade sina stjärtar i det vatten som mer och mer började likna marmor.

Ett och annat vak – och en liten äggläggande slända blir en abborres kvällsmål.

Fest och högtid

Vilka kalas, vilka födelsedagsfester, vilka, bröllophögtidligheter! Jag kommer ihåg ett födelsedagskalas där alla i skogsbygden var bjudna. Festligheterna varade i dagarna tre. Och ändå var det på den tiden då det var ont arbete. Alla tal som hölls, både bättre och sämre genomtänkta, var roliga och nöjsamma. En besökare trivdes så gott, att han tyckte att han hörde både lärka och trast. Ändå var det i mitten av december och kölden small i de snöiga gårdsgårdshoten. En talare blev så rörd att han utropade till jubilaren:

– Frid över ditt stoft, käre Nesse!

Jubilarens replik blev:

– Vänta lite, jag är inte dö än!

Jubilaren var lite påstruken, Fruksoppan han hade i knät rann nedåt byxorna. Hustrun blev förargad och sa:

– Hur bär du dej te?

Varpå »Nesse« svarade:

– Du kunde gärna fått din Kal-Anton!«

Gummorna går bort med ostmjölk.

Det var vanligt förr i världen att man gick till varandra med mjölk till en julost. Då kom granngummorna med sina krukor. Jag minns då särskilt en liten gumma, som hade en förtennad kopparkruka, som jag beundrade. Den var insvängd på mitten, och den glänste som rött guld. Grepen var av det hemmasmida slaget, men även den var vacker.

De kom på höstarna, då den stora lönnen, men även rönnarna och körsbärsträden skiftade i en paletts alla granna färger. De kom i sina vackra, blommiga förkläden och tjusiga klänningar. Vad jag kan minnas, sa de aldrig du till varandra, alltid bara namnet. Då vankades det starkt, gott »kulekaffe« och kakor så goda. Det krusades lite om vem som skulle gå först till bordet.

När mor kom hem från ostkalaset, låg det alltid kakor i botten på krukans. Kanske åts det

inte så många på gillet, utan de ville nog att barnen också skulle få smaka med, om ock i efterhand.

Då talades det om vad som sports på bygden.

– Så tråkigt då, har Erika hört talas om vad som hänt Ednas 'doter'? Inte dä, di sär att det stackars barnet 'råkat i olöcka'!

– Va sär Sagra? Dä va förskräcklit?!

En gång skulle de följas åt till stinsen på Lyckås med mjölk till en ost. Det var rätt sent på hösten och frostigt och kallt den morgonen. När de kom till stationen kom den trevliga »stinsafrun« och välkomnade dem. Sedan den fryntlige stinsen. Han var alltid glad och skämtsam, och denna morgon på ett särskilt gott humör.

– Så roligt att se er alla denna morgonstund. Välkomna ska ni vara! Men Tekla då! Har hon gått så långt utan kalsonger i kylan???

Men då tog det eld i den annars så timida moran. Aktningen för stationsinspektoren var glömd i samma andetag som hon sa:

– Fördärvade gubbel! Va har han inunner mina kjortlar att glo ätter?

Stinsen skrattade av hjärtans lust. Han hade sagt detta bara på skoj, men chansningen hade tydligen gått hem.

När korna skulle till tjuren, leddes de till Ideskruv, en gård som låg några kilometer väster ut i Ekeberga socken. Besöket kostade tre kannor mjölk (sju och en halv liter). Det betalades samfällt vid ett ystekalas på hösten. Då bjöd mor Anna på de finaste kakor gården kunde åstadkomma. I fjärran hördes Kostatåget tuffa på mot Ideholm.

Det har frågats om hur många kannor mjölk som behövdes till en riktig julost. Det vanligaste antalet var trettio kannor, alltså sjuttiofem liter. Ibland bjöds det på slätteröl. Det var då roligt att träffa andra ungdomar och även äldre.

Tjejer och fest

Vi ungdomar träffades ibland på lördagskvällarna och åkte till olika festplatser. Det blev ibland till att åka med »Spika-Karlsson« till Räv-

kullen, Bökås m.fl. ställen. »Skussö« i Alsterfors var reserverat till midsommarafton. Hade man tur kunde man vinna en gris på inträdesbiljetten. Att slå en stenig äng är inte så lätt, för inget är så lätt som att hugga i sten. Hade man tur kunde man få den flicka man i hemlighet tyckte om, att räfsa efter sig och då gick dagen fort. Vid slipet satt en gammal man och väntade, när man behövde slipa. Kom man omsams med tjejen drog hon stenen, och då fick gamlingen se på.

Jag undrar var alla granna töser tog vägen som var med på slättergillet, sent tjugotal?

På kvällen var det dans på stora logen och »Bertil på torpet« spelade. Nattskärran ville också vara med och spela och vi kunde höra det knarrande lätet, och se den mörka silhuetten mot natthimlen. Det doftade sommarnatt och nyslaget hö. Ack, ja! det var i slättergubbarnas tid och jungfrulins månad. När vi skildes från dansen hade det för länge sedan börjat dagas.

Gummorna går till prästen.

År 1928 gick torparegummorna en hel mil till kyrkoherde Åstrand i Hälleberga med mjölk till en julost. Min mor Ida var också med och de hade haft så roligt med prästen och hans historier. De hade två krukor var, och jag undrar hur det skulle kännas i armarna när de kom fram. De förberedde sig väl innan de gick, »dänkte« näsduken med lavendelolja eller en lavendelkvist. Oljan köptes lämpligast på apoteket i Kosta.

De gick den gamla kyrkvägen, förbi Fröneskruv, Sörgården, Jonsbo, »Fällan«, förbi kyrkan och upp till prästgården.

En av Åstrands historier handlade om mamman som hade det svårt med sin lille sons friskspråkighet. En gång när de skulle till kyrkan sa hon:

– Nu är du tyst i kyrkan! Och är du inte det så kommer sotaren och tar dej!

Söndagen kom, och prästen talade och talade tills pojken inte kunde hålla sig längre:

– Mamma håller han på sådär kommer väl sotaren och tar han också?

En präst var misslynt på sina församlingsbor för att de så sällan var i kyrkan. Han hade därför låtit undslippa sig en liten gliring till de fåtaliga besökarna en söndag. Prästfrun bad honom nu att vid den stundande julottan hålla inne med sina pikar.

– Jag ska inte säga ett retfullt ord till församlingen. Tro mej, min kära hustru, sa prästen.

Vid julottan var kyrkan full av folk, som det alltid var vid jularna. Prästen såg ut över folkhavet och sa:

– Det var verkligen roligt att se er igen, kära församlingsbor. Det har gått ett helt år sen sist jag råkade er i kyrkan.

Kyrkoherde Åstrand flyttade till Oskarshamn omkring 1932 för ny tjänst, till stor saknad för »Hällebässboarna«.

Det sades att kyrkoherde Åstrand ofta besökte sina församlingsbor i olika ärenden. Folk hade stor respekt och aktning för sin Herde. Han skall en gång gjort ett besök på ett torp i skogen någonstans i Hälleberga. Torparfrun observerade hans ankomst i god tid och skyndade sig in och byte om till mörka kläder och den svarta sjaletten.

Åstrand log och sa:

– Är jag en sådan 'Mörkerman' att mor måste klä om sig så för att kunna ta emot. Jag vill att Mor byter tillbaka sina vanliga kläder. Jag är en vanlig människa, jag som Mor. Gud älskar oss för vad vi är, och våra kläder betyder mindre.

Han var en fantastiskt fin vältalare; kunde tala fritt ur hjärtat i timmar, utan koncept. Jag har sett folk gråta under hans predikningar många gånger, och få var de som var helt oberörda av hans ord.

Den hårde skogvaktaren

På nyåret 1928 fick vi en mild vinter med lite snö och svag kyla. Helt oväntat kom skogvaktaren en dag och sa, att vi kunde få hugga ett litet timmerskifte i mossen vid Fjorden, i närheten av Frönesjö. Storebror Yngve hade värvat sig vid Kronobergs regemente, så det blev jag som kom i hans ställe. Tillsammans med min yngre bror Fritz, skulle vi stå för huggningen.

Alla blev vi glada för nu skulle vi tjäna pengar. Far, som skulle köra timret, gav hästen extra havreranson, såg över seltyg och kälkar, filade den lilla fyrafotssågen och slipade yxorna. Allt andades framtidstro. Pengar behövdes till mycket som vi fått försaka. Jag hade nyligen fyllt sexton år och kände mig som stor karl. Fritz hade fyllt de fjorton.

– Det kommer att gå bra för oss, bara vi kommer igång, sa far.

Vi började såga och fälla timmer och efter två dagar kom så skogvaktaren för att aptera (avpassa) de nu kvistade stammarna i »lagoma« längder. Förmannen hade gått den långa vägen och var lite morgonsur. Pratade i korta satser; markerade distans. Kanske hade vägen varit trötande? Jag fick assistera med mätstång och stämpelyxa. Skogvaktaren hade klaven och anteckningarna på sitt konto. Far lastade stockarna på »Värmlandskälkarna« och körde till häradsvägen vid Derasjö; eftersom timmerflottningen från Frönesjö upphört sedan många år.

Men det som börjat så bra, såg ut att gå om intet. Vintervädret blev allt sämre, alltmer vårligt. Marskråkan lät höra sig allt oftare, kände väl att det var vår i antågande. Sydvindarna fortsatte dag efter dag. Det började regna och snart tittade barmarken fram här och var.

I den förut frusna mossen gick tjälén ur marken, så till slut kunde inte far köra varken dit eller därifrån. Han bad därför »skogis« att upphöra med avverkningen tills vidare, men fick till svar:

– Vi är bara i början av februari. Det blir säkert både snö och kyla, så pojkarna får fortsätta med sin huggning.

Vi högg, skogvaktaren kom och mätte, men ingen snö och ingen kyla kom. De ljumma vårvindarna fortsatte att blåsa och far blev nu allt mera nervös och orolig. Han försökte leta ut fastare ställen att köra på, men hästen trampade igenom, ramlade på sidan och skadade sig på benen under försöken att ta sig upp. Skaklarna gick sönder och hem gick far med sin blödande häst. Nu var det slutkört och sluthugget för den vintern.

En ansenlig massa huggen timmer låg nu

kvar i mossen. Februari månad var passé, mars hade gjort sitt intåg och regnet strömmade ner. Nu förstod förmannen att det var fara på färde och sa:

– Vad tror Ottosson att disponent Hedberg ska säga om han får reda på det här?

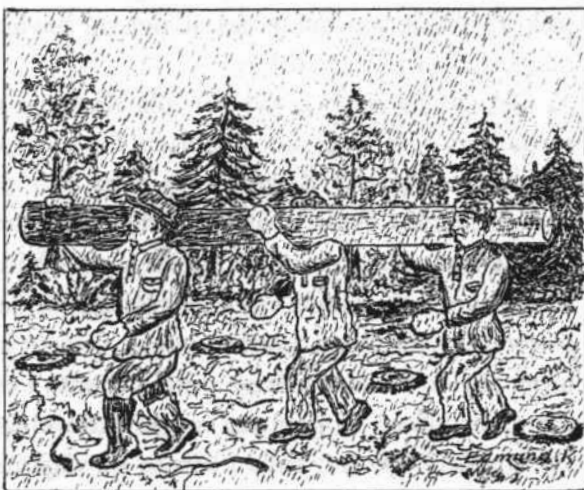
– Men jag bad ju er att upphöra med avverkningen, men fick inget gehör. Minns ni inte det?

Skogvaktaren höjde rösten exalterat:

– Ottosson måste skaffa ut timret från mossen omedelbart, annars ska jag laga så att ni får flytta från torpet nu i mars.

Efter många vaknätter, då far hade svårt att sova och också höll oss andra vakna med sina bekymmer, beslöt han att vi skulle försöka bära ut stockarna ur mossen.

Det var rätt långt till fastmarken. Ris, ljung och sankmark, gjorde inte saken lättare. Vi hjälptes åt alla tre om varje stock. Det blev besvärligt ibland för den som bar i mitten, för han kunde få hela tyngden på sig, beroende på markens beskaffenhet.

De största stockarna släpade vi tum för tum utefter marken, lite i taget, med timmersaxen till fast mark. Vi höll på med detta ohyggligt hårda arbete, jag minns inte hur länge, tills allt låg i prydliga vältor vid Holmsjövägen. Jag blödde ofta näsblod, både under tiden vi bar och även lång tid därefter. Vi blev alldeles sönderbrutna både i bröst och axlar. Det tog nästan hela sommaren innan vi började känna oss som människor igen.

När vi den sista dagen fått allt på plats, kom mor med kaffe och smörgåsar och dukade upp under den ek som min morfar Johannes en gång planterat, när han kom till Holmsjö. Den här platsen hade han en gång trälat på under många vaknätter. Här hade han brutit mark för nästan ingenting. Nu satt vi här, hans efterföljare. Cirkeln var sluten! Det var bara den skillnaden, att på Johannes tid hette överhögheten Orrefors Bruk. Nu var det Orrefors Skogar i stället.

Som vi satt där och gladdes trots våra utståndna vedermödor, kom skogvaktaren. Han blev mycket belåten och sa:

– Ja, det blev ju ett gott slut på det här problemet. Jag fick en meter ved i överskott vid utkörningen av kastved i Stolpafly. Den förtjänsten ska pojkarerna få för att de varit duktiga.

Det blir 1,65 som den metern kostar i huggning. Edmund får 83 öre och Fritz 82. Ottosson han får ingenting. Tablå!

Så den huggningen och körningen som vi haft så stora förväntningar på, blev bara till en plåga och ett lidande såväl kroppsligt som själsligt. Tiden läker alla sår sägs det, men jag kan aldrig någonsin glömma denna händelse.

Varje gång jag som gammal man cyklar förbi platsen, erinrar jag mig vad som då hände. Jag tänker att den gamla goda tiden, som det talas om, var nog inte så god. Ute på myren växer härliga hjortron (vissa somrar) men jag har aldrig kunnat förmå mig att plocka ett enda bär efter »stålbadet« jag där fick genomlida.

Tiderna förändras

Ja, detta var några fragment om hur allmänheten levde och verkade, när seklet var ungt. Inte kunde jag då i mina vildaste fantasier drömma om att få uppleva att min dotter och måg i slutet av seklet, skulle göra en flygresa till en annan världsdal.

Den 11 maj, (flygtid elva timmar) landar de i Florida, för att träffa släkt som utvandrade till Amerika för länge sedan. Kontakten togs via Internet (IT). De får även vara med om en rymduppskjutning från Cape Kennedy den 16 maj 1996.

Rövare på Gråstensmon

Följande artikel var införd i en lokaltidning 1924. Den händelse som beskrivs kan ha utspelats i början av 1800-talet.

PÅ DEN TIDEN fanns det både öl och brännvin på den gamla gästgivaregården. När det sedan kom en forä med bönder ifrån Klavreström, Braås eller Böksholm på väg till Kalmar och mötte bönder på hemväg, hände det att Villköl inte bara blev ett rastställe utan även skådeplats för vilda uppgörelser i fyllan och villan.

Det fanns många farligheter på en Kalmarresa på den tiden och det gällde att karavanen var väl utrustad. Det var inte bara när det gällde mat och dryck utan även med lämpliga tillhyggen i händelse av överfall. Nästan varenda körare hade en »frälsare« i vagnhäcken. De var av de mest skilda slag. Det fanns de som hade skaffat efter en gammal avbruten potatishacka, men de flesta hade en av den tidens träbessman, ett vapen som inte var att förakta, om det fördes med kraftig arm. Besmanen var bättre än de övriga slagvapnen därför att den tidens ordningsmakt inte kunde säga ett dyft för att den fanns med. Varje forbonde hade ju alltid något med

sig som skulle säljas: en ost, en bytta med smör eller lite ull eller lin. Och naturligtvis behövdes det ett besman till att väga upp det med, och lika säkert var det att besmanen användes till att dela ut »döskallar« med, när det så behövdes.

Det fanns de som hade »tjuramejar« och blypiskor, och de som hade råd till det var beväpnade med »lomma-pistoler«.

Det var en mörk kväll när alla Klavregossarna kom i en lång rad. I spetsen för sällskapet körde Samel i Ängelt, och efter alla de andra Zakris i Pelås. Det var jättar båda två och de hade vid mer än ett tillfälle visat dåtida stråtrövare och tattare vad Uppvidingebönder duger till. När foran körde genom Gråstensmon, såg de två svarthåriga personer sitta i en kärra, för vilken en gammal mager tattarehäst var anspänd. De satt stilla i kärran på vägkanten och lät alla femton bönderna köra förbi, men de betraktade med intresse alla lassen varefter de i sakta mak åkte efter bönderna förbi Koppekull.

Inne i skogen innan karavanen kom fram till Villköl, var ett stort träd fällt över vägen. Samel stannade sin häst och ropade på ett par av bönderna att komma fram och se efter hur det var fatt. När de gick förbi Samel viskade han till dem:

– Si opp därframme! Det är nog folk bland riset på vägen.

I det samma small ett skott och den ene av bönderna skrek till:

– Aj, han sköt mig!

Det blev förstås villervalla bland sällskapet, helst som det i eftersta delen av foran hördes två skott och Zakris hördes ryta:

– Där bommade ni era rackare!

Zakris sprang så fort han kunde mot kärrskjutsen, varifrån skotten kommit. Han hade det tunga besmanet i högra handen och just som de höll på att vända hästarna slog Zakris den ene i pannan så våldsamt att han stöp för att aldrig resa sig mer.

Den andre sprang till skogs.

Framme vid det nedrasade trädet gick det ännu hetare till. Där var det tre karlar som anföll bönderna med blypiskor och en kvinna sprang omkring och skrek:

– Slå ihjäl bondtjvarna bara, slå ihjäl dom.

Till slut fick en av bönderna tag i det rasande kvinnfolket och langade upp henne på lasset där hon blev fastbunden med ett bastrep. Där låg hon och skrek:

– Slå ihjäl bondtjvarna, de våldtar mig!

Då blev Sven i Plåta arg och tog en näve mossa och stoppade i munnen på henne. Sedan blev det tyst.

Det var fler än en av bönderna som »dalat av« till följd av de anfallandes svåra slag, men till sist var det bara en av angriparna som stod upprätt inne bland det tjocka granriset. Med ett språng var Samel över honom och det dröjde inte länge förrän Samel ropade:

– Kom hit med ett rep!

Så blev även den bunden och lagd på ett av lassen. Det tändes upp eld och vid dess sken blev de sönderslagna undersökta och förbundna så gott sig göra lät.

Det var värst för den som blev skjuten i armen. Det var ett otäckt skottsår, men några större blodkärl hade inte blivit skadade. En bonde pillrade ut en hel näve hagel och tygrasor ur såret med hjälp av sin Madesjökniv.

Så gick färden vidare till Villköl. Av en händelse var länsman och ett par andra herrar där. Det var en fin fångst som bönderna denna gång kunde lämna ifrån sig. Det var en på den tiden okänd tattare »Vimmerby-Hindrik« och hans kärring och den inte mindre kända »Skorva-Kristian« från Hultsjö.

Det var en väl uträknad plan till ett överfall med plundring. Att det blev på ett helt annat sätt än tattarna tänkt sig berodde helt och hållet på att skotten mot Zakris i Pelås bommade. Hade han stupat hade nog de andra bönderna rymt fältet.

Det var egentligen inga slagskämpar med i foran, men Zakris och Samel var kända för sina oerhörda kroppskrafter och sin kallblodighet. Tattarna fick sitt välförtjänta och inte så humana straff i Kalmar.

Det utkämpades ännu vildare bataljer i Villköl och ute i Gråstensmon under forna tider. Denna berättelse har jag fått direkt av en man som var med. Han var sjuttio år när han för trettio år sedan dog.

Nu kan vem som helst färdas den vägen utan att vara rädd för något överfall.

Gråstensmon

GRÅSTENSMON är »södra Sveriges vetenskapligt mest kända blockområde« enligt *Natur i östra Småland* utgiven av Naturvårdsverket. På en karta från medeltiden heter den Skritstenmo. Gråstensmon sträcker sig från Målerås en dryg halvmil åt sydväst längs den nedlagda järnvägen Målerås-Kosta. Målerås ligger således i kanten av mon.

Berggrunden består av hälleflinta, som är tät och hård men lätt uppsprickbar. Det sista gör att den lätt faller sönder i skarpkantade block. Inlandsisen kom för cirka 100.000 år sedan som en stor väghyvel. När det snöade i norra Sverige trycktes isen mot söder. Stenar av olika storlek lossnade från berggrunden och nöttes mot varandra inuti isen och mot berget. Hälleflintans hårdhet gjorde då att mindre mängd sten maldes sönder. Täcket av löst material (morän) blev tunt och stenrikt på Gråstensmon. Smålandsporfyrer (dit hälleflinta hör) har låga halter av basiska mineral dvs. moränen blir näringsfattig. Detta gör att Gråstensmon täcks av magra tallhedar. När den cirka tre kilometer tjocka isen hade smält var det kvar ett välutbildat moränbacklandskap med ett vindlande system av kullar och ryggar. Samtidigt hade stora vattenmängder störtat ner genom sprickor i isen och på många ställen sköljt bort den fin-kornigare moränen. Kvar blev »blockfält« och

»blockränder« av skarpkantad hälleflinta. Vid avsmältningen hade iskanten för 12.000 år sedan nått våra trakter. Då bröts stora isblock loss från huvudisen. Groparna som blev kvar när isblocken smält, kallas dödisgropar. Gråstensmon ligger i mitten av ett dödislandskap dvs. ett område med många dödisgropar.

Centrala Gråstensmon kallas det mest extrema området. Det är 1,5 kvadratkilometer stort och ligger väster om Långegöl. Från parkeringsplatsen åttahundra meter väster om Långegöl vid riksväg 31 går en 450 meter lång snitslad stig söderut till »Rövarkulan«. Stigen passerar ett blockfält och på båda sidor om detta finns dödisgropar. Etthundra meter sydöst om Rövarkulan ligger ytterligare ett stort blockfält. Tydliga dödisgropar finns också sjuttio meter söderut från nästa P-plats vid vägen. Vid besök rekommenderas kraftiga gummiskor.

Rövarkulan är hålrummet under en stor sten, där stråtrövare bodde i början av 1800-talet. Tjuvarna sägs ha metat i en dödisgrop vid nordsidan av landsvägen. Av nyfikenhet stannade hästskjutsarna, och resenärerna blev bestulna.

Värdefullt våtmarksområde som ansluter till centrala Gråstensmon. »Norr om riksväg 31 ligger ett myrkomplex av vildmarkskaraktär. Mosaiken av delvis mycket blöta, öppna kärr, gle-

sa tallmossar, skogsklädda fastmarksholmar och gölar (Tuve-, Ruve- och Svartegöl) bidrar till en vacker landskapsbild. Området bedöms även mycket värdefullt ur faunasynpunkt även om inventering härvidlag ej utförts. Botaniskt intressant är förekomsten av västliga arter som klockljung och myrlilja jämte den nordliga dvärgbjörken. De mänskliga ingreppen i området är få.« (Citat ur *Sammanställning av naturvärden i Nybro kommun 1988*.)

Centrala Gråstensmon tillsammans med ovanstående våtmarksområde föreslås bli naturreservat av vetenskaplig prägel. (Enligt *Översiktsplan för Nybro kommun antagen av kommunfullmäktige 1990-96-25*.) Då området också är av intresse för allmänheten föreslås att en rastplats

anläggs vid riksväg 31 och att en informationstavla sätts upp. Hela Gråstensmon föreslås skyddad enligt 10:e paragrafen i naturvårdslagen, som bör tillämpas strängt när det gäller bebyggelse samt besprutning, gödsling av skog, samt skogsdikning.

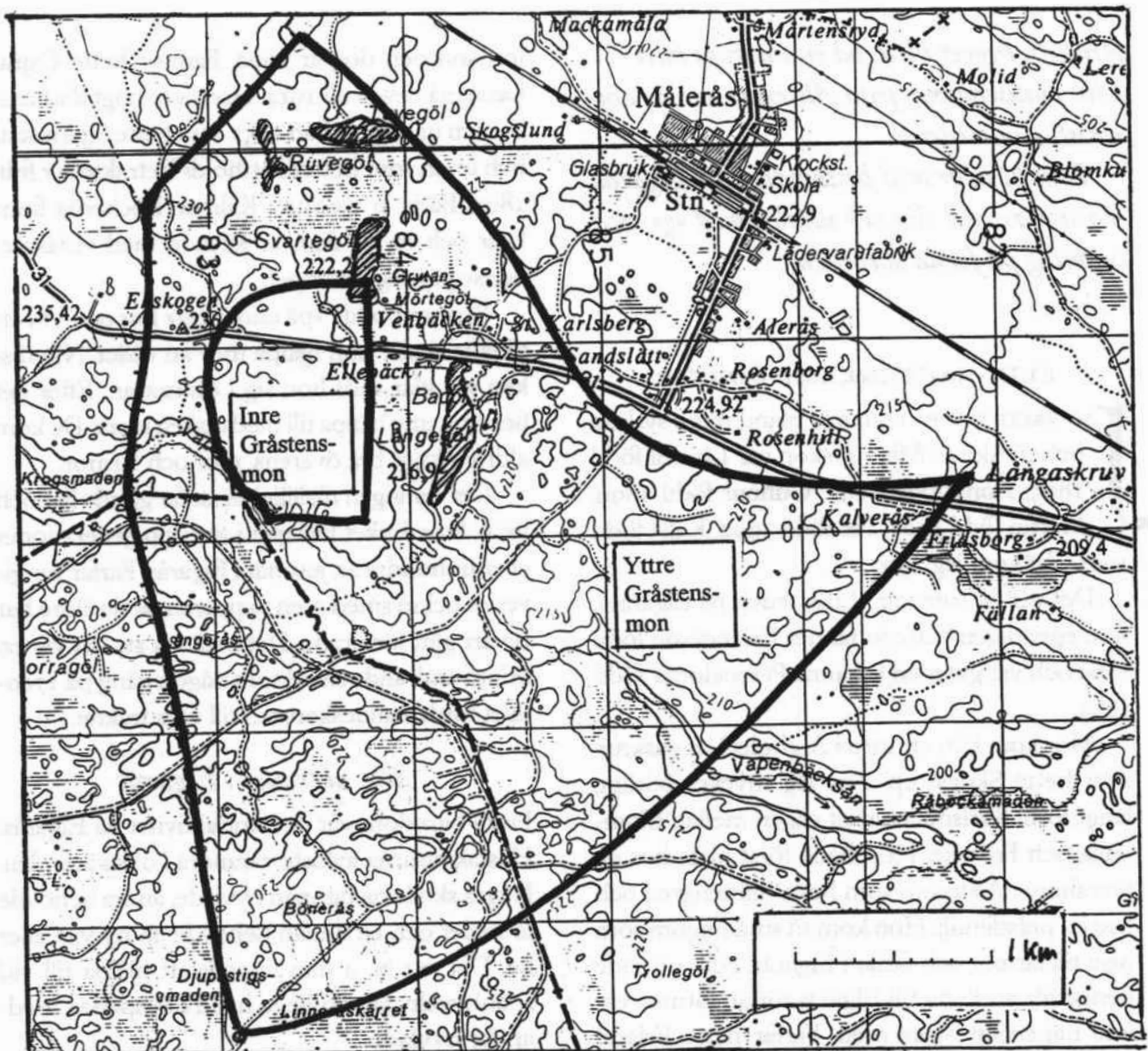
Mot bakgrund av de hot mot naturen på Gråstensmon, som uppstått, är det angeläget att förslagen snarast förverkligas.

Källor:

Lennart Mattsson: Gråstensmon. Ett dödismoränlandskap i sydöstra Småland.

(Svensk Geografisk Årsbok 1955)

Jan Mikaelsson: Geologisk exkursionsguide för Nybro kommun 1987.

Liasmeden i Elgarås,

Johannes Erlandsson

Artikeln bygger bl. a. på en intervju med Elin Hausenkamp från Alstermo som är dotter till »liasmeden«.

Elin hävdar med bestämdhet att Elgarås ska stavas med »E« och uttalas med »g« med betoning på första stavelsen.

ELIN HAUSENKAMP berättar

JAG VÄXTE UPP PÅ ELGARÅS bland mina syskon och föräldrar. Mina syskon var Linnea född 1895, Anna född 1897, Gunnar född 1899, Martin född 1905, Per född 1902, Kalle född 1901, sist kom jag 1907.

Det var far som var »Liasmeden på Elgarås«, som egentligen hette Johannes Erlandsson född 1869 och var gift med Johanna Petersdotter född 1865.

Mor kom från ett torp i Älghults Långaskröv som hette Skogstorp. Det låg mycket ödsligt, långt förbi Karlsmålen mot vägen mellan Blomkulla och Fröseke. Hon hade först plats hos en förvaltare i Alstermo som hette Slättengren och hos en prästfamilj. Hon kom så småningom som piga till farmor och farfar i Elgarås. Folk varnade henne för att flytta till Elgarås för att farmor var inte näpen att »tas« med. Farfar hette Erland

Jonsson och dog år 1900. Farmor hette Cajsa-Lena och levde till 1914. Hon läste högt för barnbarnen ur en bok från 1857 som hette Stjärnskatt och ur en som hette Gottholds Betraktelser från 1861. Båda är tryckta i Kalmar. Böckerna finns kvar och en av dem är försedd med »Liasmedens« prydliga stämpel.

Farmor bodde »på undantag« hos oss. Vid ett tillfälle skulle hon hjälpa mor att diska. När disken var klar snöt hon sig i disktrasan. Efter det fick hon inte hjälpa till med disken mera. De kom aldrig riktigt bra överens, mor och farmor.

Det var ingen tillfällighet att far gjorde liar och yxor. Smedyrket har gått i arv i sju generationer eller trehundra år, just här i Elgarås. Farfar var givetvis också smed men papperen på de äldre har tyvärr gått förlorade. Det berättas att det var en kringvandrande smed som någon gång på 1700-talet förde smideskonsten till våra trakter.

Stor aktivitet i Elgarås

I min barndom var det stor aktivitet på Elgarås. Hästskjutsarna avlöste varandra i olika ärenden. Några skulle ha takspån hyvlade, andra behövde få malet och en annan behövde en ny yxa eller lie. Det var bl. a. min uppgift att hjälpa till vid spånhyveln. Jag skulle ta hand om spånen medan far hyvlade.

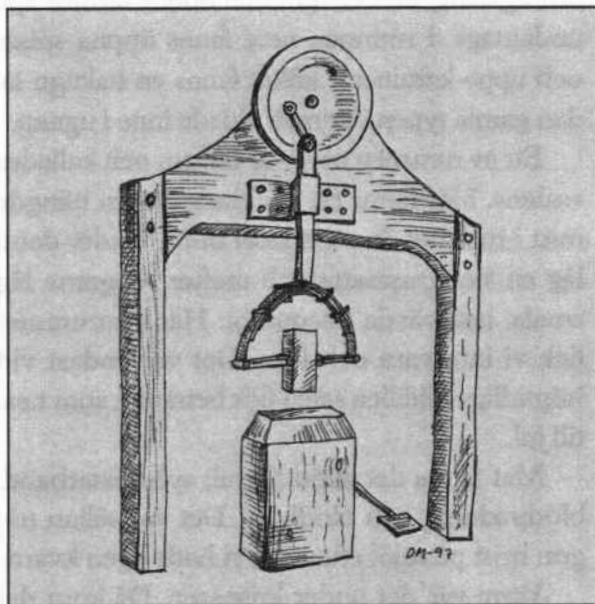
Far och mina bröder hade fullt upp i smedjan och med att sköta det lilla jordbruk som hörde till. Far var inte främmande för tekniska nymodigheter. Han skaffade sig tidigt en ångdriven tröska. Under hösten var far och någon av bröderna borta hela veckor. De hade hela Hälleberga och en del av Madesjö i sitt »revir«. Ångmaskinen var vedeldad så att bönderna måste vara beredda med torr ved när det var dags för tröskan. När inte ångmaskinen var ute på turné kunde den kopplas till den nya fjäderhammaren i smedjan. Det underlättade givetvis arbetet med att smida ut liar ur ämnesjärnet. Nu behövde man bara trycka på en fotpedal så gick hammaren igång. Det började likna en mindre industri.

Ungdoms-porträtt av Johannes Erlandsson.

Liarna var berömda

Det var nog för de omtyckta liarna far blev mest berömd. Han var alltså smed och höll till i en smedja som var 10 x 6 meter. Därinne fanns en massa verktyg och maskiner och i ett hörn hade han ett litet kontor. Det viktigaste var förstås äsjan där järnet skulle hettas upp. Till detta be-

Liasmedens fjäderhammare.

hövdes luft från en stor bälg som drevs för hand med hjälp av en kedja. Innan mina bröder var tillräckligt stora hade han ett par drängar som hjälp. Som ämne till liarna hade han långa järnstänger som han köpt i Nybro. Dessa klipptes av i lämpliga längder, värmdes upp för att de skulle kunna hamras ut. Till detta kom fjäderhammaren till pass. Den drevs också av en fotogendrivna tändkulemotor. Fjäderhammaren var mycket viktig för produktionen som

kunde uppgå till 1000 liar på ett år. Det var i själva härdningen hemligheten satt. Det var under natten det skulle ske. Smeden kunde avgöra på järnets färg när den rätta värmen infunnit sig. Det var i nattens dunkel man bäst kunde bedöma färgen på den glödande lien. På sommaren fick de hänga tjocka täcken för fönstren när det skulle härdas. Till hands fanns ett träkar med vatten där liarna skulle doppas ner. Avkylningen var ett viktigt moment för att lyckas med härdningen. Träket var nog 3 x 3 meter och hade hängt med sedan farfars tid. Liarna var »världsberömda« i hela trakten.

Det gick åt prima träkol för att det skulle bli bra. För ändamålet hade han en egen kolmila i närheten av smedjan.

Kommentar. För att härdningen ska bli riktigt lyckad måste man på något sätt avgöra kolhalten i järnet. Denna kunde variera beroende på varifrån man köpte järnet. Man kunde möjligen med en fil göra en bedömning eller lyssna på klangen. När man fått en uppfattning om kolhalten skulle järnet värmas upp till strax över 800 grader, beroende på kolhalten. Inom ett intervall på 25 grader låg den rätta temperaturen. Idag värmer man i ugnar och får då exakt den rätta temperaturen. De gamla smederna fick avgöra temperaturen genom att noga iakttä färgen på det glödande järnet – något som krävde stor erfarenhet och känsla.

Elgarås med smedjan till vänster. Oljemålningen, av Fritz Axelsson 1940, hänger hos Elin Hausenkamp i Alstermo.

»Skräyxor«

Yxorna var också omtyckta. Far tillverkade en egen modell men »stålade om« gamla yxor så att de blev som nya. Han åkte själv till torget i Nybro och Kalmar för att sälja sina varor. Han drog iväg med drög på vintern eller en kärra på sommaren, ner till stationen i Gullaskruv där han fick lasta om. När han väl kom till Nybro gick de åt som smör i solsken. Det kom också kunder direkt till smedjan för att köpa nya verktyg. Far stansade in ett märke J. E. S i varje yxa minns jag.

Han gjorde små lätta handyxor, lite större spräckyxor och de breda »skräyxorna« som man använde för att skrä sparrar av rundtimmer.

Långa transporter

För att kunna smida måste man ha järn. Detta skaffade han från P.A. Jonssons i Nybro. Någon häst hade vi inte, så far anlidade Albert Karlsson från Klerkeboda för att transportera färdiga varor till Jonssons järnhandel och sedan ämnesjärn i retur. Jag minns att det kunde vara långa

järnstänger som troligen skulle användas till liar eller till järnringar för vagnshjul.

Livet i Elgarås

I själva bostaden fanns tre rum och kök nere. I de två rummen uppe låg mina bröder och mor och far. Nere i köket hade vi flickor vår sovplats i en utdragssäng. I ett av rummen bodde farmor »på undantag«. I rummen nere fanns öppna spisar och uppe kaminer. I köket fanns en bakugn av den gamla typen där man eldade inne i ugnen.

Ett av rummen nere var finrum och kallades »salen«. Här fanns en hänglampa som hängde mitt i rummet över ett stort bord. Under detta låg en stor trasmatta och utefter väggarna låg smala, hemvävda trasmattor. Här i finrummet fick vi inte vara och leka. Det var endast vid högtidliga tillfällen salen fick beträdas, som t.ex. till jul.

Mat fanns det alltid till jul; sylta, isterband, blodpudding och blodkorv. Det var sällan någon brist på mjöl eftersom vi hade egen kvarn.

Värre var det under krigsåren. Då kom det många torpare med sina små påsar med säd för

att få malet. Det de hade på sina ransoneringskort ville inte räcka till.

När vi skulle gå och handla bar det iväg till Gullaskröv där det fanns två affärer. När vi barn skulle handla gick vi till Hjärpes affär som låg där Konsum i Gullaskröv en gång låg. Det var närmast dit. När far handlade hade han med sig drögen på vintern eller en kärra på sommarhalvåret. Han tyckte att det var bäst att gynna Anderssons i Hälleberga. Min syster och jag hade kämpigt när vi skulle bära varorna de fem kilometerna tillbaka hem..

Eftersom karlarna var så strängt upptagna fick mor sköta djuren. Det var tre kor, en gris och så några höns och får.

Skola i Älgaflyhuvud

Huset låg på gränsen mellan Hälleberga och Älghult, men på Älghultssidan. Mellan Gillbonderyd och Långaskröv mitt ute i ödemarken hade man 1890 byggt en skola. I rättvisans namn skulle den placeras precis mitt mellan byarna. Tanken var väl god, men det var kanske värst för den lärarinna som skulle tvingas bo mitt i skogen med fem kilometer till närmast bebodda hus. Platsen har dessutom det skräckinjagande namnet Älgaflyhuvud. Det visade sig mycket riktigt att lärarna högst stod ut ett par år med ensligheten. Det kom dock en tapper fröken vid namn Anna Dahl som lyckades hålla spöken och stråtrövare på avstånd från år 1900 till 1909. I denna skola gick jag min första klass. Det bör ha varit 1914–1915. Det var en dryg väg att gå för en sjuåring, särskilt på vintern. Jag gick tillsammans med barnen från Gillbonderyd och vi kunde spåra åt varandra när det var snö. Det behövdes för det var en halv mil att pulsa.

Mitt andra skolår fick jag gå i Gillbonderyd. Man fick förmodligen inte tag på någon lärare eller också tänkte man kanske på oss och vår långa skolväg. Vi blev i alla fall inhysta i ett bryggerhus i Gillbonderyd. Detta hade hjälpligt inrättats så att det kunde fungera som skola.

Det var Efraim Gustavsson som upplät både skolsal och lärarbostad. Det dröjde ända till 1923 innan skolan i Gillbonderyd byggdes.

Barnen från Älghults Långaskröv blev inhyrda i Långaskrövs Södergård, som så småningom byggdes till och fungerade som byns skola. Den kan beskådas än i dag.

Stillsamma lekar på söndagarna

Far och mor var mycket religiösa. Varje söndag gick far till kyrkan. Det var närmast till Hälleberga där kyrkoherde Åstrand predikade. Jag minns att både far och mor låg på knä vid sängen och läste kvällsbön varje kväll. Vid varje måltid skulle vi »läsa« före och efter maten. Vid jul läste far alltid ur bibeln. Det kunde även hända att han läste ett stycke efter att han varit på predikan i Hälleberga. Någon gång fick jag åka med honom på cykeln till gudstjänsten i Hälleberga. Mor hade oftast så mycket att göra hemma att hon fick avstå kyrkobesöken. På söndagarna fick vi inte leka vilka lekar som helst. Far var noga med att de skulle vara av den mera stillsamma sorten. »Trilla ring« var t.ex förbjuden.

Symöte – veckans höjdpunkt

Julgransdanserna i Klerkeboda och Hetalåga minns jag väl. Vi blev bjudna på saft, kaffe och kakor. Det var många barn från gårdarna runt omkring som dansade runt granen och hade ringlekar. Till nöjena räknas också de symöten vi hade en gång i veckan. Vi gick till varandra bl.a. till Gillbonderyd.

Varje onsdag samlades vi hemma hos någon. Det var kyrkan i Älghult som ordnat fram material som skulle bli färdiga alster att säljas på auktion i Älghult. Det var till missionen som pengarna skulle gå. Vi var ungdomar i åldern 15 år och uppåt. Det var även en del pojkar med. Dessa skar skedar och slöjdade. Vi drack kaffe och ordnade lekar och hade mycket trevligt.

Ut i stora världen

Mina systrar »tog plats« när de var 16–17 år. Min äldsta syster Linnea satte in annons och fick arbete på mejeriet i Kalmar. Hon flyttade sedan till mejeriet i Nybro. Min andra syster Anna »tjänade bönder«. Hon fick plats hos Peter August Karlsson i Älghults Långaskröv.

Självs skulle jag konfirmeras i Hälleberga för kyrkoherde Åstrand. Det var närmast dit trots att det var en promenad på fem kilometer. Det var en mycket snäll präst som hade hand om åttio konfirmander. Jag var 14 år när vi konfirmerades. Vi flickor hade vita klänningar och jag minns särskilt att jag hade vita lackskor.

Far tyckte att det var för jobbigt att först hämta materialet i Nybro eller Kalmar, sedan smida, och sedan tillbaka till Nybro med de färdiga varorna. Han beslutade sig för att flytta – till Nybro. Han lät montera ner sin smedja och satte upp den vid Fagerslätten i Nybro. Det var Annas man Gruce som var snickare som hjälpte far med smedjan.

Efter konfirmationen var det vanligt att man skulle ut och »ha plats«. Men jag behövdes hemma på så länge mina bröder bodde kvar hemma. Mor fick eksem i sina händer så jag fick hjälpa till med det mesta. Tvätten kokades i en gryta ute och allt skulle strykas och manglas. Pojkarnas finbyxor skulle pressas.

Elin löpare finns i Nybro

Så småningom fick jag gå i en skola i Nybro och lära mig väva. Jag kunde nu sitta hemma i Nybro och ta emot beställningar av de fina nybro-

Elin Hausenkamp.

damerna. Jag hade väldigt mycket att göra. Massor av lakan, handdukar och dukar har jag vävt. Det var ett hårt arbete. Det finns nog en och annan löpare i nybrohemmen än i dag som jag dunkat ihop.

Jag träffade snart min man Harald Hausenkamp och flyttade till Alstermo. Jag gav upp mitt vävande utan saknad, det var som sagt ett hårt arbete. Jag lärde upp min syster Anna innan jag helt gav upp. Hon höll på några år och vävde på beställning bl.a. till hemslöjden i Kalmar.

– Jodå, jag kan fortfarande sätta upp en väv om det behövs.

Bröder med smedyrket i blodet

Mina bröder var nu så vuxna att de själva ville pröva sina vingar. Tre av bröderna satte upp en mekanisk verkstad mitt emot fars smedja i Nybro. Det gick bra för dem och de kunde anställa folk. Deras firma utvecklades till dagens Nybro Stålprodukter.

En av bröderna startade en smidesverkstad i Trekanten. Han flyttade snart till Nybro även han och hans företag utvecklades till Nybro Smide, också ett ganska stort företag.

Kalle, en av bröderna, lärde sig till ingenjör och fick arbete inom tändsticksindustrin under Ivar Krüger. Han var bl.a. försäljare och bodde både i Bagdad och Manila. Kalle var också delägare i Nybro Stålprodukter.

Far höll på med sin specialitet, liar och yxor. Han tillverkade dessutom lås till Rydéns likkistor. Detta höll han på med ända tills han blev sjuk. Han dog i en ålder av sjuttio år 1944.

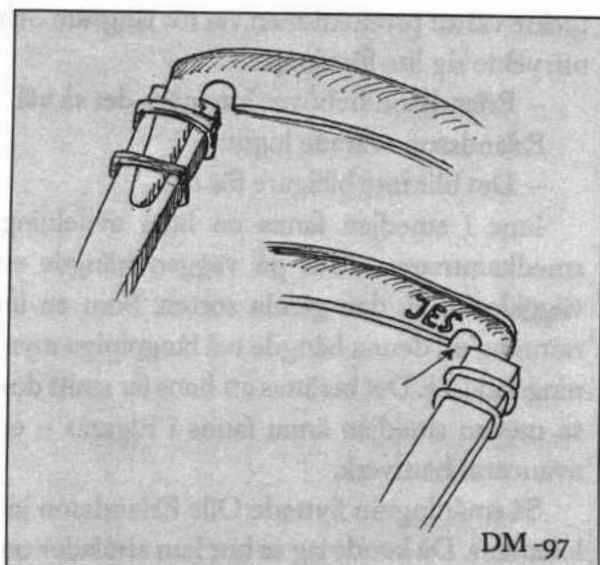
ANTON AXELSSON berättar:

Det måste ha varit i början av trettioalet. Då köpte jag en ny lie i järnhandeln i Emmaboda. Den kostade 2:50. Man kunde köpa en fyra kvarters lie och då var det den minsta storleken – en aln. Man kunde också välja fyra och en halv eller en femkvarterslie. Ett kvarter var en fjärdedels aln, alltså 15 centimeter. Jag vet att det var en av »liasmedens« för den var tydligt märkt med hela namnet som var instansat i fästjärnet. Det gick att köpa liar av hans hand överallt i afärerna i Algutsboda.

Dels var det härningen som var bra, men det var också själva böjen som var väl utformad så att den kunde skära på bästa sätt. Det var en konst att få fason på själva böjen.

På själva bladet fanns ett fästjärn som gick i rät vinkel mot bladet. Detta skulle fästas i orvet. Varje slätterkarl hade sin egen kroppslängd och teknik med lien. Därför var fästjärnet så mjukt att var och en kunde bestämma vinkeln mot orvet. Här skulle alltså järnet inte vara hårdhärdat.

Medan lien var ny och bred användes den mest till klöver. När den blivit lite mera sliten och tunn gick det lättare att komma nära mar-

ken vid t.ex. höslåtter. Det skulle vara slätt efter slåttern och höet kapat nära marken. Detta var gubbarna noga med. Av denna anledning gick det åt en del liar ute hos bönderna.

Många har varit med om att dra slipstenen åt någon som ska slipa sin lie. Det var en vanlig plåga för smågrabbar som ännu inte fått förtroendet att hantera en egen lie. Själva slipstenen kunde man köpa på järnhandeln i Emmaboda eller i Nybro. De var 24, 28 eller 30 tum i diameter. När man fått hem en sådan skulle den sättas fast på axeln. Till detta skulle man använda träkilar som skulle spänna fast stenen. Axeln var fyrkantig. Först skulle man sätta dit fyra träkilar som skulle pressa mot själva stenen. Sedan skulle ytterligare fyra ha kontakt med järnaxeln. Genom att försiktigt slå in dessa skulle man se till att axeln kom mitt i hålet så att inte stenen skulle slå onödigt mycket. Detta var lite känsligt för om man spände för hårt kunde stenen spricka och då blev det beska kommentarer. När väl stenen var på plats hände det alltid att stenen slog lite trots ansträngningarna. Då kunde man ta en fjäder från en gammal fjäderharv för i dessa var det bra stål. Med spetsen kunde man sedan svarva stenen så att den blev rund. Med ett platt stål kunde man sedan se till att den blev slät och färdig att användas.

Ute på fältet kunde man då och då skärpa eggen med ett strykspån. Det var en alnslång platt trästicka ungefär fyra centimeter bred,

med ett handtag i ena änden. Ytan var lite randad för att slipmassan lättare skulle fästa. Som bindmedel användes tjära och som slipmedel krossade vi någon misslyckad slipsten så att det blev sand, som vi strödde i tjäran. Detta fungerade bra.

SVEN MODIG berättar:

Jag har alltid varit intresserad av smide och arbete med järn. Det kommer sig nog av att jag ofta var hos min morfar i Fröseke som barn. Där kunde man vara med och se hur det gick till. Jag är annars uppvuxen i Nybro. Som barn kunde jag inte låta bli att nyfiket studera »liasmeden« med sin lite framåtutlåtade karaktäristiska gång. Han höll till i sin smedja på Hornsgatan där kvarteret Myrdalen nu ligger. Erlandsson hade full produktion med liar och yxor. På ena sidan om huset hade han ett skärmtak under vilket han hade sin spånhyvel driven av en ångmaskin. Det var takspån han hyvlade. Det hände till och med att han gav sig ut i gårdarna och hyvlade spån. Ångmaskinen var en självgående lokomobil.

Till smidet användes träkol. I närheten hade »SnickarJocke« sin såg med brädgård. Här blev det mycket ytved över som Erlandsson kunde använda för att framställa sitt eget kol. Nästan precis där Fonus idag ligger hade han sin mila. Det måste ha varit i början av trettio-talet.

När han skulle utföra den känsliga härdningen värmdes han först upp materialet ordentligt. Efter detta skulle det kylas ner med hjälp av vatten. Sedan skulle det åter värmas. Nu var det känsligt. Temperaturen kunde bara bestämmas med hjälp av färgen. Precis när en kopparröd nyans uppträdde skulle processen avbrytas och järnet återigen avkylas. Blev lien för hård kunde den lätt spricka. Blev den för mjuk och seg var den svår att få vass och höll inte skärpan.

På andra sidan gatan satte hans pojkar upp ett eget företag som hette Nybro Stålindustri. Det var duktiga pojkar som lärt sig hantverket från grunden av sin far. Det var Kalle, Martin och Gunnar. De tillverkade skärstål till maski-

ner för träindustrin. Även nu var härdeningen viktig. Nu var det Gunnar som hade detta ansvar. Även han, inspirerad av sin far, härddade på nätterna.

Kalle var ute i världen och monterade tändsticksmaskiner som tillverkades i Kalmar. Ibland hade han ledigt och kunde hjälpa till lite i företaget. Han var inte alltid så pigg då han plågades av malaria.

Fabriken blev för trång och de byggde nya lokaler där Nybro Glasbruk idag har sin försäljning. Jag hade mycket med dem att göra eftersom jag jobbade på Munksjö och anlidade dem bl.a. för att härda maskindelar som vi tillverkade för att serva våra pappersmaskiner.

Bröderna började bli gamla och ville göra sig av med företaget. Jag blev själv erbjuden att köpa industrin för 600.000 kronor. Det var stora pengar på den tiden så det blev inget av med det. I stället var det Jon Stenberg som köpte företaget och flyttade det till Lindås.

Olle Erlandsson, en dotterson till »Liasmeden«, tillsammans med Harry Pettersson flyttade in i Erlandssons gamla smedja på Hornsgatan, när han av ålderskäl slutade sin smedbana. Även detta blev ett blomstrande företag som behövde mera plats. Mellan Hammarstedts och Volvo ligger än idag ett hus som en gång hyst Nybro Smide som företaget hette. De var specialister på tänder till grävmaskinsskopor. Företaget flyttade till östra industriområdet, vid infarten till Köhl, och fick där moderna lokaler. Idag drivs företaget av Bofors.

TAGE EKENHAGEN *berättar:*

Tage arbetade under många år på Nybro Stålindustri.

– Jag kommer ihåg »Liasmeden« mycket väl. Jag var ofta och hjälpte honom med en del filningsarbeten i hans verkstad. Det var en lugn och sansad människa som var mån om att göra ett bra arbete.

Han gjorde en hel del beslag och lås till kistor. Den gamle A.W. Rydén var på besök och

tyckte väl att produktionen var för långsam och uttryckte sig lite försiktigt:

– Erlandsson behöver inte göra det så väl.

Erlandsson svarade lugnt:

– Det blir inte billigare för det.

Inne i smedjan fanns en liten avdelning, smedkammaren. Mitt på väggen hängde en väggklocka av den gamla sorten. Som en inramning till denna hängde två långpipiga mynningsladdare. Det berättas att hans far smitt dessa medan smedjan ännu fanns i Elgarås – ett avancerat hantverk.

Så småningom flyttade Olle Erlandsson in i lokalerna. Då kunde jag se hur han »stälade« om yxor. Det var själva eggen som skulle förse med nytt stål. Han slipade bort den gamla och slitade upp eggen på längden så att det bildades en längsgående skåra där det nya stålet skulle passa. På den tiden fanns det ingen svets. Genom att värma upp både yxa och det nya stålet kunde man med hjälp av släggan få delarna att smälta samman. Detta var en konst som en smed måste behärska. Om man t.ex. skulle skarva ihop en ring till ett vagnshjul, skulle man helst inte se något spår av skarven om man riktigt kunde konsten att välla, som den tekniken heter. Vid sidan om ässjan hade de alltid en burk med sand som de strödde på stället som skulle vällas. Den fungerade som flussmedel. Den skulle nog ta bort oxid som annars kunde göra fogen svag.

Själv arbetade jag med »Liasmedens« pojkar på Nybro Stålindustri. Jag har t.ex. gjutit tusentals hjul till utdragssängar. Vi hade många liknande produkter till möbelindustrin. Konsten att härda stål hade pojkarna fått lära sig från grunden. Det var mest Gunnar som skötte den detaljen, men hade modernare hjälpmedel för att få den rätta temperaturen. Jag var med när företaget flyttade till nya lokaler vid Hammarstedts.

Så småningom köpte Jon Stenberg från Lindås upp företaget, mycket för att slippa en konkurrent. Resultatet blev att de anställda erbjöds att följa med till Lindås. Jag var en av dem och har alltså pendlat till Lindås några år.

ERIK JOHANSSON *berättar:*

*Dick hälsar på hos Erik och för
»Liasmeden« på tal.*

Johannes Erlandssons pojkar känner jag till. Det var en som hette Fritjof Nilsson som arrenderade Tikaskröv innan vi kom hit. Han hade en dotter som gifte sig med Martin som var son till Johannes eller Hasse som vi sa. Det var duktiga pojkar de där. Jag har en svåger som heter Folke Olsson som var maskinchef på en stor båt som gick på Indien. Vid ett tillfälle skulle Kalle som var i Indien och monterade tändsticksmaskiner åka med hem. Där blev de bekanta med varandra. Resan tog ju minst 14 dagar så de hade tid att prata en del.

Kalle kunde man se på ICA i Nybro. Där gick han och tog hand om vagnarna som folk ställde lite hur som helst, men nu är han borta.

Det var en Erlandsson i Gullaskröv som var hovslagare. Han var visst brorson till Hasse. Där var vi och skodde hästar ibland. Det var lite konkurrens i branschen. Ibland var vi hos Anton Åberg i Orrefors i stället. På den tiden måste hovslagaren ta lite mått på hoven så att skon kunde verkas och justeras så att den passade. Det var nödvändigt annars blev hästen snart halt. Fram på skon skulle det vikas upp en liten

kant som skydd för hoven om hästen sparkade i något hårt.

Erlandsson i Gullaskröv kunde vara lite »te-
tig«. Han tog minsann inte emot några order. Men det var inget slarv. Riktigt skulle de vara. Vid sidan om tillverkade han även laggkärl – fina och välgjorda.

Vi går en runda i uthusen för att se om vi möjligen hittar någon »Hassalie«. Vi hittar en hel del olika modeller, men av lite modernare slag. Vi ser en vev från »Kleens« slipe och en rödspritslampa av sällan skådad modell. Eriks första cykel hänger prydligt upphängd på en vägg, men ingen »Hassalie«. Kanske i brygg-
huset. Vi tittar på själva fästet. Där skulle det finnas dels ett märke och en detalj som avslöjade att den just var av »Liasmedens«. Kanske att man med god vilja kunde urskilja några initialer på den som hängde över hanbjälken. Tveksamt. En tur ut till ladugården. Sannerligen – här kan vi tydligt läsa: J.E.S. på själva bladet, nära fästet. Detaljen som Erik letat efter finns tydligt med. Vid ytterligare en kontroll visar det sig att den i brygghuset också tillhör den »rätta sorten«. Erik visar hur man kunde justera vinkeln på bladet genom att sätta in det i en träklump för att med orvets hjälp bända så att den blev »jordrätad« – för att kunna stryka tätt mot grässvålen.

Fotboll i Gullaskruv

UNDER MIN militärtjänst 1923–24 hade pojkarna här i samhället börjat spela fotboll. Johan Tränk, som bodde på kvarnen var mycket intresserad och en drivande kraft till att bilda ett fotbollslag. Vi höll till på den stora gräsplanen som var marknadsplats för Villköls marknad. Här försökte vi plocka bort så mycket sten som möjligt bland grästuvorna. Målställningarna snickrade vi förstås ihop själva. Ett av målen stod i närheten av Perssons kafé.

På den tiden förekom ingen organiserad träning eller spel. Vi samlades här så fort det fanns möjlighet. Jag minns att vi spelade mot Yttra-torpspojkarna och även mot pojkarna från Klerkeboda.

När vi inte längre kunde hålla till på marknadsplatsen flyttade vi upp till en åker strax bortom Borgs mellan landsvägen och järnvägen. Ett av målen stod nere vid grinden mot Hultet, ett bete för djuren från Lilla Villköl.

Denna »plan« blev senare ett grustag där det togs grus till vägen och till husbygge i Gullaskruv.

Allt eftersom åren gick och det kom mera folk till samhället blev behovet av en riktig fotbollsplan större. Då byggdes den som används än idag.

Jag och mina bröder blev anlitate att utföra arbetet och planen skulle vara färdig 1 maj 1931 enligt kontraktet. Arbetsslönen för detta var 512:50 som betalades ut i olika perioder enligt överenskommelse.

Planen blev flitigt använd. Här har jag själv varit med och spelet många matcher mot bl.a. Orrefors, Målerås och Kosta. Jag minns att vi till och med spelade mot ett lag från en plats bortom Växjö. De skjutsades hit av en löjtnant från kavalleriet i Eksjö.

Det var inte så lätt att förflytta oss några längre sträcker för bortamatcher, på den tiden. Någon gång fick vi skjuts av »trafikare«.

Under första tiden använde vi vilka kläder som helst under matcherna. Så småningom kunde vi skaffa enhetliga kläder. Byxorna var vita med blå rand.

ELVI KARLSSON

Gullaskruvs AIS – GAIS

Här kommer ett utdrag ur *Från fönsterglas till småglas* som ingår i bokserien »I Glasriket«.

Den 4 september 1930 bildades en idrottsförening i Gullaskruv. Den fick först namnet Gullaskruvs I.K. Den första styrelsen bestod av:

Karl Vikström	<i>Ordförande</i>
Helmer Melkersson	<i>Sekreterare</i>
Rudolf Nordgren	<i>Vice sekreterare</i>
Hugo Rosenkvist	<i>Kassaförvaltare</i>
Axel Lindkvist	<i>Suppleant</i>
Johan Tränk	<i>Vice suppleant</i>
Gustav Karlsson	<i>Materialförvaltare</i>

Redan i november 1930 bestämde de sig för att ändra namnet till Gullaskruvs A.I.S. Orsaken till namnbytet var att Göteborgsklubben GAIS vann allsvenskan det året. Det var Axel Lindkvist som kom med det förslaget.

Innan föreningen bildades hade pojarna i samhället spelat fotboll mot lag i byarna när de hade lust att ställa upp. Nu spelades det matcher i mera organiserad form. I och med att seriefotbollen infördes ökade också kraven på en riktig fotbollsplan.

Tidigare hade man hållit till på en liten åker till ett tidigare torpställe. Arenan kallades »Ultravallen« och var omgärdad av sten. För att komma med i seriesystemet var man tvungen att utöka planen.

Bröderna Augustsson som sysslade med schaktningsarbeten åtog sig att utvidga planen så att den skulle duga för seriespel.

Den första tiden var föreningens ekonomi dålig varför man fick ta ett lån på 400 kronor i Sparbanken. Något kunde i alla fall föreningen kosta på sina spelare. Enligt protokollet från den 31 juli 1931 beslutades att alla spelare gratis skulle erhålla dubbar och skoband till fotbollskorna. Samtidigt beslutades om inköp av en fotboll och en järnläst för dubbing av skor.

Det dröjde ända till 1935 innan föreningen kunde skaffa nät till målen – efter påminnelse från andra föreningar.

Under några år framåt spelade laget i serier men 1937 fick laget dra sig ur på grund av att så många spelare blivit justerade under en serie-match mot Gadderås.

År 1943 var det aktuellt med att bygga om idrottsplanen. I protokollet kan man läsa:

»Planfrågan togs upp till behandling. Einar Pettersson meddelade att matjord till Idrotts-

platsen inköps till ett pris av 5:40 kronor per kubikmeter. En livlig debatt följde angående arbete på planen. Karl Dahlin föreslog att en skrivelse skulle tillsändas de medlemmar som ej fullgjort sina timmar. Dessa skall fullgöras före den 20 juli eller betalas med 1:25 kronor per timma. Förslaget bifölls.»

Det var många »om och men« innan planen var färdig. Föreningen var fattig och det var bråttom. Men de flesta ställde upp och gjorde sin del av arbetet på planen. Lojaliteten mot det som beslutats var så gott som hundra procentig. En verklig eldsjäl när det gällde detta arbete var Herbert Hermansson.

Efter ett idogt arbete kunde den nya planen invigas den 16 juli 1944. Året efter fick fotbollslaget sin första tränare, Martin Lönngren. Detta ledde till en framgångsrik period under åren 1945 till 1955. Under många år tillhörde föreningen Smålandsserien div. 1. Bland resultaten kan nämnas en knapp förlust med 3-2 mot Kalmar FF i DM. Det var det år KFF var i allsvenskan första gången.

1949 köpte föreningen en militärbarack från Ideholm. Den skulle fungera som omklädningsrum. Tidigare hade spelarna klätt om i Perssons Kafé.

För att förbättra ekonomin engagerades Gösta »Snoddas« Nordgren till en fest i Folkets Hus. Det var i september 1952. Alla gick man ur huse, från Orrefors, Målerås och från byarna runt omkring för att se och höra idolen.

Matcherna mot Kosta var alltid säsongens höjdpunkter. Publiken kunde då uppgå till åttahundra personer.

Som för så många andra idrottsföreningar var ekonomin ett ständigt bekymmer. Under 1960- och 70-talen vart bingon den stora inkomstkällan. Även denna lades ner och det blev damklubben som fick skaffa fram pengar genom många goda insatser.

Det var många som hade mycket roligt på fotbollsplanen. Gubb- och damlaget brukade spela en match varje sommar i samband med festligheter i Folkets Park.

Det förekom att damlagen från Gullaskruv, Orrefors och Målerås spelade triangelmatcher. En sådan utspelades 1944. Detta minns Birgit Haslestad särskilt eftersom hon var med och bröt benet. Vann gjorde Gullaskruv och det blev trots olyckan fest på kvällen i Folkets Park.

Idrottsföreningen gick under men damklubben lever. De arbetar nu i stället för hela samhället och ordnar aktiviteter för alla åldrar.

Fotbollsplanen såldes 1992 till Orrefors IF för en krona.

Glasögonen som blev en damklubb

Men inget av detta hade funnits idag om inte de där glasögonen hade gått sönder. Under en volleybollmatch råkade ett par glasögon gå sönder. Lagkompisarna ville hjälpa till med ett lotteri för få in pengar till ett par nya. Det gick bra, men man måste vara en förening för att få tillstånd att ordna ett lotteri. Då bildades damklubben, minns Maj-Britt Karlsson

1978 pumpades den sista bollen i GAIS. Föreningen lades ner. Däremot har damklubben vuxit sig starkare efter idrottsföreningens fall. Det handlar om resor, auktioner och lotterier. Midsommarfest och lucia ordnas tillsammans med andra föreningar.

Damklubben har i dag hundratalet medlemmar och har blivit en slags föreningarnas förening.

»Det ordnar damklubben« brukar det alltid heta.

GAIS firar 40-årsjubileum

Gullaskruvs AIS firade den 17 oktober 1970 sin 40-åriga tillvaro med en jubiléumshögtid i Gullaskruvs Folkets Hus. Över 100-talet medlemmar och gäster hade mött upp och fick vara med om en allt igenom trevlig kväll i den goda kamratandans tecken.

Kvällens högtidstalare var ordföranden i Smålands fotbollsforbund Nils Sjöström, Hovmantorp.

Fotbollshövdingen talade inte bara berömande ord om GAIS utan hade dessutom uppgiften att utdela förtjänstdiplom.

De tre belönade var lagledaren från storhets-

tiden Henning Hermansson, Gustav »Pedal« Karlsson med sina närmare niohundra matcher, och kassören Ivar Karlsson, föreningens store starke man både som spelare och ledare.

Bland gratulanterna märktes ingenjör Lennart Andersson från bolaget som överlämnade en penningssumma.

Telegram, blommor och bordsstandar från grannkommunernas idrottsföreningar kom i jämn ström under kvällen.

Det blev också som sig bör stor prisutdelning till välförtjänta medlemmar.

För gagnarikt arbete inom föreningen fick följande utmärkelse:

Einar Pettersson, Edvin Pettersson, Henning Hermansson, Sture Axelsson och Gustav Gustavsson.

För flitigt deltagande på fotbollsplanerna tilldelades följande spelare priser:

900 matcher: *Gustav »Pedal« Karlsson.*

600 matcher: *Stig Johansson,*

400 matcher: *Vallis Andersson, Nils Lind, Jörgen Karlsson, Sven Karlsson, Alf Gustavsson, Sven Molin, Liss-Erik Pettersson och Tor-Erik Nilsson,*

Prisutdelare var *Karl-Axel Isaksson.*

Efter supén blev det allmänt »fotbollssnack« och till att förhöja stämningen ytterligare bidrog Sten »Boda« Johansson som på känt manér ledde allsången.

TOR-ERIK NILSSON *minns:*

»Den natten låg jag vaken«

När jag blev tillfrågad om jag ville medverka med några rader om fotbollen i Gullaskruvs AIS trodde jag inte att det skulle vara några problem att få ihop ett litet stycke. Vid närmare eftertanke upptäckte jag genast att jag hade lovat väl mycket. Men har man lovat så har man.

Allt nog, mitt liv har ju varit fyllt av fotboll ända från barnsben, även om mina kära föräldrar inte hade särskilt stor förståelse för den där »läderkulan«, som vi hade på »den gamla goda tiden«.

När vårsolen och värmen kom, kunde man höra de lockande dunsarna av en studsande boll från hyttbacken. Då kunde inte ens fader Erik stoppa en. Bums iväg på min gamla cykel för att få vara med i ett av lagen. Kvällarna kunde bli ganska sena och någon trötthet existerade inte då.

Från mina första år minns jag en »rakryggad« kille som man kallade »Kasper«. Han tyckte att jag var »rätt bra«. Det är väl därför jag minns honom så väl. Jag har för mig att han egentligen hette Sture Axelsson.

Några år senare när man kom med i pojklaget och även B-laget, ja då missade man aldrig en träning. Många gånger har jag tänkt på alla de timmar man lagt ner på gamla »Voltervallen« som vi kallade vår kära plan ibland. Om man i stället använt den tiden till studier hade man kanske »vatt nått«.

Men skit samma, nu är man en glad pensionär och jag har aldrig ångrat tiden med fotbollen. Man fick ut så mycket av gemenskapen med kamrater och kompisar och många sköna minnen finns kvar. Jag önskar att jag kunde förmedla dem alla, men kunnandet räcker nog inte till.

Något jag aldrig glömmer är när jag fick följa med A-laget på bortamatcher. Vi fick åka på lastbilflaket till bl.a. Bergkvara, Blomstermåla, Åseda och Emmaboda. Det var Torsten Tängfors som körde. Speciellt minns jag hemresan då idolerna tagit två poäng. Då var stämningen på topp, det kan ni lita på.

Detta kan ha varit omkring 1946–49. Många »goa« gubbar kommer jag ihåg som t.ex. Olle i Krummamålen (härlig målvakt), »Lång-Ivar« Karlsson, Göte Holmberg, Harry Gustavsson, Sven Svensson, »Stig i Norrbäck« Johansson, »Affe i Sjöabro« Gustavsson, Lage Karlsson m.fl. En del av dessa är tyvärr borta nu.

Några år senare när jag började »platsa« i A-laget, åren 1952–57, upplevde vi GAIS-are vår storhetstid. Vi hade många fina år med »riktiga« tränare som bl.a. »Boda-Sten« och Kalle Söderlund

Vi hade ett gott gäng på den tiden, med lille Wallis Andersson i målet, skogvaktare Gunnar

Hedlund och Nisse Lind som backpar. »Lillpedal« Karlsson var centerhalv. Sven Molin, Jörgen Karlsson, Liss-Erik »Pol« Petersson, »Gösse Pedal« Karlsson, Lasse Sälgfors och undertecknad kompletterade laget. Några år senare tillkom tvillingarna Birger och Lennart Gustavsson och även bröderna Aldo och Ronny Fransson.

Jag glömmer inte heller våra kämpar som lagledare. Bland dessa var Edvin »Bunte« Petersson, allas vår »Kisen« Henning Hermansson och den siste från min tid som spelare, Karl-Axel Isaksson från Orrefors, som alltid ställde upp. I slutet av 60-talet kunde vi till och med åka på träningsläger med Kalle Isaksson som initiativtagare.

På femtiotalet hade vi i GAIS en trogen publik som följde oss i vått och torrt. Säkert finns det gropar kvar än där »Axlarna« Lindkvist och Adolfsson stod och sparkade när de var som mest inne i spelet. Vi hade även supportrar från andra orter. Många tyckte att lilla Gullaskrurv var »skitbra« efter omständigheterna och vi kunde känna oss uppskattade.

Vi tog hem seriesegern i div. 5 år 1955 och tog då klivet upp i div. 4. Då spelades serierna höst och vår i stället för tvärt om nu för tiden.

Personligen har jag ett mycket dystert minne från en hemmamatch hösten 1956. Motståndarna var Tingsryd AIF. Det var tio–tolv minuter kvar och ställningen var 1-1. Vi fick en straff och jag hade lagt alla straffar (i mål) de senaste åren och skulle givetvis avgöra matchen. Någon gång kommer missen. Min »stramare« tog klockrent i vänster stolpe och på returen gick motståndarna ner och gjorde 1-2. Vilket också blev slutresultatet.

Till råga på eländet råkade min far »Erik i Villköl« vara åskådare för första och sista gången. Efter allt han hört runt planen om sin odugling till son återkom han som sagt inte flera gånger. Man stod inte högt i kurs den kvällen och natten blev sömnlös.

Men betydligt roligare minnen från en avgörande match har jag från våren 1957, året efter alltså. Det var på den nya fina planen i Hohultslätt som Alstermo hette på den tiden. Det var sista och avgörande matchen och det var alltid

Laget som slog Alstermo 1957.

tuffa möten oss emellan. Förutsättningarna inför matchen var den att Alstermo måste vinna och vi måste ta en poäng för att få stanna kvar i serien. Ett av lagen skulle alltså ramla ur.

Det blev en underbar match för oss GAIS-are. Vi tog ledningen med 2-0 redan efter fem minuter genom Jörgen och »Pol«. Ställning stod sig ända till slutet på andra halvlek då jag hade nöjet att avgöra med 3-0-målet. Alstermo var ett slaget lag.

»Kisen« och hans gäng kunde åka hem som div. 4-lag. Jag har bestämt för mig att vi firade lite extra den kvällen och sömnen var god.

Året efter åkte vi tyvärr ur fyran trots att vi säkert var bästa gänget. Det berodde väl mest på att vi drabbades av skador och dåliga domare, hm!

Något som man inte heller glömmer är sockenmästerskapen som under en följd av år av-

gjordes under sommaruppehållet. Gamla Hälleberga socken bestod ju av de tre stora glasbruksmetropolerna Orrefors, Målerås och Gullaskröv. Att Gullaskröv var lillebror i storleksordning och invånareantal var ju ingen hemlighet. Men när kulan kom fram i sommarvärmerna och alla skulle upp till bevis, så visade det sig att »lilleman« var störst, åtminstone de flesta gångerna, och tog hem »bucklan«, ett vandringspris som måste erövrats tre gånger för att tillfalla föreningen.

Efter bataljerna kunde sen alla samlas till samkväm där dagens matcher ventilerades till smörgås och öl, kaffe och tårta. Vi var ju i alla fall »gamla hederliga« Hällebergabor.

Många gamla minnen kvarstår kanske, men inför risken att bli tjugitig så slutar jag här.

Tack för mig!

Gullaskruvs kvinnogille

VID KONSUMFÖRENINGENS årsmöte i GullaskrUV den 25 mars 1933 bildades kooperativa kvinnogillet. Detta skedde efter att ha lyssnat på ett föredrag av Ellen Malmberg från Kalmar. En styrelse tillsattes där Helga Lind blev utsedd till ordförande. Hon skulle försöka klara av något som hon inte hade någon erfarenhet av.

På det första mötet skrevs 26 medlemmar in. Efter en liten tid återstod bara hälften eftersom inte alla var så intresserade av att arbeta i en förening. Den första tiden gick åt till att träna in lite parlamentarisk ordning. De fick lära sig att leda ett möte, skriva protokoll och att yttra sig i olika frågor. Helga som inte hade någon vana av föreningsarbete tyckte att detta var intressant och stimulerande.

På programmet stod bl.a. diskussioner om varuhållningen i vår butik, och annat som gällde Kooperationen men även sådant som rörde hem och familj. Vissa tider hade man studiegrupper igång. Dessa samlades i hemmen och studerade kooperativa ämnen. Helga fick 1938 bevista en tio-dagars sommarkurs på Viskadalens folkhögskola. Där var ungefär fyrtio kvinnor samlade från olika landskap och lyssnade på föredrag av ledare inom den kooperativa rörelsen och inom kvinnogillet. De fick ar-

beta i olika grupper där de studerade skilda ämnen. Helga deltog i en grupp där man behandlade »Ungdom och Kooperation«. Hon tyckte att kursen verkligen varit både rolig och intressant och en upplevelse att delta i.

En av ledarna sa att om man har intresse för studiarbete så är det en bra möjlighet för oss alla att ta oss an olika uppgifter inom hem och samhälle. Det påpekades särskilt att en av våra svåraste uppgifter är barnens fostran. Den grund man lägger i deras tidiga barndom har stor betydelse för hela deras liv. Det krävs mycket av oss för att vara vuxna den uppgiften.

Helny Pettersson berättar att hon var på Lunnevads Folkhögskola i Östergötland på en åtta-dagars kurs. Där fick man genom föreläsningar lära en hel del om kvinnogillenas verksamhet, som sedan diskuterades. Lärorikt och roligt. Man kan tänka sig vilken upplevelse det var att få åka till Östergötland och sedan komma hem till gilleskamraterna och berätta om allt hon varit med om.

Kvinnogillet i GullaskrUV arbetade hårt. Det förekom kurser i matlagning, bakning och när frysboxen kom fick vi lära oss hur man paketerar de olika varorna. Medlemmarna övade teaterpjäser och sketcher som spelades upp under aftonunderhållningar som ordnades till sam-

hällets glädje. Den 7 april 1940 ordnades en välbesökt soaré. Då uppfördes lustspelet *Sme-Anders blir sjuk*. De hittade alltid på lustigheter. En gång hade de gjort bokstäver till ordet »Välkomna«. De klädde sig lika och satte fast en av bokstäverna på klänningen och kom in en efter en och läste en vers som passade till »sin« bokstav, tills hela ordet var presenterat och publiken var välkommen. Detta var ett uppskattat inslag om man får döma av applåderna.

År 1947 var det kretsmöte i Gullaskrubb Folkets Hus. Alla kvinnogillena i kretsen var inbjudna – från Älghult, Målerås, Orrefors och Flygsfors. Omkring hundratalet gilleskvinnor hade samlats. Vädret var strålande, anordningarna perfekta och programmet rikhaltigt och gediget varför dagen för många deltagande husmödrar blev sommarens höjdpunkt.

Efter välkomstkaffet hälsade värdgillet medlemmar med en för tillfället författad välkomstvisa av Astrid Borg. Helny Pettersson framförde det uppskattade inslaget. Deras ordförande Helga Lind höll sedan ett hälsningstal. Programmets huvudpunkt var ett föredrag av fru Ester Fransson från Hovmantorp. Hon gav en värdefull orientering av det som för närvarande var aktuellt inom gillesrörelsen och gav några glimtar från den nyligen hållna jubileumskongressen. Prologen från denna kongress deklamerades av fru Ada Håkansson från Hovmantorp. Sångare från värdgillet framförde några sånger och fru Elvira Ahl deklamerade. Efter en stunds diskussion om våra inköpsvanor följde studiebesök på glasbruket.

Efter detta serverades middag ute i den vackra parken i ett strålande väder. Det serverades kött, potatis och grönsaker varpå det följde ostkaka, allt till ett självkostnadspris på tio kronor. Det smakade så bra och fick en så strykande åtgång att kommittén blev utan. Vilket arbete de måste ha lagt ner om man tänker på att det var kristider. Helny berättar att de måste byta bort kaffekuponger för att få kött så att det räckte till alla. Det var ett drygt arbete att laga mat till etthundra personer i det gamla köket som fanns i Folkets Hus. Där var trångt och

Helny Pettersson på hennes 90-årsdag den 16 januari 1997. En av kvinnogilletts medlemmar.

obekvämt med bara en vedspis som kokmöjlighet. Vatten fick de bära från grannens, Rosvalls, brunn. Tallrikar fick de också låna ihop. Det gick bra för man visste inte om något bättre på den tiden.

Nu återstod eftermiddagens program som förhöjdes genom musik av Gullaskrubs musikcirkel. Ett teaterstycke *Östermans nya hushållerska* framfördes av gillesamatörerna varpå ett par sketcher följde. Även gästerna bidrog till underhållningen. Särskilt uppskattat blev ett inslag med körsång av Målerås gilleskvinnor under ledning av fru Britta Lindahl. *En ballad till mor* av Dan Andersson framfördes konstnärligt av fru Svea Johansson från Åseda.

Under många år ordnade gillet julfest för samhällets familjer. Rut berättar att Gillet stod för smörgåsarna när Konsum skulle ha årsmöte. Femton stora limpor gick åt till alla smörgåsar som breddes i det gamla köket. Sammanhållningen i föreningen var mycket god.

Åren gick och den 18 augusti 1954 hölls det sista mötet. Bara nio medlemmar var kvar; Astrid Borg, Anna Hermansson, Kerstin Lind, Elvira Ahl, Ingeborg Pettersson, Helga Lind, Anna Johansson, Helny Pettersson och Rut Erlandsson.

Man ansåg att det inte var någon mening att fortsätta längre. Intresset för de kooperativa idéerna var inte de samma som tidigare.

Det fanns lite pengar kvar i kassan. Medlemsavgiften hade varit tre kronor per år och kanske att de fått någon slant över vid sina aftonunderhållningar. Det beslutades att det skulle anordnas en resa med Bengt Karlssons lilla buss. Resan gick till Blekinge där Ronneby Brunn, som under 1800-talet var en av de viktigaste kurorterna i Sverige, besöktes. Middag intogs där. Jag antar att de också besåg den gamla fina brunnsparken som ännu finns kvar. Färden gick sedan till Karsamåla djur- och blomsterpark i Långasjö. Under resan underhöll de varandra med sång och Elvira Ahl spelade munspel. Roligt hade de. Helga Lind tyckte att det var synd att de inte hade mera pengar i kassan så de kunde planera flera resor.

Sist vill jag notera att Gullaskruvs musikcirkel (1946–1952) som underhöll på kretsmötet mönstrade följande besättning:

Vallentin Pettersson	<i>Piano</i>
Olof Karlsson	<i>Cello</i>
Stig Dahlin	<i>Fiol</i>
Einar Pettersson	<i>Kontrabas</i>
Gösta Lind	<i>Fiol</i>
Kjell Johansson	<i>Klarinett</i>
Nat Adolfsson	<i>Fiol</i>
Oskar Borg	<i>Trumpet</i>
Gustav Gustavsson	<i>Trummor</i>

Elvi Karlsson

Nat Adolfsson

Vår sista smed i Gullaskruv

NATHANAEL ADOLFSSON och hans bror Ragnar började som smeder i den gamla smedjan i Gullaskruv som fortfarande finns kvar. Ragnar flyttade så småningom till Ruda där han fortsatte inom sitt yrke.

Nathanael byggde 1936 en egen smedja vid västra ytterkanten av samhället och började där sitt yrkesliv som smed. Nat, som han mest kallades, fick mycket att göra. På den tiden behövde jordbrukarna redskap lagade eller nytillverkade och alla vagnshjul skulle ha nya skenor.

Nat var en mycket skicklig smed. Han anlätades därför av människor runt om i trakten. Inte minst glasbruket anlätade honom till att tillverka skär- och klippsaxar och dessutom uppblåsarpipor, som han även lagade då det behövdes.

Även bilar som hade fått sig någon buckla eller andra fel hamnade hos Nat. När det behövdes jobbade han tidvis i Gullaskruv glasbruk.

1965 stängde han sin smedja, dock inte helt. Den 5 oktober 1979 fick han återuppliva sitt gamla hantverk igen. En filmgrupp från riksutställningar i Stockholm var på plats för att sedan kunna visa i rörliga bilder hur en klipp- och skärsax för glastillverkning kom till.

Filmandet var ett led i ABF:s och Fabriks stora projekt »I glasriket«. Att de just valt ut att dokumentera Nat berodde på han var en av de sista smederna som kunde tillverka de speciella verktyg som glasbruket behövde. Filmen skulle sedan visas i framför allt skolor så att barnen kunde få en uppfattning om vilka verktyg en glasarbetare behöver och samtidigt se hur en smed jobbar.

Det är en mycket fin och lärorik film som finns i Hälleberga filmarkiv; ett tips till den som inte sett den.

Nat var 71 år när filmen spelades in. Han menade att det fortfarande blev en del småjobb även om det inte blev klippsaxar annat än när filmmakarna kom till byn.

Annars brukade han hinna med en och en halv klippsax om dagen. Priset för dem var 110 kronor per styck så det blev ingen vidare timförtjänst. Som tidsfördriv kunde det bli en och annan ljusstake, både små och stora.

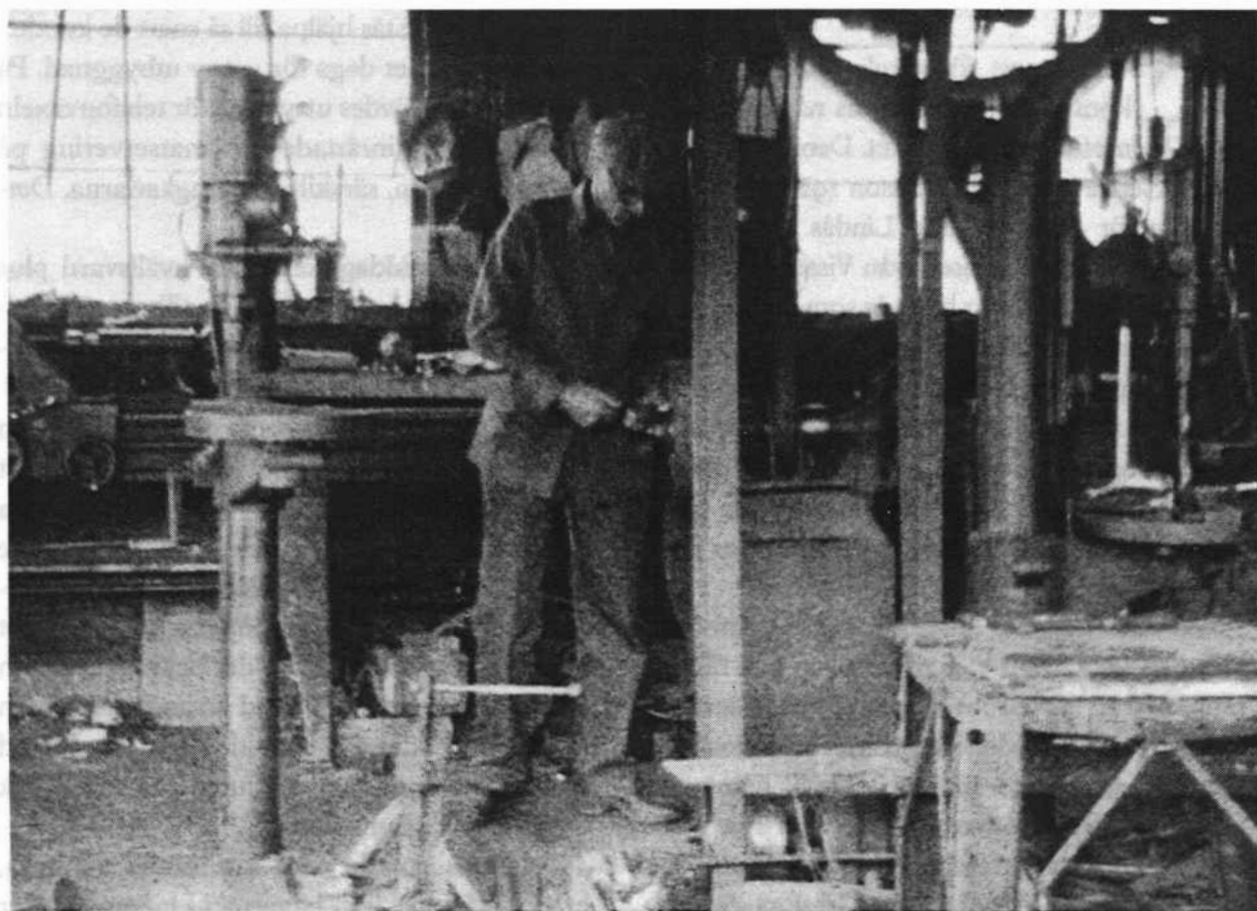
Själv har jag till min stora glädje en sjuttio centimeter hög golvljusstake för tre ljus som minne. Den var bland de sista Nat tillverkade. Han gick ur tiden 1993, 85 år gammal.

Den gamla smeden

Han står så böjd där över städet, han ser på vad han gjort.
Han verkar ganska så belåten där han står bland kol och sot.
Visst är han gammal, trött och sliten, hans hår har silver fått
Han tänker ofta på de år som gått.
Den gamla smeden står var dag invid sitt städ.

Han fostrat rätt många söner, hemma fanns nu inga kvar,
För det var ingen som ville ärva yrket av sin far.
Jag stannar upp och lyssnar noga, när som släggans slag jag hör.
Det hörs en klang och upp i fjärran ekot dör.
Den gamla smeden står var dag invid sitt städ.

Men så en dag då tystnar ljudet, han orkar inte mer
och med en sorgetår på kinden, han bort mot smedjan ser.
Nu ligger släggan still på städet, klangen finns ej längre kvar
och brasans kol nu mer för alltid slocknat har.
Den gamle smeden står ej längre vid städ.

Nat Adolfsson i sin smedja.

Perssons kafé i Gullaskruv

Detta är anteckningar från en intervju med Ingrid Nilsson, dotter till Perssons.

GULLASKRUVS fönsterglasbruk hade sitt kontor inrymt i ett hus några hundra meter från glasbruket. Denna byggnad köpte Gerda och Oskar Persson 1927.

Ingenjör Stenberg från Lindås och källarmästare Carl E. Johansson från Vissefjärda hade köpt glasbruket. Oskar började som packare vid bruket och Gerda bakade för försäljning i sitt nya hem för att få ett litet tillskott till familjen som dessutom innehöll barnen Alice, Svea och Ingrid.

Släta bullar kostade två öre, sockrade 5 öre, tårtor från en till fem kronor. Hon bakade allt i sitt eget kök och det kunde inte bli så stor förtjänst.

År 1930 byggdes huset till med ett rum och kök och ett särskilt bageri. Familjen fick tillökning med en flicka som döptes till Ann-Marie.

Fru Perssons wienerbröd var en läckerhet. Alla passade på att köpa när de skulle ha någon festlighet. Hon fick även beställningar från konsumbutikerna i Orrefors, Flygsfors, Gadderås och Målerås, men också från Orrefors Folkets Park till festerna där.

Vid stora helger som till Mors Dag kunde det bli beställningar på upp till hundra tårtor. Det fanns inga maskiner utan allt fick vispas för hand. Då blev det ofta nattarbete för att hinna med. Barnen fick förstås hjälpa till så snart de kunde.

Snart var det dags för en ny utbyggnad. På framsidan behövdes utrymme för telefonväxeln och samtidigt inrättades en matservering på mångas önskan, särskilt från ungarlarna. Detta var 1937.

Frukost, middag, kaffe och kvällsvard plus kaffe på termos med två bullar till morgonkaffet kostade från början 1,75:- men höjdes förstås snart till två kronor per dag.

Det var ett stort arbete att förse mellan tjugo och femtio gäster med mat. Antalet stamgäster varierade. Det var extra många t.ex. när kyrkan, orgel och kyrkogård skulle renoveras. Även när Sydkraft drog alla ledningar i samhället var arbetarna glada att det fanns en matservering där det också fanns rum att hyra. Rum med en bädd kostade tre kr och med två bäddar kostade det fyra kr. Ibland räckte inte rummen till utan gästerna fick hyras in ute i samhället.

Matbröd kunde man inte hinna att baka, utan det köptes från bagarna i Hanemåla eller Broakulla. Det levererades färskt varje dag.

Inköpen för verksamheten gjordes ofta i Konsum men också från grossist i Kalmar. Även Ågrens i Nybro var grossister och utnyttjades ibland. Varorna kom med bil en gång i veckan.

Verner Grönkvist öppnade affär 1939 i Gullaskröv. Den kom också väl till pass vid inköpen.

Även tipset skötte Perssons kafé. En tipsrad kostade då 25 öre. Varje onsdag fick de passa tåget för att kupongerna skulle komma med. Förtjänsten på tipset var tio procent, men portot för kupongerna fick de betala själva.

Det var mycket som skulle skötas. Perssons hade även hand om sjukkassan. Från 1960 flyttades den till Alstermo.

Oskar Persson dog 1948. Huset såldes till Gullaskrövs glasbruk och revs 1996 efter en brand.

SVEA DALIN

Telefon på kaféet, Lenhovda

Svea är alltså dotter till makarna Persson på kaféet och minns när telefonen kom till Gullaskröv.

Vi var inte först med telefon i Gullaskröv. Det fanns redan några som var anslutna till telefonstationen i Orrefors. Men 1927 anslöt vi en telefon till samma linje som järnvägsstationen och en lantgård använde. Dessa abonnenter hade samma telefonnummer men betecknades med a, b och c. Den som hade a svarade på en signal, b på två signaler och c på tre signaler. Här gällde det att höra och räkna rätt.

Det kom fram önskemål om att telegrafverket skulle bygga en växel i Gullaskröv. Initiativet togs av de som blev de första abonnenterna. Det var Karl Dahlin, Nina Jonasson, Betty Nilsson, Georg Eriksson, J. M. Rosvall, Albert och Nat Adolfsson och så vi.

Telegrafverket bekostade ledningarna inom två kilometers radie från stationen. Därutöver

Perssons kafé i Gullaskröv.

fick abonnenten själv bekosta ledningarna.

När växeln skulle installeras, byggdes huset till med ett rum intill köket, där växeln placerades. Någon telefonist för så få abonnenter kunde inte anställas. Växeln fick skötas av den som för tillfället arbetade i köket. Det fanns en alarmklocka på växelbordet som var påkopplad när växeln var öppen. Växelföreståndaren fick fem kronor i kvartalet av varje abonnent. Någon ersättning från telgrafverket förekom inte.

En apparat för allmänheten fanns i ett angränsande rum. Uppgifter om hur mycket ett rikssamtal kostade fick man fråga om där man beställde samtalet t.ex. i Kalmar eller Nybro. Kostnaden betalades sedan in till telegrafverket. För lokalsamtalet som kostade 20 öre, fanns en bössa i växelrummet. Den tömdes två gånger om året i vittnes närvaro. Summan delades lika mellan televerket och föreståndaren.

Abbonentantalet steg och växeln fick byggas om 1936. Telegrafverket övertog växeln nu när det var 35 anslutningar. Föreståndaren blev avlönad och telegrafverket betalade hyra för två rum, ett för växeln och ett för en allmän samtalsapparat. För detta ändamål byggdes huset till med två rum. Växeln var nu bemannad från 7.00 till 21.00 på vardagar och från 8.00 till 21.00 på söndagar.

Dessutom fanns det möjlighet att ringa efter att växeln var stängd, då en alarmklocka placerades i ett sovrum.

År 1956 anslöts vi till den automatiserade stationen i Nybro.

En olycksfågel

ATT MIN BROR HÅKAN fick leva till fyllda 72 år kanske jag har del i. Då jag var fyra år och han alltså två, undersökte vi det mesta runt torpet. Kalvhagen var mest ett »mossdanke« med ett dike rakt igenom och där far grävt ett par hålor för att samla vatten till djuren. Där stod vi vid varsin håla och undersökte vad som fanns där. Plötsligt ramlade tvååringen på huvudet ner i hålan. Jag hade vett att springa hem under vilda vrål. Moster Elin var ute och hörde mig och hon rusade ner och drog upp honom. Mor hade också hört mig.

Jag minns allt detta som det vore igår. Jag kan höra tofflorna mot stenarna och se då gyttjevattnet rann ur Håkan. Han klarade sig med ett nödrop utan någon läkare. Detta var första olyckan och flera kom men jag har svårt att avgöra i vilken ordning.

Far hade hand om den stora föreningströs-kan på hösten. Allt fick lämnas som det var här hemma då far skulle hjälpa till.

Halmen var upplagd i avsatser upp till gavelvönstret. Dit upp hade Håkan och jag krånglat oss. Väl däruppe tappade Håkan fästet och åkte berg och dalbana ner på det hårda loggolvet. När jag tagit mig ner låg han livlös på golvet. In efter mor. Då vi kommit ut

satt han med tom blick och försökte ta de tappade trätofflorna på händerna, ett tecken på en kraftig hjärnskakning. Han klarade sig utan svåra men.

Det blev flera tillbud som när oxarna skenade med Håkan och mig i vrånghäcken. Far skulle hämta råg på lyckan och skulle öppna stättan och lade tömmen på kanten av häcken. Av någon anledning stack oxarna iväg. Den högra var snabbast varför järnhjulavagnen gick vid sidan av vägen i stenröret som låg där. Vagnen hoppade och krängde över stenarna och jag fick tag i en pinne på var sida om mig och kunde hålla mig kvar. Håkan var för liten och efter ett par studsar ramlade han mellan pinnarna i häcken och ner bland stenarna. Det bakre hjulparet gick över honom men måste ha studsat på stenarna och undgått att skada honom.

Han var avsvimmad när far tog honom och sprang hem. Väl hemma lade han Håkan på ett bord och undersökte alla lemmar men inget var brutet, men blåmärkt var han över hela kroppen. Den dagen sov han mest, men dagen efter var han igång så smått – inget läkarbesök men det gick bra även denna gång.

Själv satt jag kvar tills oxarna stannade. Då den vänstra var snabbast och det gick rätt ut i

kurvan. Oxarna passerade på var sin sida om en tall och stannade. Då passade jag på att krångla mig ur häcken och gick hem, omtumlad och skrämmd.

En annan gång var vi ute i hagen. Där stod en kvistig tall i ett stort stenrör. I den skulle vi klättra förstås. En större gren gick att krångla sig upp på för uppstigning vidare. Jag var uppe ett stycke och Håkan kom upp på första grenen och tappade taget och trillade baklänges ner bland stenarna och slog upp ett halvmåneformat sår i bakhuvudet, åtta–tio centimeter långt, fullt med hår och skräp från stenen. Hem till mor.

– Det här klarar jag inte!

Hon band om såret och klädde om sig och gick med pojken de fyra kilometerna till fröken Pettersson på ålderdomshemmet. Hon tittade på såret men ansåg sig inte kunna göra något.

– Vi får åka till doktorn i Nybro!

Panik. Inga pengar. Fyra barn hemma. Vad göra? Mor gick vidare till fars kusin Wiktoria Svensson som kunde låna mor pengar till tåget och doktorn.

Hon hann med tåget och kom så småningom till doktor Sterner. (Det kan också ha varit Korning.) Han var ganska berusad som vanligt. Han lyfte på skinnets och sa att det var hjärnan som låg bar.

– Du får åka till Kalmar!

Ännu mera panik men även lite sunt förnuft från mors sida. Det är inte möjligt att det är så illa eftersom pojken har gått en halv mil, åkt tåg och gått från stationen hit.

– Det var väl faen! säger Sterner och tar ett instrument med en silverkula och slår mot det som han menade var hjärnan.

Men det var ju hjässbenet det smällde emot. Han rengjorde och sydde fast skalpen och dom återvände med sista tåget.

Under tiden de varit borta cyklade Wiktoria först till Västragården där dom kom överens om att morbror Karl-Jonas skulle möta mor med häst och vagn vid tåget. Wiktoria fortsatte sedan upp till oss barn.

Doktor Sterner hade nog gjort sitt arbete

bra för allt läkte utan men. Det var inte lätt att vara fattig torparhustru med maken borta på arbete hela veckorna.

En älgjakt i slutet av 20-talet

En söndagseftermiddag på höstkanten tog torparen sin gamla Remingtonbössa och begav sig ut i skogen. Kanske kunde han skaffa lite kött till familjen? Han gick länge och befann sig vid Tvärkärret vid sidan om odlingen vid Jöddeudd, när det plötsligt stod en älgko på nära håll ute i kärret. Det var ju olovlig tid och olovlig mark, men tillfället ger tjuven sägs det. Ett skott behövdes – slakt – styckning. Hade någon hört skottet? Men det var lugnt. Hur bli av med resterna? De långa benen pressades ner i den djupa dyn och övrigt avfall grävdes ner i det sura mosshålet. En liten yvig gran höggs spetsig och sattes att dölja slaktplatsen.

Efter styckningen doldes köttet under en yvig gran. Nu började det värsta jobbet. En börda inlagd i skinnets och en tur genom skogen hem där hustrun blev dödsförskräckt för upptäckt och fångelse. Under natten blev det flera bördor i mörkret. Det var nog hårt även för en stark karl.

Torparen var min far. Han talade om den här historien sedan jag blivit vuxen, troligen sedan det gått tio år. Han undrade då om inte vi barn kom ihåg att vi fått äta så mycket kött vi ville, men ingen hade något minne av detta – lite underligt kan man tycka då det normalt inte var något överflöd.

Jag fick nu förklaringen på en annan historia. På senhösten var vi pojkar ute i skogen och strövade, då vi kom fram till en stor sten som var underminerad. Framför den låg en massa hår och skinnbitar. Vi rusade hem till far.

– Vi har hittat en rävla!

Far tog bössan och vi gick till stenen och han föste in och tätade bättre. Det var ingen lya – det var här han gömt undan älg huden men räven hade lyckats gräva fram den. Fars uppträdande var lite ovanligt. Hans order var normalt befalande men idag låg där även en vädjan att det här får ni inte tala om för någon människa och vi gjorde det inte heller. Epilog.

Kanske 25 år senare dikades kärret ut av Ernst Molin och Rudolf Svensson, varvid de hittade fyra älgben mitt i diket. Jag vet inte om far talade om sin synd – större synder begås dagligen.

Tillsammans med höstgrisen fanns det mat för lång tid framåt. Värre var det för mor som var rädd för upptäckt under lång tid framöver.

Varg-Ida

En dag någon gång i slutet av 70-talet satt Aina, min fru, på en bänk i Nybro och väntade på mig. Då kom en äldre man i rullstol och stannade framför henne, tog fram en flaska, drack en klunk och började sen prata.

– Vem är du? kom frågan.

Eftersom Aina kände Erik Ros svarade hon, men trodde inte att Erik kände varken henne eller mig. Aina berättade att hon var gift med Svensson i Hultabäck.

– Om du känner honom?

– Hå! De känner jag väl, Varg-Idas »luar«, blev Eriks svar.

Det var sista gången och enda som jag hört det namn på farmor, som hon fått i arv av sin far som kallades Varggubben.

Nu ska jag låta min farbror John berätta:

– Min morfar hette Jon Svensson och var »bonne« i Långaskruv i Älghult socken. Han hade en liten gul märr som han var mycket fäst vid och som hade fått ett föl. Han släppte dem att beta på en lycka nära gården. När han kom för att se till dem, hade vargarna rivit och dödat bägge. Detta skapade ett hat mot vargar hos honom och gjorde att han tog alla tillfällen att jaga dem. Om han hade det mest brådskande arbete kastade han allt ifrån sig; sporde han att man sett varg någonstans rusade han hem, stoppade någon brödkaka och en fläskbit i »värolen« (matsäcken), tog vargspjutet och begav sig på vargspår. Det kunde gå en vecka innan han kom igen. På det sättet blev han Varggubben och Ida blev Varg-Ida.

Detta är fritt efter farbror Johan och det hände någon gång i mitten av 1800-talet. Jag har senare fått veta att Varggubben fick gå ifrån går-

den. Till detta bidrog säkert hans vargjakter. Han bodde som äldre i ett torp, Råsamålen, som låg nere i Långaskruvskogen. Farmor föddes där i hans andra äktenskap.

Vattensågen

Där vägen mellan Högelycke och Malmbäcken korsar den lilla å som har sina källor i mossar och kärr ovanför Gillbonderydsjön, och sedan rinner genom Tokebo- och Gullaskruvsjön, fanns ett litet fall där man anlagt en liten vattensåg. Fallet låg i gränsen mellan Högelycke och Isakssons gård Norrbäck. Fallet och sågen var gemensamma för Högelycke och de båda gårdarna i Norrbäck. När sågen anlades vet jag inte, men den användes fram till början av 1900-talet, troligen mest till husbehovsågning. Då jag började minnas fanns inga rester kvar av sågen, men sågspånshögen fanns kvar 1933 då vi flyttade från Malmbäcken. Det var troligen en s.k. »nickesåg« som sågade med ett blad. Jag tror inte att det fanns någon klinga någon gång.

Vad jag nu skriver är vad far och andra äldre talat om, och jag var dålig lyssnare. Jag vet att farfar sågade där och far var spånpojke då han var sju år. Man fick bära spånen från en grop under sågen och ut på spånhögen. Far bar också plank när han var 14 år gammal.

En natt hände en druckningsolycka där. Det var en vår med mycket vatten. En man som var från Bäckadal, ett litet ställe uppe i skogen, var på hemväg från Hälleberga. Han blev trött och satte sig på dammluckan för att vila. Om han somnade eller var onycter vet jag inte. Det ena gav det andra – han ramlade avigt ner i dammen och drucknade.

Sågdammen var ju bara en mosse runt bäcken då jag började minnas, men ett äventyrsland dit vi barn gick för att vada i pölarna och kanske få se något gäddyngel.

Farbror Johan berättar

Getarås gav inte mycket för Johans familj att leva på, även om en och annan köttbit från skogen hamnade i grytan. Johan skulle gå till Anderssons i Hälleberga för att handla det nöd-

vändigaste, men saknade pengar och krediten var osäker. På väg ner mot Högelycke mötte han prästen som var på väg mot maderna där hans folk arbetade med skörden. Prästen drev gården i egen regi vid den tiden. Johan hälsade underdånigt men något blev väl sagt. Johan var ganska fräck och klurig. När han kom fram till prästgården gick han till prästfrun och sa:

– Jag mötte pastorn på vägen och han lovade att jag skulle få låna fem kronor om jag gick in till pastorskan.

Prästfrun var mycket misstänksam. Johan var inte så välkänd precis men han fick en femma. Johan gick för att handla och prästen kom hem. Fruns första fråga var.

– Hur kunde du lova Johan i Getarås att låna fem kronor?

När Johan kom tillbaka från affären passade prästen honom och gav honom en väldig avhyvling. Johan lyssnade en stund och sa sedan:

– Jag ska sä pastorn, att hur dålig pastorn än säger att Johan är, så är han ännu sämre, och såg förkrossad ut.

Frågan är om han inte tyckte att »Det här har jag gjort bra«. Jag misstänker det i alla fall.

Sellergrens kraft

Gamla kyrkvägen mellan kyrkan och prästgården i Högelycke finns ännu kvar nordost om nuvarande väg och är i ganska bra skick. När den nuvarande vägen byggdes vet jag inte, men på Sellergrens tid gällde vägen över Högbacken mellan Ögården och Västragården.

Sellergrens liv är ju välkänt både före och efter omvändelsen. Jag ska nu berätta den version jag fått berättad om hans hemfärd från en supfest med herrarna i Orrefors.

Då han kom upp mot Högbacken ramlade ett hjul på trillan i bitar och Sellergren såg Fan stå och grina i horn och bockskägg. Han läste faderns och sonens och den helige andes namn och röt:

– Den som slagit sönder hjulet får bära axeln, och smackade på hästen och se, det gick så att det slog gnistor hem över Västragården. Men när prästen sa »pro« på stallbacken föll ax-

eln till marken och Fan for iväg som ett fräsande eldklot.

Kraften fanns hos Sellergren trots hans dåvarande sätt att leva. Vad ska man tro?

Dansbanan vid Högbacken

Precis före högsta punkten av Högbacken till höger om man kommer från kyrkan, är marken ganska plan. Där låg i början av 1900-talet en dansbana. När den byggdes vet jag inte, men den var i bruk under mina föräldrars ungdom. Jag har hört mycket men glömt det mesta.

Kalle i Mellangården hade dragspel och spelade där. Han kunde vara lite lynnig och ta spelet under armen och gå hem. Min farbror Axel kunde väl spela lite tror jag och säkert fanns det flera som spelade. Där var »kyrkgrännans« nöjescentrum och säkert har många äktenskap påbörjats där. Men det var inte alla som tyckte om ungdomens syndiga liv där och en tokig bonde brände upp den en natt. Jag vet inte vilket år, för jag minns den inte själv. Efter detta flyttade väl bygdens nöjescentrum till samhället, men det är en annan historia.

Gamla män i Gullaskruv på 30-talet

Då vi 1933 flyttade från Malmbäcken till samhället minns jag en rad gubbar, eller ska jag säga äldre män, mer eller mindre färgstarka. Jag tycker att de kan vara värda att minnas – av en del minns jag mera, av andra mindre.

Då vi kommer från »kyrkgrännan« börjar jag med *Karl-Johan på Villhaga*, tidigare rättare, senare arrendator på lilla Willköl. Han byggde Villhaga där han bodde tills han gick bort – en snäll och stillsam man.

Nästa man var *Josef Karlsson på Granliden*, tidigare virkeshandlare. Han hade förlorat allt vid priset 1919–20, efter första världskriget – känd som en bra arbetsgivare.

Smeden Karl Erlandsson, en skicklig yrkesman, bördig från Älgårås, bror till Johannes Erlandsson, »liesmeden«. Som de flesta hantverkare var han visst ganska vresig ibland.

Nyberg var skomakare. Honom vet jag inte så mycket om.

Grosshandlare Robert Johansson och hans bror *Gotthold Johansson* var kända i samhället.

August på backen minns jag väl eftersom vi bodde grannar, sedan han flyttat till sonen Oskars hus – en trygg, hjälpsam och snäll farbror.

Gustav Adolf Hjärpe var nog inte så gammal men en färgstark man – konsumföreståndare, självlärd elektriker, skötte Gullaskruvs första kraftverk, biodlare och sysslade med många andra saker.

Där fanns *Karl Samuelsson »Kal Sammel«*, en tystlåten, stilla man. Han var degelmakare vid glasbruket.

Ljungberg känner jag inte till så mycket. Jag tror han varit rättare vid någon av gårdarna under Orrefors bruk. Hans hus kallar jag än idag för »Ljungbergs«.

Skräddare Rosvall var en spjuver och en slagfärdig stor humorist. Han träffade t.ex. en nyinflyttad fru på Konsum och frågade:

– Näppeligen är hon från Kollinge tro?

– Nej, jag är ifrån Nybro, svarade damen lite näbbigt.

Rosvall tittade på henne och sa:

– Och hon åker näppeligen ända hit och handlar?

»Näppeligen« var hans favorituttryck.

Skräddare Johansson bodde i sista huset på höger sida, jag vet inget särskilt om honom.

Om jag vänder åter, bodde först *Efraim Borg*, en profil både till utseende och sätt – en god berättare kanske ibland tummande lite på sanningen, men med många roliga poänger. Gammal fönsterglasarbetare.

Karl Nording, inte så gammal men färgstark. Han var frisör. »Nu ska du bli fin gosse«. Han var fotograf och förbättrade lite med blyertspenna om det behövdes. Han var konstnär och målade tavlor som det säkert finns många av i och runt Gullaskruv. Jag beklagar att jag inte köpte någon av honom.

I nästa hus bodde *Fritjof Karlsson*, en lugn och stillsam man, tidigare fönsterglasarbetare. Högg ribbved vid bruket under sågningssåsongen.

Elof och Ida bodde i samma hus som Fritjof. Elof högg ved både i skogen och på ribbbacken. Hade varit fönsterglasarbetare.

August Nilsson minns jag som en något skarp man, både till utseende och sätt, ribbhuggare, tidigare fönsterglasarbetare. I hans hus bodde Rubin som varit soldat och nu var kantare vid sågen. Någon gång stoppade han några brädbitar under blusen när han gick hem till middag. Någon frågade varför han gjorde så.

– Det finns onda ögon, blev hans svar.

I gamla gästgivargården bodde *Knut Fischer*, mästare i hyttan, en duktig sådan, arbetade länge efter pensioneringen. Honom glömmar man inte.

I gästgivargården bodde också *Winer*, kamrer vid bruket, med sin lilla hund. Han var nog en ensling.

I Sandslätt bodde *Karl-Oskar* som skötte sitt lilla torp. Han arbetade också en del på Stommen åt Andersson i Hälleberga som hade arrendet där. *Konrad »Kurre på trean«*, bror till Karl-Oskar, var lådmakare vid bruket.

I södra kasernen bodde *Nilsson »Dansen«* som var gaseldare.

Konrad Nilsson bodde i Dopsholm men byggde och flyttade till samhället. Han åkte runt och sålde sill och fick mest heta »Sillakurre«.

I Svaneberg bodde *Elias Nilsson*, inflyttad från Kråksmåla. Hans systerson *Gottfrid Johansson* eller »Gotte« i Norrbäck, bodde också där. Elias gick ofta till Hjärpe för att prata men somnade ofta på sin stol.

– När jag sover får jag veta mest, sade han någon gång.

I »bryggeriet« bodde *Karl Kindberg* och *Hultgren*. Både hade varit fönsterglasarbetare. Kindbergs son Birger var en spjuver. Han berättade om många hyss han gjort för sin far.

Johan Eriksson var kyrkvaktmästare och hade tidigare varit skräddare – en profil.

Mössmakare Modig snusade i näsan och gjorde mössor för vinter och sommarbruk. Konfirmationsmössan köpte nog de flesta hos honom vid den tiden. Hans son Henrik Modig

var skomakare, duktig men ägnade sig kanske åt sin ko och sitt torp lite för mycket varför skorna sällan var färdiga i tid.

Där fanns *Karl-Ludvig i Stora Villköl*, bonde som varit fönsterglasarbetare.

Gamle *soldaten Teodor Ros* i Laggaremålen hade som uppgift att desinficera i hemmen när någon fått en smittsam sjukdom.

Bakom dessa män fanns eller hade funnits kvinnor, många gånger färgstarkare än sina män. Efter hand blev yngre män gamla och idag är jag själv mycket äldre än vad många av dom var.

Men för fjortonåringen var dom gamla och många ganska imponerande.

Stubbrytning på 40-talet

då kriget började 1939 uppstod snart en fråga om bränsleförsörjning för såväl bostäder som trafiken i form av kol och ved för bilar. Men även glasbruken som vid denna tid eldades med ved fick stora problem med bränsle. Stenberg vid Gullaskröv började snart söka efter ersättning i form av stubbved. Helmer och Erik Fransson, Tage Gustavsson och jag började arbeta med uppbrytning och sönderhuggning av stubbar för glasbrukets räkning. Detta pågick under sommarhalvåret flera år under 40-talet. Stubbveden gav bra resultat i glasugnen.

Jag ska försöka berätta hur detta arbete utfördes av oss. Vid tidigare stubbrytning för tjärbränning användes mest en liggande »jätte« som ankrades i en fast stor stubbe eller ett stort träd. Vi lät bygga om ett par stenjättar så att de blev lägre och med flera taljor i blocken vilket gav dem större kraft. I varje stödben borrhade vi in en järnten som handtag. Vid förflyttning bars den upprätt genom att en man förde samman benen på »jätten« så att man kunde bära ett i varje hand. Den andre bar stativet i vevaxeln och på axlarna. Det var tungt och besvärligt att hålla balansen och lagom avstånd mellan ben och stativ, annars blev det farligt.

För att fästa i stubben användes en stor järnkrok och vid behov en kätting. Sedan var det »bara« att dra veven.

En del stubbar var ju för stora och då måste vi spränga sönder dem. Vi använde nitrolit, ett sprängmedel som var lämpligt för detta ändamål. Dessutom var det billigare än dynamit. Vi köpte nitrolit i stora lådor som det gick åt många av de här åren. Man försökte spetta ett hål under stubben och lade i några gubbar. Med tur delade den sig och kunde dras ur jorden.

I början var det gamla tallstubbar, »törestubbar«, som vi bröt hos David Svensson i Bocklareboda, där gammal tallskog avverkats för lagom länge sedan. Där bröt vi i flera år.

På Högelycke och Hälleberga Stom hade varit väldig storskog som hade avverkats under hand. Där bröt vi mycket stubbar. När törestubbarna tog slut bröt vi färska. Då gick det åt mängder av sprängämne. Men de skulle spräckas sönder i lagom stora bitar också för att gå in i glasugnen. Jag tror att trettio centimeter var det största måttet. Bitarna var krokiga så det var nog en del som inte gick in i alla fall. Dessa spräckte Axel Andersson sönder på hyttbacken.

Såg, yxa, slägga och järnkil gick åt i mängder då stubbarna var fulla av grus och sten. Järnkilarna gjorde Nat Adolfsson i sin smedja. Efter sönderhuggningen lades stubbarna upp i kubikmeter. Det kunde bli långa floar. Uppläggningsen var ju en samvetssak. Ju mera luft desto flera kubikmeter blev det – vi hade betalt per kubikmeter. Priset var satt lågt och man kan nog anse det som en tyst överenskommelse att det skulle finnas »luft« då veden togs emot av Stenberg själv eller av någon annan, oftast Simon i Kvarnamålen.

Det fanns många olyckstillbud, men vi klarade oss från någon större olycka. Men det kunde gått illa när vi laddade en mängd skott med olika längd på stubinen. Vi skulle tända varsin serie, Eric och jag. Något gick snett och skotten började smälla innan Eric tänt färdigt. Han blev svart av gyttja men inga stenar eller träbitar träffade honom – det var änglavakt.

En annan gång lade Helmer kättingen runt en rot med händerna under roten. När stubben lyftes upp satte en svart huggorm fastklämd under kättingen.

Mycket annat hände oss men allt gick bra. En del roligheter hände ju också som t. ex när vi bröt på Stommen. Skogvaktare Johansson kom och pratade med oss och sa.

– De här stubbarna går väl att gillra bra med?

Eftersom pastoratet fick en krona kubiken trodde Helmer, som han talade med, att han ville få fram flera meter och svarade för snabbt.

– Inte mer än vi gör.

Johansson skrattade så att magen hoppade. Han hade ju sett metrarna och visste hur det låg till. Han hade säkert fått en rolig historia att berätta.

Farbror Axel svor nog många gånger över oss då han högg sönder krokiga och för stora bitar på hyttbacken.

När perioden med stubbarna var slut övergick man till olja för glassmältningen.

När Hålldammen brast

Något av åren i mitten av 1940-talet brast fördämningen vid Hålldammen vid Orranässjön under en vårfloed. Luckorna och ramverket var av trä och hade ruttnat sönder. Det var luckorna i huvudfåran och mot sommaren blev sjön så tom den kunde bli. I hela viken vid Hålldammen och långt upp förbi Ladugårdsviken fanns endast åfåran med liten vattenföring. Hur det såg ut i den övre delen av sjön minns jag inte.

Ny fördämning skulle byggas medan vattnet var lågt. Byggmästare Edvin Carlsson gjorde arbetet med hjälp av bröderna Augustsson, Rudolf Svensson, min far Sven Andersson och jag själv, samt snickarna Gustav Carlsson och Helmer Nilsson.

Framför luckorna byggdes en fördämning av spontad plank med ett kraftigt stöd. Framför planken fylldes det jord till en kraftig damm. En ränna av brädor byggdes för att avleda vattnet om det steg för högt. Bakom luckorna byggdes en mindre damm så att vattnet mellan kunde pumpas ut. När det började ta slut fanns där en del fisk och några ålar.

Edvin Carlsson var ju en ganska allvarlig man men han skrattade gott när han försökte fånga ålarna.

Nu måste det grävas för nytt fundament med ramverk av järn och cement. Järnkonstruktionen gjordes av Oskar Carlsson i brukets smedja. Den gjordes i delar och nitades ihop på platsen.

Jag fick vara hantlangare åt Oskar och fick beröm för att vara duktig. Kanske var det för att få mig att arbeta ännu mera. Vad vet jag?

Dammluckorna kom på plats och troligen gör de sin tjänst än idag. Jag undrar om någon har något minne av hur sjön såg ut den sommaren?

Ålderdomshemmet i Hälleberga

År 1847 tillkom en ny fattigvårdsförordning i Sverige. Genom denna fick fattigvården en systematisk och någorlunda likartad reglering över hela landet. Denna förordning avlöstes av nya år 1853 och 1871. Den sistnämnda gällde, med små förändringar tills 1918 års fattigvårdslag trädde i kraft.

ENLIGT fattigvårdsförordningen skulle det i varje kommun finnas en fattigvårdsstyrelse. I Hälleberga var i början av detta sekel kommunalnämnden även vald till fattigvårdsstyrelse. Detta förhållande gällde fram till år 1919 då kommunalfullmäktige efterträdde kommunalstämman som högsta beslutande organ i Hälleberga kommun.

Enligt fattigvårdsförordningen var den största mottagargruppen av fattigvård åldringar och föräldralösa barn.

I Hälleberga fanns i början av detta sekel ingen fattigvård. Däremot fanns det ett antal fattigstugor som fick bebos av äldre orkeslösa och medellösa personer. I flertalet fall var dock hjälpbehövande personer hänvisade till att fattigvårdsstyrelsen inackorderade dem hos en-

skilda personer, ofta till dem som begärde minst ersättning för uppdraget.

Från stämman till fullmäktige

I den kommande redogörelsen ska vi följa tillkomsten av ålderdomshemmet i Hälleberga. Då underlaget är hämtat ur kommunala protokoll så krävs kanske en orientering om vilka lagar och förordningar som gällde under perioden.

Rösträtten var som ni kommer att märka långt ifrån lika och allmän.

I kommunalförordningen år 1862 som upphöjdes till lag 1866 lades grunden till den kommunala organisationen och det rättssystem vars stomme fortfarande består.

Rösträtt och valbarhet grundades inte på principen allmän och lika rösträtt utan på skattelängden, där *fyrk* var en skatteenhet. Antalet fyrkar beräknades både på årsinkomst och fastighetsvärde. Systemet medförde att en enda förmögen person ensam kunde bestämma i en hel socken.

Systemet mildrades efter hand och antalet röstberättigade ökade. Så sent som år 1904 var endast 16,7 procent av den vuxna befolkningen kommunalt röstberättigade. Vid rösträttsreformen 1907–1909 sattes ett tak så att ingen kunde få avge mer än fyrtio röster (fyrkar). Detta

kom att kallas den 40-gradiga skalan. Dessa bestämmelser gällde landsbygden. I städerna gällde andra regler.

År 1918 infördes allmän och lika rösträtt för män och kvinnor, men vissa begränsningar fanns för de som hade gjort konkurs eller hade skatteskulder och detta gällde ända fram till 1945.

Nuvarande system med källskatt började att gälla år 1947. Före denna tid betalades både statlig och kommunal skatt på uppbörder sedan skatten räknats ut och skattsedel utfärdats. Vid sådana förhållanden hände det ofta att en skattskyldig kom på restlängd. En sådan person fick före år 1945 inte rösta vid allmänna val. Då kunde det hända att det undersöktes vilka som var på restlängd. Om de förväntades rösta på »rätt« parti kunde de få hjälp med att betala sin skatt så att de kunde rösta vid valet.

År 1919 då det första valet hölls efter reformen hade 54,2 procent av den vuxna befolkningen rösträtt.

Några exempel på fattigvård

Ur protokoll från den 28 juli 1904:

Adolf Lorentz Petersson i Floahult fordrade förhöjd ersättning för att han bekostat föda och vård åt Sven Magnusson i Nymålen. Det bestämdes att Adolf Petersson skall tilldelas 50 öre per dag för första månaden och 45 öre per dag den övriga tiden. Att räknas från den 16 februari till den 2 juni innevarande år.

Charlotta Andersson i Stibbetorp tillsade att hon icke föder och vårdar Sven Magnusson från Nymålen under 50 öre per dag i ersättning, varvid beslutades att försök skall göras att så fort som möjligt få Sven Magnusson inackorderad hos annan person.

Vid nästa sammanträde den 28 september 1904 beslutades i § 3 följande:

Helena Karlsdotter i Källeberg åtog sig att för en ersättning av 50 öre per dag räknat från den 19 sistlidne augusti underhålla och vårda Sven Magnusson från Nymålen.

I nästa protokoll står följande:

Johannes Carlsson i Willåsen åtog sig att till den 1 januari 1906, föda, kläda och vårda blinde Carl Gustavsson från Rödaleid mot en ersättning av kronor 9 per månad räknat från och med den 1 sistlidne juli.

I samma protokoll från den 28 september står i § 2:

Fattigstugan å Nymålen under Kollinge försålles till Johan Petersson från Floahult med det villkoret att Johan Petersson skall hysa sin moder och att köpesumman 15 kronor skall vara till fullo betalad senast 1:e nästkommande april.

Av protokollen framgår att försäljning av fattigstugor förekom ganska ofta, troligen då stugorna blivit så bristfälliga att de inte längre voro beboeliga. I kommunens inventarieförteckning år 1909 finns en förteckning över de stugor som då var i kommunens ägo.

Fattigstugor i kommunen 1909

Långaskruvs Södergård
Gullaskruvs Frälsegård
Långaskruvs Postgård
Nymålen under Kollinge
Katteskrub under Norrbäck
Stengårdsholma Jönsagård
Skälsek under Sugande
Rödaleid under Willköls Östergård.

Av förteckningen framgår att kommunen vid den tiden hade åtta stycken fattigstugor. År 1904 den 28 september tog kommunalnämnden till behandling upp frågan om anskaffande av fattiggård.

Kommunalnämnden beslutade följande:

Eftersom det visat sig omöjligt att längre inhyssa fattighjonen på hittills brukligt sätt i så kallade egna hem och mindre fattigstugor – dels emedan en del orkeslösa och sjukliga personer icke kan vårda sig själva och ej heller någon annan mot skäligen ersättning vill åtaga sig vården av desamma.

- dels emedan en del hus äro så bristfälliga att ingen reparation därå med fördel kan göras.
- Beslutades det att för att få fattigvården på lämpligast sätt ordnad att hos kommunalstämman göra framställning om att kommunen antingen ville inköpa en lämplig fattiggård eller anskaffa ett större tidsenligt fattighus.
- Dessutom ville nämnden därjämte framhålla som största nödvändighet att inköpa fattiggård då det visat sig att de flesta angränsande kommunerna nödgats anskaffa sådan.

Kommunalstämman 26/10 1904

Föredrogs av kommunalnämnden ingiven skrivelse med framställning om inköp av en lämplig fattiggård eller anskaffande av fattighus. Stämman ansåg att denna fråga tills vidare kunde uppskjutas samt framhöll att understödsgarna vore bäst tillfredsställda så länge de finge bo kvar i sina gamla stugor. Dessa borde därför repareras där så vore behöfligt och lämpligt.

Efter detta beslut synes det inte ha hänt något i denna fråga förrän kommunalnämnden i skrivelse till kommunalstämman den 27 oktober 1908 påminde om frågan.

Kommunalstämman 27/10 1908

Med hänvisning till sitt protokollsutdrag den 28 september 1904 hade kommunalnämnden den mening att det var alldeles nödvändigt att anskaffa husrum åt en större del av understödsgarna i socknen. Nämnden gjorde ånyo en hemställan om inköp av en fattiggård eller uppförande av ett fattighus.

I anledning härav beslutades att en kommitté av fem personer skulle utses med uppdrag att, så fullständigt som möjligt, utreda och inkomma med förslag i ärendet snarast möjligt och senast till nästa års marsstämma.

Till ledamöter i denna kommitté valdes:

Kommunalnämndsordföranden

August Leandersson.

Bruksförvaltaren

C. Steineck, Orrefors

Hemmansägare

Gustav Jonsson, Stengårdholma

Nämndemannen

K.J. Lind, Stengårdsholma.

Till suppleanter valdes:

Hemmansägare

P.U. Jonsson, Stibbetorp och

Hemmansägare

Aron Petersson, Gullaskruvs Östergård.

Kommunalstämman 27/3 1911

Kommittéerade som fått i uppdrag att inkomma med förslag om fattiggård eller fattighus, hade överlämnat protokoll i ärendet och förordade att kommunen borde inköpa en gård och där uppföra ett fattighus.

I anslutning till detta förslag uppdrog stämman åt samma kommittéledamöter dels att underhandla om köp av något lämpligt hemman dels att anskaffa förslagsritningar med kostnadsberäkning, i vilken beräkning borde inrymmas jämförande kostnad för vanlig eldstadsmurning och centraluppvärmning. Stämman anhöll att de kommittéerade skyndsamt ville inkomma med utredning i ärendet.

Sockenstämman 31/7 1911

Ett förslag som inkommit gällde ett inköp av 1/4 mantal Mårtensryd till fattiggård. Ett preliminärt kontrakt hade upprättats som stämman skulle ta ställning till.

Under den diskussion i ärendet, som därefter förekom, yrkade glasarbetaren Gustaf Rosander m.fl. att frågan om köp skulle avgöras i dag. Flertalet framhöll att ärendet borde anstå till nästa oktoberstämma för att ge tillfälle för andra hemmansägare att inkomma med köpeanbud.

Stämman beslöt att köpet av hemmanet Mårtensryd icke skulle avgöras i dag samt uppdraga åt hemmansägare Georg Karlsson i Målerås att med ägaren till Mårtensryd söka träffa avtal därom att köpekontraktet finge stå fast till den ovan nämnda stämman.

Sockenstämman oktober 1911

Den tidigare behandlade frågan om inköp av Mårtensryd nämndes inte med ett ord vid dagens sammanträde. Säljaren ville tydligen inte vänta med försäljningen.

I § 8 står följande:

Behandlades frågan om inköp av något hemman till fattiggård och uppförande av bostadshus för socknens understödstagare.

Den tillsatta kommittén hade anskaffat ritningar för byggnader, vilka visades. Ett tidsenligt fattighus skulle belöpa sig på en kostnad av cirka kronor 19.000 vartill kommer anskaffandet av inventarier och husgeråd.

Fattigvårdsstyrelsen hade uttalat att det inte förelåg några trängande behov att ordna någon särskild försörjning för några fattighjon. Kommittén förordade därför att för närvarande inte vidtaga några åtgärder. Däremot beslutades att en större del av skogsaccismedlen skulle avsättas till en fond som kunde tagas i anspråk längre fram då behovet så påkallade.

Efter en längre och het diskussion i ärendet beslutade stämman genom öppen votering att inget hemman nu skulle inköpas. Beslutet fattades med 305 röster mot och 148 för inköp.

Då frågan om inköp av ett hemman fick denna lösning beslutade stämman att frågan om byggandet av fattighus även skulle förfalla.

Sockenstämman 3/3 1914

Det tillsattes en kommitté som fick i uppdrag att helt omorganisera fattigvårdsväsendet i församlingen. Till oktoberstämman 1915 skulle utredningen vara klar.

Kommittén bostod av följande personer:

Regementspastor

Herr P.H. Ydström Högelycke

Grosshandlare

Herr Robert Johansson Stensborg

Kommunalnämndsordf.

Herr August Leandersson Trolleboda

Virkeshandlare

Herr Josef Karlsson Granliden

Extra kommunalstämma 28/9 1915

Den valda kommittén arbetade tydligen ganska snabbt. Sedan röstlängden godkänts föredrogs en skrivelse från kommittén för fattigvårdsväsendets omorganisation inom församlingen.

Denna kommitté hade häri föreslagit att stämman skulle frångå sitt tidigare beslut angående byggandet av ett epidemisjukhus och i stället uttala sig för att bygga epidemisjukhus, ålderdomshem samt bostad åt barnmorskan i samma hus.

Stämman beslutade efter en längre debatt att avslå kommittérades framställning evad den rörde epidemisjukstugan, men gav kommittén i uppdrag att till nästa stämma inkomma med två alternativa förslag.

A. Ett med ålderdomshem och barnmorskebostad samt kommunalrum kombinerat i en byggnad.

B. Ålderdomshem i ett hus och barnmorskebostad och kommunalrum i ett annat.

Kommittén skulle ha rätt att till de olika förslagen låta utarbета ritningar och kostnadsförslag.

§ 3 i samma protokoll:

Förslaget om att bygga epidemisjukstugan vid Orrefors i stället för vid Gullaskruv avslogs.

Kommunalstämman 28/10 1915

Kommittérade företedde då ritningar enligt beslutet på stämman den 28 september 1915

I protokollets § 5 står följande:

Behandlades frågan om fattigvårdsväsendets ordnande inom församlingen. Den kommitté som hade haft frågan om hand ansåg att, om fattigvårdsväsendet kunna ordnas enligt nutida krav, måste kommunen gå i författning om byggandet av ett modernt ålderdomshem.

Kommittérade företedde två olika ritningar (enligt A och B ovan).

Under debatten framhöll kommittérade som sin åsikt att förslaget om att bygga ålderdomshem kombinerat med barnmorskebostad och kommunalsal skulle ställa sig betydligt billigare, samt att härigenom ett flertal viktiga frågor löses samtidigt.

Då inget kostnadsförslag förelåg samt att frågan i sin helhet var lite utredd vad kostnaderna beträffade, beslutade stämman på förslag av Gustav Rosander uppskjuta ärendet till nästa marsstämma. Detta för att de kommittéerade måtte hinna anskaffa ritning för barnmorskebostad och kommunalsal i särskilt hus samt kostnadsförslag till båda alternativen.

Därjämte ålades kommittéerade att utreda vilken uppvärmning som kan anses vara fördelaktigast samt i övrigt utreda vad inventarier, driftskostnader m.m. komma att belöpa sig till samt plats där lämpligen ett ålderdomshem bör byggas.

Kommunalstämman 29/3 1916

Uptogs till behandling den av stämman den 28 oktober 1915 bordlagda frågan om byggande av ålderdomshem, barnmorskebostad och kommunalrum.

Pastor Ydström framlämnade å kommittéerades vägnar nyanskaffad ritning för byggnad som skulle inrymma bostad åt församlingens barnmorska samt kommunalrum. Till detta bifogades arbetsbeskrivning och kostnadsförslag på cirka 12.000 kronor.

Som ett alternativ framlades även en av svenska fattigvårdsförbundet lånad ritning å ett ålderdomshem för tjugo hjon. Till denna ritning saknades för dagen kostnadsförslag, men man hade på andra orter byggt ålderdomshem efter denna ritning för cirka 13.000 kronor.

Kommittéerade lämnade över en fullständig utredning på vad inventarierna kostade. Drift- och underhållskostnaderna hade av kommittén beräknats till cirka 225 kronor per år för varje hjon, utom amorteringskostnaderna för anläggningarna.

Någon plats där kommunen skulle kunna uppföra dessa byggnader hade kommittéerade för tillfället inte att föreslå, men hade tittat på några tänkbara platser.

Efter en stunds debatt, samt sedan stämans deltagare tagit del av de förevisade ritningarna beslutades att bygga ett ålderdomshem enligt Svenska fattigvårdsförbundets

ritning med ett därtill hörande mindre hus där lämpligen isoleringsrum för sinnessjuka kunde inredas.

Dessutom beslutades att även bygga barnmorskebostad och kommunalrum, i huvudsak efter den ritning som kommittén visat, men skulle ritas så att det anslöt sig till samma byggnadsstil som ålderdomshemmet.

Verkställande av detta beslut skulle dock tills vidare anstå på grund av de svåra tider som för närvarande råda.

Angående lämplig plats fick kommittén i uppdrag att fortast möjligt inkomma med förslag.

Det pågick ju ett världskrig åren 1914–1918 och verkningarna av detta krig påverkade även kommunernas handlande på många områden. Av protokollen framgår att livsmedelsbristen var mycket kännbar för de flesta människorna i kommunen.

Kommunalstämmorna okt. 1916, dec. 1917 och mars 1918

Det beslutades att byggandet av ålderdomshem skall anstå till bättre tider inträder.

Först på kommunalstämman i december 1917 tog inspektor Hedvall i Gullaskruv upp frågan om byggandet av ålderdomshem.

Hedvall väckte förslag om att snarast möjligt slutbehandla frågan om byggandet av ålderdomshem.

Redan på kommunalstämman den 31 mars 1918 beslutades under § 6 i protokollet följande:

Beslutades hänskjuta frågan om byggande av ålderdomshem till den förutvarande kommittén förstärkat med tre personer. Härtill valdes:

<i>Ingenjör</i>	August Larsson	Orrefors
<i>Kantor</i>	K.R. Karlsson	Hälleberga
<i>Byggmästare</i>	Adolf Petersson	Målerås
<i>Pastor</i>	P.H. Ydström	valdes enhälligt till kommitténs ordförande

Kommunalstämman 16/2 1919

Den förstärkta kommittén förordade nu att ålderdomshemmet skulle uppföras öster om

landsvägen mitt för norra kyrkovägskälet på Hälleberga Stoms ägor på en tomt av ett hektars areal. Stämman godtog tydligen detta förslag, ty stämman uppdrog åt fattigvårdsstyrelsen att förvärva tomten genom expropriering. Bygget skulle utföras fortast möjligt och i enlighet med de ritningar och beslut som fastställts den 29 mars 1916. Kostnaderna härför skall bestridas av tillgängliga medel eller och i mån av behov genom utdebitering.

Nu var det fattigvårdsstyrelsen som fått uppdraget att handlägga själva bygget.

Fattigvårdsstyrelsen 21/7 1919

På mötet gjordes upp ett förslag till inkomst- och utgiftsstat för fattigkassan för år 1920.

UTGIFTER:

I kassan anses bliva en brist av	2.400:--
Hyror och underhåll av hus	200:--
Direkt fattigunderstöd	7.000:--
Utackorderade	3.500:--
Lasarettsvård	600:--
Hospitalsvård	663:--
Sanatorievård	200:--
Läkarvård och begravningskostnad	125:--
Vård i hemmen	350:--
Ved	1.300:--
Blanketter och lösen av handlingar	50:--
Ordförandens årsarvode	250:--
Avsättes till kostnader för byggandet av en försörjningsinrättning	15.000:--
Oförutsedda behov	3.953:98
SUMMA KRONOR	35.591:98

INKOMSTER.

Ersättning av staten för fattigvårdskostnader	465:--
Ersättning av landstinget jämlikt §40 och 42 i fattigvårdsförordningen	1.200:--
	1.665:--

Erfordras en utdebitering av

kronor 2:40 per varje hundra av kommunens till

1.413.362 kronor

beräknad inkomstbelopp. 33.926:98

SUMMA KRONOR

35.926:98

Beslutsordningen moderniseras, ny fattigvårdslag

Hälleberga kommun hade år 1918 beslutat att välja kommunalfullmäktige som skulle ersätta kommunalstämman som kommunens beslutande organ. Det fanns dock en kommunallag som föreskrev att vissa frågor fortfarande måste behandlas i just kommunalstämman.

Den nyvalde kommunalfullmäktige valde den 29 december en fattigvårdsstyrelse för att handlägga kommunens frågor enligt den nya fattigvårdslagen.

Tidigare hade kommunalnämnden i kommunen även verkat som fattigvårdsstyrelse.

Denna nya styrelse fick följande ledamöter och suppleanter:

Ledamöter

Gertrud Rosander	<i>Orrefors</i>
August Leandersson,	
ordf.	<i>Trolleboda</i>
Aron Petersson	<i>Gullaskr. Östergård</i>
Frido Isaksson	<i>Norrbäck</i>
Karl Karlsson	<i>Stibbetorp</i>
Aron Karlsson	<i>Postgården</i>
Oskar Rosander,	
v. ordf.	<i>Orrefors</i>

Suppleanter:

Signe Fränkel	<i>Fröneskruv</i>
Fritjof Nilsson	<i>Tikaskröv</i>
Albin Adolfsson	<i>Fröneskruv</i>

I den nya fattigvårdslagen som trädde i kraft den 1 januari 1919 fanns en bestämmelse som föreskrev att varje kommun skulle ha ett fattigvårdsreglemente.

Fattigvårdsstyrelsen 29/3 1919

§ 1 lyder: *Företeddes fem av Svenska fattigvårdsförbundet utarbetade förslag till fattigvårdsreglemente, och beslutades, sedan vissa smärre ändringar gjorts i normalreglementet Nr 1, föreslå detta till antagande för fattigvården i Helleberga socken...*

Återger även de övriga paragraferna i protokollet från den 29 mars, då dessa beslut visar vad som vanligen avhandlades på ett fattigvårdsstyrelsens sammanträde.

§ 2. *Beslutades att till Adolf Andersson i Willköls mellangård skall utgå en hyresersättning av 25 kronor årligen under vartdera åren 1917, 1918 och 1919 för bostadsrum åt Eva Fredrika Andersson därstädes.*

§ 3. *Uppdrogs åt styrelsens ordförande att försöka träffa överenskommelse med E. J. Johansson i Östra Smedstorp om att denne åtager sig foster gossen Gösta Karlsson från Långskruv Postgård så att gossen kan försörja sig själv från och med år 1923.*

§ 4. *Karolina Svensson i Mårtensryd hade erbjudit sig att verkställa tillfredsställande rengöring hos fattighjonen i Fridsborg för fem kronor i månaden och blev detta erbjudande enhälligt antaget.*

§ 5. *Uppdrogs åt styrelsens ordförande att hyra bostadsrum till understödstagaren Henrik Strömer.*

Fattigvårdsstyrelsen 29/II 1919

Till att föra fattigvårdsstyrelsens talan under kommande lantmäteriförrättning utsågs August Leandersson och Frido Isaksson. Det var tomten till ålderdomshemmet som skulle mätas och värderas. Lantmätare var H. Bengtsson Gierup.

Fattigvårdsstyrelsen 19/12 1919

För att byggandet av ålderdomshem skall kunna verkställas under nästa år bör på kommunens bekostnad anlitas en jägmästare till att uppmäta och taxera den skog som finnes på byggnadstomten.

Då styrelsen inte ansåg att det var någon avsevärd risk att påbörja byggnadsarbetet sedan nämnda skogstaxering blivit verkställd, uppdrogs åt ordföranden att fortast möjligt anlita sakkunnig person från Kalmar för att göra upp fullständiga ritningar, beskrivning och materialförteckning till såväl centraluppvärmning som vatten- och avloppsledningar. Vidare beslutades att ritningen till värmeledningen skall granskas av värmetekniska byrån i Göteborg, vilken även skall anlitas till att verkställa slutbesiktning av värmeledningsarbetet.

Genom annonser införda två gånger i vardera av tidningarna Smålandsposten, Nya Växjöbladet och Barometern, skall byggnadsarbetet och värmeledningen var för sig utbudas på entreprenad genom infordran av skriftliga förseglade anbud; varvid bör tillkännagivas att arbetet skall vara färdigt till avsyning den 1 september 1920 och att blivande entreprenörer skall avlämna godkänd borgen.

Fattigvårdsstyrelsen 29/3 1920

Arkitekt Kellgren hade i skrivelse till styrelsens ordförande framhållit att ett ålderdomshem för 20 personer enligt ritningen som han kan godkänna, blir väsentligt större än den tidigare beslutade. Han undrar därför om inte kommunen kan reda sig med 15 platser.

Styrelsen som ansåg att ett hem för 15 personer i framtiden bliver otillräckligt, beslutade att anlita arkitekt Kellgren till att uppgöra ritning och kostnadsförslag till ett ålderdomshem för 20 personer.

Som arkitekt Kellgren fordrat situationsplan med avvägning och beskrivning av byggnadstomten, beslutade styrelsen att anlita byggmästare H. Pettersson i Orrefors till att göra upp en sådan.

Fattigvårdsstyrelsen maj och sept. 1920

Styrelsens ordförande August Leandersson fick i uppdrag att anlita ledamoten i styrelsen Aron Karlsson att reparera fattigtugan Fridsborg så att den kan användas som en tillfällig försörjningsinrättning.

Styrelsen beslutade att inköpa och uppsätta en kokspis i boningshuset å Lilla Nybygget under Borstetorp för att där användas av de där nu inneboende personerna.

En utgifts- och inkomststat för fattigkassan för år 1921 gjordes upp. De beräknade utgifterna utgjorde totalt 118.605:45 kronor. De största posterna gällde det nya ålderdomshemmet.

Byggnadskostnader	65.000:—
Värmeledning	15.000:—
Utrustningspersedlar	12.000:—
Brunn och stängsel	3.000:—
Oförutsedda utgifter	5.185:45

Beräknade inkomster för bygget

Tidigare fonder	45.000:—
Extra utdebitering av skatt	42.595:—

Utöver detta beräknade fattigvårdsstyrelsen att ta ett tillfälligt lån ur fonden för att kunna köpa in en skogsallmänning.

Detta var en stark budget. Hela finansieringen av ålderdomshemmet sker med medel som finns tillgängliga i kommunen. Någon upplåning från bank förekom inte. Utdebitering av skatt höjdes med endast 10 öre, från 2,40 till 2,50 mellan åren 1920 till 1922.

Fattigvårdsstyrelsen 29/II 1920

Beslutade giva fattigvårdsstyrelsens ordförande i uppdrag att anlita firman Hill i Kalmar att å ritningarna till ålderdomshemmet inlägga erforderliga ritningar till värmeledning samt skulle arkitekt Hammarling anmodas att bekosta denna ritning då han tagit betalt för detta arbete.

Fattigvårdsstyrelsen 12/I 1921

Sammanträdet ägnades helt åt bygget.

Det beslutades om följande ändringar:

Syllarna ska vara 6 tum × 7 tum

Till ytterväggarna ska användas spåntad 3 tum plank. Fogarna på den yttre brädbeklädnaden ska täckas med $\frac{3}{4}$ tum × 2 tum läkt.

Till mellanväggarna ska användas 2 tum plank.

Till uthusbyggnaden skall användas 5 tum × 5 tum syllar och $\frac{3}{4}$ tum × 2 tum panelläkt.

Ordföranden fick i uppdrag att infordra anbud på samtliga byggnadsarbeten.

Med biträde av byggmästare H. Pettersson utstakades byggnaderna på den avsedda tomt. Det uppdrogs åt Pettersson att även utstaka väg och föreskriva nödvändiga schaktarbeten.

Vidare beslutades att området längs landsvägen skulle rensas från skog och buskar så att marken skulle bli odlingsbar. Dessa arbeten skall företrädesvis upplåtas till arbetslösa glasbruksarbetare.

Fattigvårdsstyrelsen 27/I 1921

Det uppdrogs åt ordföranden att genom Svenska fattigvårdsförbundet anskaffa en föreståndarinna och även skaffa uppgifter om vilka inventarier som bör anskaffas.

Fattigvårdsstyrelsen 8/2 1921

Mötet hölls i Folkets Hus i Orrefors. Närvarande var samtliga ordinarie ledamöter. Det var viktiga frågor som skulle avgöras och protokollet justerades så småningom av samtliga ledamöter, vilket inte förekommit tidigare.

I protokollet ser man bl.a.

Efter prövning antogs byggmästare H. Petterssons anbud på 56.660 kronor. Tiden för färdigställandet utsträcktes till den 1 oktober 1921.

Leandersson fick uppdrag att utverka arkitekt Hammarlings bifall till att få använda dubbelkupigt i stället för enkelkupigt tegel till byggnaden.

Man bestämde att arbetet med att röja buskar och fälla träd för odlingen skulle ge 80 öre i timman och 75 öre för övrigt arbete.

Karl Svensson i Sjöbo antogs till att gräva och mura erforderlig brunn och att han därvid skulle vara skyldig att turvis använda mest behövande av Gullaskruvs glasbruksarbetare. Avlöningen bestämdes till 90 öre per timma för Svensson och 65 öre per timma för var och en av de övriga arbetarna.

Protokollet undertecknades på följande sätt:

August Leandersson

Styrelsens ordförande

Justerat:

Aron Petersson, Frido Isaksson,

G. Rosander, B. Granstam, Aron Karlsson,

J. Wetterholm

Fattigvårdsstyrelsen 30/3 1921

Det gällde att få ekonomin att gå ihop. I protokollet kan man utläsa att intet lämnades åt slumpen när det gällde att hushålla med kommunens medel.

Muntligt anbud skulle infordras för försäljning av det på tomten avverkade sågtimret, som skulle försäljas per engelsk kubikfot efter toppmått i hela och halva tum.

Sammanträdet 26/5 1921

Som kontrollanter vid bygget utsågs August Leandersson, Frido Isaksson och Birger Granstam.

Genom ackord med Karl Svensson i Sjöbo uppdrogs åt denne att lägga stenmur för 6 kronor metern, med hjälp av den på tomten uppbrutna stenen.

»Beslutades anlita Karl Svensson på Sjöbo till att med biträde av arbetslösa sockenbor fortsätta med brunnsgrävningen, och att bestämma ersättningen till 90 öre i timman för Svensson och 70 öre till var och en av hans biträden.«

Sammanträdet 2/6 1921

Mötet var avsett för att göra en bedömning av inkomna anbud. Platsen var Folkets Hus i Orrefors och deltagare var August Leandersson, Gustav Rosander, Frido Isaksson och Aron Petersson.

§ 1. Vid företagen prövning av avgivna anbud å värme, vatten och avloppsledningar i Helleberga ålderdomshem beslutade styrelsen antaga Fabrikör Wiktor Hills anbud å 8.000:— samt uppdrogs åt styrelsens ordförande att

upprätta entreprenadkontrakt om arbetets utförande, varvid entreprenören skall avlemna antaglig borgen för såväl arbetets ordentliga utförande inom bestämd tid som för de förskottslikvider som möjligen kommer att erhållas.

Vidare beslöts att Wiktor Hill skulle få ersättning med 160 kronor för att han upprättat ritningar för värme – och avloppssystemen.

Sammanträdet den 2/7 1921

Mötet förlades till byggplatsen. Närvarande var Gustav Rosander, August Leandersson, Frido Isaksson, Aron Petersson och Birger Granstam.

Man godkände byggmästare Petterssons förslag till dörr – och fönsterbeslag. Det beslutades också att köksförstugan och den inre klossetten skulle beklädas med boaseringsbräder och oljemålas.

Grävning och igenfyllning av avloppsdiken skall göras för två kronor per sträckmeter. Särskild ersättning skall utgå för stensprängning om så erfordras.

Sammanträdet den 30/7 1921

Arkitekten har medgivit att använda dubbelkuppigt tegel i stället för det föreskrivna enkelkuppiga. Entreprenören gick med på att dra av 100 kronor på entreprenadsumman av denna anledning.

Det beslöts också att den överflödiga delen av avloppsrören skulle återlämnas.

Det ansågs inte nödvändigt att utse någon sakkunnig kontrollant för vatten och avloppsledningarna eftersom de visade sig fullt brukbara.

Sammanträdet 27/8 1921

Det beslutades att till föreståndarinna antaga Fröken Selma Karolina Pettersson från Södra Möckleby på följande villkor:

Platsen tillträdes under nästinstundande oktober månad.

Uppsägningstiden sattes till 3 månader ömsesidigt.

Lönen sattes till 1.200 kronor årligen jämte fritt vovre, samt efter två års oförvitlig tjänstgöring

ett ålderstillägg av 200 kronor. Efter fem år ytterligare ett ålderstillägg på 250 kronor.

Föreståndarinnan skall erhålla en månads semester årligen, samt anmälas till pensionering.

Vidare beslutades vid detta sammanträde att styrelsens ledamot Fru Wetterholm i Målerås och föreståndarinnan skall besluta om vilka inventarier som skall anskaffas.

Sammanträdet 30/9 1921

Mötet hölls i det nya ålderdomshemmet. Närvarande var vice ordf. Gustav Rosander och ledamöterna Aron Petersson, Aron Karlsson, Birger Granstam och Frido Isaksson.

Byggmästare H. Pettersson hade anmält att han fullgjort sitt uppdrag att bygga dels hemmet men även ett uthus beläget på Helleberga Stom.

Byggnaderna avsynades och befanns uppfylla alla krav, varför styrelsen enhälligt godkände byggnadsföretaget.

Ytterligare ett möte hölls denna dag, men då i sockenstugan. Där beslutade man att teckna en andel på 500 kronor i föreningen för att anordna elektrisk belysning. Det var från Barkeström strömmen skulle komma och det var ålderdomshemmet som i första hand skulle få elektriskt ljus.

På samma möte godkändes ordförandes åtgärd att teckna ansvarsförbindelse för sinnessjuka Bernhard Johansson från Gränö, intagen på hospital.

Man beslutade att brandförsäkra ålderdomshemmet i Kronobergs läns brandstodsbolag för 50.000 kronor.

Det beslutades att skyndsamt uppföra svin- och höns hus vid ålderdomshemmet.

Gottfrid Samuelsson i Grönlund beviljades 25 kronor till underhåll åt hans dotterson Sven Gösta Elis.

För fattigkassan uppgjordes följande utgifts och inkomstförslag för år 1922.

UTGIFTER

I kassan anses bliva en brist på	10.000:—
Direkt fattigunderstöd	5.000:—
Utackorderingskostnader	2.000:—
Wård å sjukvårdsanstalt	2.800:—

Läkarvård och begravningskostnader	300:—
Blanketter, lösen av handlingar, brandstodsavgifter och tomt hyror	380:—
Ordf. årsarvode	450:—
Föreståndarinnans vid ålderdomshemmet årslön	1.200:—
Bitrådets årslön	600:—
Underhåll till 13 st pensionärer och 2 personal å kronor 1,50 per man och dag	8.212:50
Bränsle och belysning till hemmet	1.000:—
Teckning av andel i föreningen för anläggandet av elektrisk belysning med kraftstation i Barkeström	500:—
Oförutsedda behov	4.688:75

SUMMA KRONOR 37.131:75

INKOMSTER

Ersättning från staten för fattigvårdskostnader	503:—
Ersättning av Landstinget enl. fattigvårdslagen	2.000:—
Av skogsaccisfondens medel användas	1.000:—
Erfordras en utdebitering av kronor 2:50 på varje 100 av kommunens till 1.345.130 kronor uppgående beskattningsbara inkomst	33.628:50

SUMMA KRONOR 37.131:25

Sammanträde 7/10 1921

Svin- och höns hus skulle uppföras. För detta hade man anordnat en entreprenadauktion. Det gick tydligen till så att intresserade byggare fick komma med ett bud som vid en auktion. Den som kom med lägsta budet fick uppdraget.

Före utropet tillkännagavs att blivande entreprenör utöver de beskrivningar som gjorts även ska insätta tvenne svinhoar av cement och

att byggnaden ska vara färdig för avsyning senast den 1 december 1921.

Byggnaden utropades och byggmästare H. Pettersson i Orrefors lämnade det lägsta anbudet, 1900 kronor, vilket enhälligt antogs.

Sammanträdet 6/II 1921

Det beslutades att biträdesplatsen skulle erbjudas Agnes Eriksson i Bondelid mot en avlöning av 30 kronor per månad och fritt vivre. Skulle hon icke vilja anta platsen skall denna kungöras ledig för ansökan under enahanda villkor.

Tills vidare skulle följande tio personer intagas å ålderdomshemmet, nämligen:

Erland Petersson	<i>Applaryd</i>
Ida Karolina Svensson	<i>Bocklareboda</i>
Frans Johan Lindeberg	<i>Sandkullen</i>
Charlotta Svensson	<i>Helleberga Stom</i>
Anna Blomqvist	<i>Lilla Stallslycke</i>
Johanna Johansson	<i>Fridsborg</i>
Emilia Lilja	<i>Fridsborg</i>
Lena Larsdotter	<i>Mossbo</i>
Emma Algotsson	<i>Rosendahl Målerås</i>
Fredrika Andersson	<i>Willköls Mellangård</i>

Vidare beslutades att följande personer skall erbjudas plats:

Johan Konrad Petersson	<i>Björkegård</i>
Helena Lövgren	<i>Källeberg</i>

Man beslutade förorda att normalreglemente nr. 4 skulle gälla, men att verkställande ledamot skulle inskränka sina besök till minst en gång varannan vecka.

Förslag till ordningsregler upplästes och godkändes. (Finns på sidan 99)

Man avsynade det nya svin- och hönshuset. Allt var i sin ordning förutom att cementgrunden borde spritputsas. Detta kunde nu inte verkställas förrän till våren men att entreprenören ändå skulle få ut hela sin summa, med löfte om att utföra resterande arbete så snart vädret tillät.

Handlare Gotthold Andersson hade erbjudit sig att leverera erforderlig mängd mjölk till gällande ortspriser. Anbudet antogs.

På samma möte behandlades Wilhelm Segerbergs framställan om att få sitt papptak lagat, vilket blåst sönder under en storm. Huset beboddes hyresfritt och ägaren vägrade att laga taket, varför huset nu var obeboeligt. Eftersom Segerberg själv saknade medel så beslutade styrelsen att tillfälligt låta reparera taket.

Sammanträdet 23/II 1921

Såväl Orrefors Kooperativa förening som handlare G. Andersson i Helleberga hade inkommit med leveransanbud på livsmedel avsedda att räcka under tre månader.

Vid företagen prövning antogs Orrefors Kooperativa förenings anbud vilket ställde sig 17:86 kronor billigare än Anderssons.

Sammanträdet 30/II 1921

På mötet var kyrkoherde Otto Arvid Åstrand närvarande. Tre paragrafer i protokollet berör ålderdomshemmet och avvecklingen av fattigstugorna.

Det belopp på 500 kronor som var tänkt ge elektriskt lyse till hemmet fanns för tillfället ej i kassan varför projektet fick skjutas upp tills skattemedel influiter.

Det beslutades att Selma Pettersson, Fru Wetterholm och August Leandersson ska få ersättning för tågbiljetterna (tillsammans elva kronor) för sin resa till Nybro där inventarier inköpts.

Eftersom fastigheten Fridsborg nu inte längre behövs för kommunens understödstagare förslås att den säljs.

Sammanträdet 27/12 1921

Vid sammanträdet var det endast två ärenden att behandla. Det första är intressant då det visar pengars värde vid den aktuella tiden. Samtliga ledamöter var närvarande.

§ 1. Enligt Kungl. Majts: befallningshavandes protokoll den 21 december 1921 har Helleberga tilldelats 125 kronor av kollektmedel, som under samma år upptagits i länets kyrkor till lindrandet av nöd, som till följd av arbetslöshet drabbat ålderstigna, minderåriga, eller

Älderdomshemmet i Hälleberga.

andra arbetslösa personer, som icke kommer i åtnjutande av arbetslöshetsunderstöd av stat eller kommun.

Styrelsen fördelade dessa medel till 85 personer, av vilka 84 erhöll 1:50 kronor vardera, och en person erhöll 50 öre, vilken senare erhöll ytterligare en krona genom tillskott från handlande Th. Andersson.

Man beslutade antaga Karl Svenssons i Sjöbo erbjudande om att tillverka två styck huggna 14 tum × 14 tum portstolpar av sten till ett pris av 35 kronor.

Samtidigt bestämde man att skaffa inkörsportar av järn samt att hugga upp på tomten omkullblåst skog till ved.

Den säljbara egendom som tillhör hemmets intagna och som inte kan användas på hemmet skall säljas på auktion.

En anmärkningsbok ska finnas i hemmet så att anmärkningar mot hemmets skötsel ska kunna antecknas och skrivas under.

Sammanträde 29/3 1922

Till att utöva tillsyn av hemmets förvaltning under resterande tid av året utsågs ordföranden jämte skogvaktare B. Granstam, samt den kvinnliga ledamoten av nämnden.

Ortpriset på mjölk under mars månad skulle anses utgöra 20 öre per liter.

En stor del av Gullaskruvs f.d. arbetare vilka varit arbetslösa en längre tid, hemställde enträget om understöd till sitt uppehälle. Styrelsen som inte ansågs kunna bifalla deras begäran, beslutade tilldela tio stycken arbetare vilka vore familjeförsörjare, vardera 15 kronor såsom förskottsbetalning för arbete, som dessa åtog sig att vid anmodan fullgöra på tomten till hemmet under instundande vår.

Kommentar: Enligt fattigvårdslagen kunde en arbetslös arbetare inte få understöd på grund av arbetslöshet. Om understöd delades ut så var detta återbetalningsskyldigt när arbete erhöles.

Det aktuella beslutet var tydligen ett sätt att kringgå lagen.

Man beslutade att till hemmet inköpa en symaskin av märket Singer.

Nu gällde det försäljning av de före detta fattigstugorna. Aron Karlsson i Långaskruvs postgård hade gett högsta anbud på 1.100 kronor på Fridsborg under Långaskruv Södergård. Då styrelsen ansåg att byggnaderna inte kunde säljas till ett lägre pris än 1.500 kronor, blev anbudet förkastat.

Fattigstugan Grinden under Stengårdsholma Jönsagård försålles till Oskar Fransson för 25 kronor.

Ordföranden meddelade att han under 1921 ingick ett muntligt avtal med Nybro Köpings elektricitetsverk om att detta skulle inmontera

elektrisk belysning på ålderdomshemmet för ett pris av 11 kronor per ljuspunkt samt att det dessutom tillkommer särskild ersättning för metalltrådslampor och benglasskärmar.

Sedan arbetet blivit slutfört hade en slutsumma av kronor 804:10 blivit upptagen på räkningen.

Då styrelsen nödgats erlægga dels 56 kronor för mat och logi till tvenne utav verkets montörer under åtta dagar och dels 80 öre i frakt för materialer, fast det inte ingått i avtalet, samt då i synnerhet den sista räkningen som upptog en styck plint för 15 kronor, var obehörigen påford räkningen, beslutades enhälligt göra avdrag för dessa belopp på 69:80 kronor.

Bestämmelser som gäller föreståndarinnans befattning formulerades enligt följande:

- 1. För att bli antagen till föreståndarinna erfordras att antingen hava erhållit särskild utbildning för sådan befattning eller eljest visat sig äga nödvändiga förutsättningar för befattningens skötande.*
- 2. Befattningshavaren anställs och entledigas av fattigvårdsstyrelsen. Entledigande må ej äga rum utan att ha föregåtts av uppsägningstid på minst tre månader.
Detta gäller även befattningshavaren då denne önskar frånträda sin befattning.*
- 3. Befattningshavaren åligger:
Att med behöflig hjälp ombesörja matlagning, bak, tvätt och renhållning av bostäder.
Att utöva tillsyn över den kvinnliga tjänstepersonalen och leda dess arbeten.
Att handhava och ansvara för förråd av sängkläder samt klädes och linnepersedlar.
Att mottaga och ansvara för all rekvirerad proviant.
Att övervaka att maten utdelas enligt föreskrifterna, ävensom,
Att leda understödstagares arbeten samt ansvara för alla därvid använda materialier och verktyg samt att särskilt vårda sig om sjuka vårdnadstagare å hemmet.*
- 4. Befattningshavaren erhåller kontant begynnelselön 1.200 kronor för år. efter 3, 6 och 10 års väl vitsordad tjänstgöring, erhålles för varje gång ett ålderstillägg å 150 kronor, som därefter tillägges lönen.*

Förutom den kontanta lönen erhåller befattningshavaren fri kost, bostad i eget rum, värme, lyse, tvätt samt i den mån detta inom hemmet kan beredas, även sjukvård.

Därest på grund av sjukdom inom hemmet vakning erfordras, skall befattningshavaren äga rätt att erhålla tillfällig hjälp.

Då befattningshavaren på grund av sjukdom är förhindrad att förrätta sin tjänst, skall hon äga åtnjuta full kontant lön under en månad. Vid ledighet härutöver på grund av sjukdom skall hon äga uppbära två tredjedelar av den kontanta lönen.

Ersättning för naturaförmåner utgår, om befattningshavaren under sjukdom på egen bekostnad vårdas utom hemmet.

Orsakas sjukdomen av smitta ådragen i tjänsteutövningen skall befattningshavaren, då hon på grund här av erhållit ledighet, äga behålla den kontanta lönen oavkortad, dock endast under sex månader. erfordras ytterligare ledighet, utgår två tredjedelar av den kontanta lönen.

Befattningshavaren äger årligen (när sådant utan hinder för göromålens behöriga gång kan ske) åtnjuta sammanhängande semester av minst 14 dagar under vilken tid hon åtnjuter full lön samt full ersättning för de naturaförmåner hon under semestern avstår. Under semestern eller tjänstledigheten skall befattningshavaren, om så erfordras, åt vikarien avstå sin bostad.

Ordningsregler för Hälleberga ålderdomshem

Det måste ha varit några riktiga bråkstakar som krävde regler som i dag skulle anses för stränga för en fångvårdsanstalt. Det gällde fattiga och åldringar i Hälleberga år 1921.

- 1:0 Understödsdagare äro skyldiga att iakttaga ett sedligt och ordentligt uppförande, att noga ställa sig till efterrättelse av de föreskrifter, som av fattigvårdsstyrelsen eller föreståndarinnan lämnas, att visa dem och andra personer tillbörlig aktning och hövlighet, att sinsemellan iakttaga vänlighet och fördragsamhet samt att vid behov hjälpa varandra.
- 2:0 En var åligger att efter förmåga och krafter deltaga i arbetet vid hemmet, och skola anbefallda arbeten under tystnad med flit och ordning verkställa.
- 3:0 Understödsdagare som icke hindras av sjukdom eller svaghet skola uppstiga under tiden 1 april – 1 oktober kl 6.30 f.m. och under den övriga tiden av året kl 7 f.m.
Till måltiderna skola alla på given signal infinna sig i matsalen, intaga sina platser samt iaktta ett stillsamt uppträdande under måltiden.
Senast kl. 8.30 under vintern och kl 9 e.m. under sommaren skola understödsdagare gå till vila. Efter denna tid får icke ljus vara tänt och skall tystnad råda.
Efter frukost och kvällsvard hålles en kortare morgon- och aftonbön och på söndagsförmiddagar och vid kvällsvard hålles en kortare andaktsstund.

- 4:0 Svordomar, råa uttryck och oanständigt tal vare strängt förbjudet.
- 5:0 Alla skola beflita sig om den största möjliga renlighet, såväl med hänsyn till deras egna personer som kläder, redskap och andra föremål. Den som uraktlåter detta, eller gör sig skyldig till oordning, fördärvande av kläder, redskap, materialier och dylikt och icke genom varning låter sig rätta, förfares på sätt nedan anges.
- 6:0 Osnyggande invid byggning ell. på gårdsplanen vare strängeligen förbjuden.
- 7:0 Det vare understödsdagare förbjudet.
 - a. att utan tillstånd avlägsna sig från hemmet;
 - b. att vid tillåten bortavaro tigga eller berusa sig;
 - c. att till hemmet medföra eller av andra personer mottaga brännvin eller andra starka drycker;
 - d. att utan tillåtelse lämna föresatt arbete;
 - e. att förvara matrester på rummen eller från matsalen upptaga kärl;
 - f. att ovarsamt handskas med eld och ljus.
- 8:0 Gör understödsdagaren sig skyldig till grövre förseelser mot ordningen i hemmet tillrättavisas han genom minskning av kosten eller genom inskränkning i eljest medgivna friheter och förmåner (permission, bruk av kaffe, tobak etc.) eller överflyttning till arbetshem. Vid fortsatt tredska förfares enligt lagen om fattigvården §§ 74 och 75.

FATTIGVÅRDSSTYRELSEN

Nedläggningen av ålderdomshemmet i Hälleberga

– några klipp ur lokalpressen

Debattens vågor gick höga i början av 1984. Här följer några klipp som i någon mån speglar debatten. Några saknar datum och ibland är det osäkert om det är Barometern eller Östran som är källan.

Mera valfrihet inom åldringsvården

... När helt förtvivlade pensionärer ber om hemhjälp för att kunna bo kvar hemma finns det inte en hemhjälpstimme att uppbringa... Pensionärerna tvingas att söka in på ålderdomshem. Kalla inte detta valfrihet!

... Om en förbättrad öppenvård måste finansieras genom nedläggning, så måste detta självfallet diskuteras av alla berörda parter på ett så tidigt stadium som möjligt.

... Om nu Nybro kommun börjar i rätt ände och först satsar på öppenvård och nya servicehus så kommer nedläggningarna att ske automatiskt.

... I öppenvården kan man möta pensionärerna på ett mera jämlikt plan.

Sluta med att oroa de gamla!

Det som oroar pensionärerna är rykten om att Hällegården och Gammelgården kanske ska läggas ner...

... Om det beror på bristande underhåll så är det kommunens fel.

... kan det vara så svårt att få något att stanna kvar i här i glesbygden. Vi här på landet har varit med och betalat dyrt för förvaltningshus, sim- och bowlinghall, sporthall och ridanläggning. Det senaste är en ny ishall där man förstås väljer det dyraste alternativet. Behöver det då bli så svårt att investera i t.ex. Hällegården?

... en geografisk spridning av hemmen är en självklarhet...

... Att människor vill bo kvar i sin egen miljö så länge de själva önskar och orkar, finner jag helt naturligt, men den dagen kommer då våra ålderdomshem kan bli ett av alternativen för många av oss. Då är det viktigt att de finns kvar.

... nej, nu ska vi helt naturligt rusta upp och bygga till Hällegården så att vi får en tidsenlig anläggning.

... när det gäller trivseln så är det väl pensionärerna som vet bäst?

Känslodebatt om äldre vården

i fullmäktige

... Redan nu har hotet om nedläggning av Hällegården gjort att åldringarna varken äter eller sover. De bara låser in sig på sina rum och vill inte prata. Ska vi verkligen göra så mot våra åldringar? (Inlägg av centerpartist.)

... Vem är det som egentligen skrämt upp åldringarna så att de ligger sömnlösa? (Replik från socialdemokrat)

... Av de 22,5 miljonerna som åldringsvården kostar i kommunen går 19,2 till de fem åldershemmen. På hemmen bor 279 personer. De övriga 650 åldringarna får klara sig på de dryga tre miljonerna som blir över. Enligt den fastlagda planen skall 74 platser på hemmen skäras bort.

Namninsamling för att bevara

Hällegården

Ortsbefolkningen var upprörd över att Hällegården skulle läggas ner. En namninsamling genomfördes. Med anledning av denna står följande att läsa:

... Vid en diskussionskväll om äldreomsorgen riktades skarp kritik mot namninsamlingen. Man var främst kritisk mot att folk som skrivit på inte fått fullständig information. Många har fått uppfattningen att Hällegården läggs ner utan att några alternativ ska erbjudas. Folk ska kunna leva kvar hemma eller nyttja servicecentral liknande den som planeras i Orrefors.

... 940 namn var inget att låta sig imponeras av. (Replik från s-håll)

Många lögner om namninsamlingen

... Beträffande listorna så har de flesta av personerna skrivit på oberoende av partifärg, så ta-

let om att det bara är centern som ligger bakom är lögn. Här i Gullaskröv har många socialdemokrater skrivit på.

... Jag tycker att man ska ha rätt att skriva på utan att först fråga 'Nybroboarna' i Orrefors. Det finns väl fortfarande demokrati hoppas jag.

... Det största felet med Hällegården är väl att den inte ligger i Orrefors?

Hilda, 94 år,

beredd att rädda Hällegården

Hilda skriver ett brev till »I Gode Ledande Styrande Medmänniskor«.

– Jag lägger 100 kr i månaden till åldershemmets upprustning. Då kan ni bygga toalett till mig så slipper ni lägga ner. Om alla tjugo patienter gör lika dant så blir det väl någon hjälp?

– Förlåt mina gammelmågiga tankar.

Hällegården nedsliten

... Att Hällegården är otidsenlig och nedsliten måste väl varje ärlig människa inse och en om eller tillbyggnad skulle troligen kosta mer än en ny byggnad.

... Av de 22 pensionärer som för närvarande bor på Hällegården kommer 7 från Hälleberga församling. Resten kommer alltså från andra orter av kommunen och väntar på plats i servicehus främst i centralorten.

Unikt samarbete s-vpk

... Det står nu klart att åldershemmet Hällegården skall läggas ner.

Vpk kunde utan reservation ställa sig bakom de elva punkter som lades fram.

... Glädjande nog ställde sig även moderaternas representant bakom programmet

... Ett parti som socialdemokraterna däremot inte lyckats vinna över på sin sida är centern.

Dessa vill i populistisk anda ha både Hällegården kvar och dessutom bygga ett servicecenter i Orrefors.

... Idag binds det årligen upp 5 miljoner kronor i Hällegården och Gammelgården, pengar som nu ska frigöras för att ge de äldre bättre vård i hemmen.

I artikeln finns 11 punkter som beskriver programmet. En del av dessa återges här i något förkortad form:

- Äldre och handikappade ska ges möjlighet att bo kvar i det egna hemmet...
- En satsning på servicecentraler i olika delar av kommunen gör...
- Hemtjänstgrupper ska indelas i distrikt...
- Reducera den slutna vården på enheter med oacceptabel standard som vid Hällegården och Gammelgården, med sikte på en nedläggning.
- Reduceringen ska ske ödmjukt och med hänsyn till berörda parter.
- Servicecentralen i Orrefors och huvudcentralen i Nybro bör snarast komma till stånd...

LONNY LEJON, GUN-BRITT PERSSON,
GUN-BRITT PETTERSSON, INGRID NILSSON, MAJ-BRITT RYDBERG

Vi arbetade på »hemmet«

LONNY LEJON berättar:

Lonny växte upp i Kallarör, en arbetarkasern i Orrefors. Efter att ha haft kortare anställningar på matserveringen Muggebo, och på »Brukshushållet« blev det en plats ledig som biträde på ålderdomshemmet i Hälleberga. Där jobbade hon från 1947 till 1949. Lonny berättar här för Margit och Laila.

ATT DET VAR ett krävande arbete jag sökte till det visste både föreståndarinnan fröken Pettersson och jag. Hon hade sina metoder för att undersöka om den sökande skulle hålla måttet. Ute bredvid hönshuset fanns likboden som användes när någon avlidit på hemmet. Där fanns en bänk där den döde skulle ligga, men även ett litet runt bord där det låg en bibel. När det började skymma bad fröken Pettersson mig att gå ut och hämta bibeln i likboden. Så särskilt rädd av mig har jag aldrig varit så jag knallade ut i skymningen och letade reda på bibeln och gick in med den.

– Men nu får du gå ut med den själv, blev min replik.

Jag satte mig tydligen i respekt från början så jag fick platsen.

Uniformerad

Klädseln skulle vara värdig och prydlig. Det innebar att vi hade blå klänning, vita förkläden och stärkkrage. Det gick åt många förkläden för en del jobb var slabbiga som att skala potatis och elda i spisarna. Det värsta var att stärka krågarna. Till det framställde vi potatismjöl och rev stearin. Ofta var det Agnes i Sjöbo som hjälpte oss med stärkningen.

Dagsrutiner

Jag bodde alltså på hemmet i ett rum som låg mellan två gästers. Föreståndarinnan hade två rum uppe medan mitt låg nere.

Strax före sex på morgonen steg jag upp. Det första jag gjorde var att göra eld i spisen och sätta på kaffevatten. Sedan var det värmepannan i källaren som skulle tändas. Matresterna från igår plus lite grismjöl skulle ut till grisarna och hönsen skulle ha sitt.

Gästerna kom till matsalen klockan åtta då det var frukost. Till vardags var det ofta någon slags välling, smörgås och kaffe. På lördagarna var det extra högtidligt för då var det manna-grynsgröt. Ägg hade vi förstås också eftersom vi hade egna höns.

Vid klockan tolv var det middag och lite längre fram eftermiddagskaffe. På lördagarna

bjöd vi på bullar och sockerkaka, hembakat förstås. Till kvällsmat blev det gröt och smörgås.

Selma och jag åt i köket när alla andra var klara. Där fanns ett litet bord där vi fick plats.

Det var förstås mycket att göra bara med maten. Vi bakade allt brödet i den stora bakugnen nere i källaren. Det var en gammal modell där man eldade inne i ugnen. »Gubben« Tillberg såg till att det fanns björkved att elda inne i ugnen med och tallris till att borsta ur askan med. Degen hade stått över natten innan den skulle in i ugnen. Efter en timme ungefär var limporna klara. Dessa lade vi i trätråg och lade en yllefilt över. De kunde ligga flera veckor utan att mögla. De blev både saftiga och goda.

Medan kakorna stod i ugnen gjorde vi i ordning en vetedeg som vi formade till levar och bakade på eftervärmen. Det skulle bli skorpor.

Allt skulle förstås tvättas. Allt sänglinne till 17 personer och andra kläder skulle tvättas och strykas. Visserligen bytte de bara underkläder en gång i veckan. Vi stod i köket och strök på en köksbänk med ett strykjärn som vi värmdes på spisen. Det krävdes att järnet var riktigt varmt för det var mycket linne.

På vintern torkade vi tvätten på vinden. Där förvarades också gamla kläder som kunde komma till användning – ett bra tillhåll för malen som flög runt i luften. Det var kläder som bortgångna gäster lämnat efter sig. Annars hängde vi förstås tvätten på linor i trädgården. Om det behövdes kläder till någon, åkte Selma till kommissionsaffären i Nybro och köpte något beagnat.

De gamle skulle bada då och då. Det fanns ett badkar och ett par tvättställ. Det var inte så populärt för de gamla var inte vana vid sådan lyx.

När det lugnat ner sig fram på kvällen var det inte tal om att ge sig ut på galej. Det sågs inte med blida ögon. Klockan åtta på kvällen ville fröken Petterson ha lite sällskap och då fick jag sitta och spela kinaschack med henne till klockan nio då det var dags att lägga in i pannan för sista gången den dagen.

Alla dagar såg förstås inte precis lika dana ut, men ungefär.

Julstök

Inför julen skulle vi förstås stöpa ljus. Då kom fröken Fränkel åkande i taxi med Georg Eriksson för att hjälpa till.

Vi gjorde värmlandskorv och i den skulle det vara mald potatis. Den skulle förvaras i saltlake. Isterbanden hängde vi på tork och medvursten rökte Grönkvist åt oss. Och så ystade vi. Det blev ganska många ostar som Selma tvättade med riktigt brännvin för att de inte skulle mögla.

På julafton doppade man i grytan och hon hade ordnat så att alla fick någon julklapp som t.ex. ett par strumpor eller liknade. Själv fick jag en uppsättning underkläder. Det var ett rosa linne som räckte ner till knäna och ett par byxor med långa ben med gummiband nere vid knäna. Jag tror att mor Maja fick ta över dom.

Spettekaka till påsk

På tomten stod på den tiden den lilla stugan som nu står i hembygdsparken, Stavas stuga. Här fanns en öppen spis som var lämplig till att göra spettekaka vid. Man rörde till en smet av ägg, socker och potatismjöl som skulle hällas på en rulle som vevades runt som när man drar en slipsten. Smeten hårdnade ganska snabbt så att man kunde fortsätta och veva på mera så att spettekakan blev tjockare och tjockare.

Vi gjorde bara en. Det var fröken Fränkel och fruarna till de som var med i fattigvårdsnämnden som skulle kalasa.

Mjölk hämtade vi i gården strax intill. Till fastlagen skummade vi grädden och gjorde fastlagsbullar. Någon gång gjorde vi även smör, men det skulle vi ha själva. Hon var rätt så rund, Selma.

Gästerna

Det är klart att man lärde känna en del udda profiler bland de gamla. Kejsaren var en av de märkligaste. Honom var Petterson lite rädd för. Han styrde och ställde lite som han ville. Han höll till i Stavas stuga och gjorde sina fantasifulla hattar av näver och papp. Några av dem finns

»Kejsaren«

på hembygdsmuseet i Hälleberga. Han snidade också i trä och gjorde spatserkäppar och rökpipor. En sådan fick jag av honom och den har jag nu skänkt till hembygdsföreningen.

Kejsaren led av bensår. Ingen fick se eller göra något åt såren. »En bra karl reder sig själv«, resonerade han. Han lånade köket och samlade ihop kåda, bivax och harts och blandade ingredienserna i en plåtburk och eldade på. Efter en stund kom Kejsaren ut ur röken med en hemgjord salva mot bensår. Den måste ha fungerat ganska bra för han blev 105 år.

Kejsaren hade också för vana att varje kväll ta sig en promenad bort till järnvägsövergången vid Modigs för att se efter så att det sista kvällståget verkligen gick som det skulle. En kväll var tåget försenat och någon hade av misstag låst ytterdörren. Det blev ett himla liv när han kom hem, särskilt som han trodde att det var jag som var den skyldiga. Han stod utanför min dörr och gormade hela natten.

En av våra gäster var ganska handikappad men inte så gammal så han behövde vård av den anledningen. Han bodde på hemmet och hade sin skomakarverkstad i källaren. Dit kom folk utifrån för att få sina skor lagade. Det var praktiskt att ha honom därnere för då kunde han sköta pannan på dagarna.

En annan som vi hade mycket nytta av var Tillberg. Han skötte det mesta som t.ex. att se till att det kom in ved och att sköta gris och höns. Han var pigg och fungerade som hus-tomte. Någon gång hände det han skulle ta livet av sig och då gick han ner till Pålavik och skulle dränka sig. Jag följde efter och där stod han efter knäna i vattnet.

– Det är ingen idé, sa jag och så lommade han med hem igen.

En tant försvann upp till kyrkogården och plockade en hel famn med blommor.

– Åh, vilken fin äng, sa hon.

Adel Loran var också lite originell. Han låg i sängen med ullmossa och stortröja på och slog med käppen efter en om man hade några synpunkter.

Man blev ofta bjuden på klibbiga polkagrisar och bröstkarameller, som man måste stoppa i sig för att vara tacksam. Sådana har jag inte ätit sedan dess.

Strax intill fanns ett par stugor där det bodde ett par äldre som jag inte hade något att göra med. De skötte sig själva. Men jag blev ofta inbjuden på kaffe och fick då »bulling, snurring och fingerkringla«.

Sjukvård

Ett av rummet var inrett så att Doktor Nilsson från Lenhovda kunde ha det som mottagning när han kom dit. Jag tror att han kom var fjortonde dag. Dit kunde allmänheten komma. Kanske att det var efterkontroll av sådana som varit hos honom i Lenhovda. Det är klart att de gamle också kunde bli omsedda om det behövdes.

Här fanns en bår och lite enkel utrustning i beredskap. Det hände en trafikolycka i närheten av Modigs ek. Då kom båren väl till pass och Selma kunde rycka ut med första hjälpen. Hon

hade även tillgång till smärtstillande sprutor, som kom till användning just vid detta tillfälle.

Det var ett stort rött kors uppsatt på huset, som skulle visa att det var en hjälpstation för behövande. Detta uppmärksammade luffarna som ofta kom och ville ha lite mat. I köket fanns en särskild bänk avsedd just för luffare. Det var väl inte så många som kom under min tid, men de som kom behövde inte gå hungriga därifrån.

Begravning

Många var gamla och svaga och vid ett tillfälle sa fröken Pettersson:

– Lås inte ditt rum ifall jag behöver hjälp i natt.

Klockan fyra blev jag väckt för att en av de gamla hade dött.

– Upp med dig för nu ska vi göra honom i ordning innan han kallar.

Jag hade aldrig varit med om något sådant tidigare men det var bara att pallra sig upp.

Kläderna skulle av den döde.

– Ta i och dra där och håll där, kommanderade Selma.

Han skulle tvättas och rakas för fint skulle det vara. Dagen efter kom Dahlgren med en kista från Rydén. I botten på kistan lade hon lite gamla trasor till kläder där det ändå inte syntes.

På begravningsdagen skulle det hackas granris och strös på vägen ut till porten. Till varje begravning så beställde man en särskild sorts giffjar och en tårta med svart kors på från Perssons kafé i Gullaskröv. Det var nog fattigvården som betalade.

Äventyr på hemmet

Förhållandena var ganska stränga. Jag hade bara ledigt en söndag i månaden och då var det inte ens säkert att det passade med någon ledighet. När jag någon gång hade ledigt var det inte så lätt att ta sig in. Någon nyckel till ytterdörren var jag inte betrodd att ha. Överenskommelsen var den att jag då skulle klättra upp på brandstegen till andra våningen och väcka Selma så att hon kunde gå ner och låsa upp.

Inte kunde jag nöja mig med att vara ledig bara någon gång i månaden. Jag var inte sämre än att jag kunde ta egna initiativ.

När jag låst dörren från insidan på mitt rum kunde jag försiktigt klättra ut genom fönstret. Det var på nedre planet som tur var. Nyckeln var stor och klumpig så den gömde jag i stemmuren. Och så ut mot friheten. Efter några timmar infann sig problemet att ta sig in obemärkt. Skomakaren blev min kumpan. Genom att klättra upp ett par pinnar på brandstegen kunde jag försiktigt knacka på hans fönster så att han kunde låsa upp ytterdörren och jag kunde smyga in. Ofta var det knappt lönt att lägga sig för klockan var strax sex och arbetet skulle igång.

En annan väg ut i friheten gick genom ett toalett-fönster. Det ställde jag på glänt när jag smet ut. När jag skulle in var det trångt och besvärligt så jag fick ta av mig ytterkläderna och med fötterna före försöka åla mig igenom.

Vid ett tillfälle hade Selma upptäckt mystiska fotspår i riktning mot mitt fönster. Det var snö så det var inte svårt att dra slutsatser. Jag fick förstås en massa skäll men det kunde det vara värt. Nästa dag lånade jag ett par stövlar och gjorde snygga fotspår genom att backa från fönstret och bort mot stemmuren. Sedan gick jag försiktigt rättledes tillbaka i samma spår – för att retas lite med Selma.

Det är klart att jag skulle prova på att röka också. Jag hade väl köpt ett par »lösa Boy« och puffade lite nere i pannrummet när hon kände på lukten vad som var på gång. Hemma i Orrefors hade vi ingen telefon men Karl Pettersson hade, i samma hus. Dit ringde hon och skvallrade. Men jag nekade förstås och sa att det rök från pannan.

Prosten Brodmar hjälpte mig faktiskt så att jag fick gå på bio i Gullaskröv några gånger. Prästens son Bengt var utvecklingsstörd men ville gärna gå på bio. För att vara säker på att han skulle ta raka vägen hem efteråt skulle jag hålla ett öga på honom. Han ville förstås vara ute liksom jag och kallade mig »ålderdomspiga« och »jäbbade« åt mig.

En av de gamle hette Köhl. Honom hade jag lärt känna redan i Orrefors. Han var den ende jag hört joddlä. Det gjorde han varje torsdag när Grönskogs ölbil kört sin runda på samhället. Han hade också för vana att en gång om året hälsa på en gammal fästmö som han kallade Puss-Amanda på Öland. När han kom tillbaka efter en sådan resa, med tåget till Gullaskruv, råkade det vara fest i Folkets Hus där han hamnade glatt joddlande. Alla tittade på mig och menade att det var min sak att få hem honom. Jag fick ordna så att Georg Eriksson skjutsade honom till hemmet i taxi.

Selma Pettersson

Selma var ganska kort i växten och lite rund. Håret var slätt bakåtkammat med mittbena, och sedan upprullat på en klädd ståltråd så att det blev det jag kallar en »halleluleakrans«. Bakom de svarta glasögonen fanns ett par bruna ögon, och hon kunde faktiskt skratta ibland.

Jag måste erkänna att Selma var mycket duktig – inte minst när det gällde att laga mat och baka. Hon var faktiskt duktig på nästan allt praktiskt.

Hon bodde ju på hemmet. Hennes privata kopparsaker prydde matsalen. Hon ägnade faktiskt hela sitt liv åt åldringarna på Hällegården. Hon var sträng och krävande inte bara mot mig utan även mot de gamle. Men som jag bedömer det så hade de gamle det bra, efter den tidens mått

Hon hade ingen egen familj.

Uppsagd

Strax intill hemmet ligger en bondgård som Dahlgren arrenderade. Där hämtade vi mjölk och någon gång blev det också råmjölk. Min far John var mycket förtjust i råmjölkspannkaka och jag tänkte cykla hem till Orrefors med en kruka.

Detta förbjöd Selma bestämt – men jag cyklade ändå.

Nästa dag hade Selma ärende till Nybro. Hon skulle söka nya biträden och jag skulle få sluta. Det är klart att jag var lite stridig och hade

min egen vilja. Men nu tyckte jag att det gått för långt. Jag cyklade till fattigvårdsnämndens ordförande Karl Nilsson som då bodde i Laggaremålen. Antingen var det för att jag var så vansinnigt arg eller för att han tyckte att jag var orättvist behandlad, men lön i två månader till fick jag.

Hon hade nu anställt två flickor från Öland, men efter två dagar klarade de sig undan genom att rymma.

INGRID NILSSON *berättar*

Jag fick anställning som vårdbiträde på Hälleberga ålderdomshem 1962. Då bestod anläggningen av den gamla huvudbyggnaden och en tillbyggnad som tillkom 1960.

De inneboendes antal varierade mellan 27 och 30. Ibland var de så många att de måste ligga två på ett enkelrum. De flesta rummen låg på nedre botten, men det fanns en del rum uppe där de piggaste fick bo.

Jag arbetade mest ute på avdelningen och vikarierade ibland för kokerskan Astrid under hennes ledighet. Detta ledde sedan till att jag fick efterträda henne i köket. Jag trivdes mycket bra med arbetet ute på avdelningen. Det blev mera ensamt att jobba i köket, särskilt den första tiden, men snart blev jag van vid det och trivdes även med detta.

Vi började klockan 7 på morgonen och arbetade till 6 på eftermiddagen med tre raster. I arbetet ingick också fem nattpass i månaden. Då skulle vi gå en runda och titta till alla, men om någon var dålig fick vi förstås göra tätare besök. Annars fanns det ringledning så att de kunde kalla på oss vid behov, när som helst under natten.

Patienternas behov av hjälp varierade. En del behövde hjälp med att bli tvättade eller påklädda. Andra behövde matas eller hjälp med att lägga sig för natten.

Kvart i åtta kördes matvagnen ut till avdelningen, så att de som åt på sina rum fick frukost. Klockan åtta serverades sedan frukost i matsalen.

Varje måndag var det tvätt. I källaren fanns tvättmaskin, torkrum och mangel och möjlighet till handtvätt. Vid behov blev det förstås tvätt även andra dagar i veckan.

Två gånger i veckan vaskade vi golven i dagrum och korridorer och varje dag städade vi toaletterna. Rummen skulle städas varje tisdag och fredag. Det var särskilt noga med köket som måste putsas varje dag.

När doktor Ramqvist från Lenhovda kom skulle all städning redan vara avklarad till klockan elva. Han hade sin mottagning på kontoret som föreståndarinnan själv brukade städa.

Den stora trädgården skulle också skötas med sina grönsaksland, vinbärsbuskar, äppelträd, blommor och prydnadsbuskar. Det skulle rensas och hållas fint och då fick vi hjälp av Rydh med det han orkade. Vi hade också höns att pyssla om.

Personalen bestod vid detta tillfälle av:

Linnea Sandgren	<i>föreståndarinna</i>
Margit	<i>biträde</i>
Ingalill Aronsson	<i>biträde</i>
Iris Adolfsson	<i>biträde</i>
Astrid Sandgren	<i>kokerska</i>

Senare utökades personalen med en tjänst i köket och en vaktmästare på deltid.

Dessutom anställdes särskild nattpersonal.

Det förekom sällan mat som halvfabrikat på den tiden. Nästan allt vi bjöd på var hemlagad husmanskost. Matsedeln gjordes upp i perioder om fyra veckor. Det var föreståndarinnan som gjorde detta men även kökspersonalen medverkade.

Vi bakade allt vetebröd, småbröd, mjuka kakor och rågbullar, men inte något matbröd? Det gick knappast någon dag utan att det bakades åtminstone något.

Helslakt beställde vi med jämna mellanrum för att lägga i frysen. Det fanns både frysbox och skåp. Av bären och frukten från trädgården kokade vi saft, gelé och mos.

På lördagskvällarna var det ofta gröt och på söndagskvällarna te och smörgås. Annars var det lagad mat även på kvällarna.

Jag som jobbade i köket fick fin kontakt med

patienterna i matsalen och när vi drack kaffe gemensamt i dagrummet.

Under min tid fanns det inget »tvång« att patienterna skulle hjälpa till. Men det fanns de som hjälpte till med att torka disk och skala potatis.

Till helgerna gjordes det extra pyntat och fint på avdelningarna och det blev lite extra festligt på matsedeln. Vi hämtade mjölk hos Dahlgren och gjorde julost, och till någon jul stöpte vi ljus.

Varorna levererades två gånger i veckan från någon affär på orten. Eftersom affärerna fick lägga in anbud så var det ibland Grönkvist och ibland Konsum som fick leverera.

En gång i veckan kom fiskbilen.

Det var 35 personer att laga mat till eftersom många i personalen också åt.

När Hälleberga var egen kommun var det endast pensionärer från hemkommunen som var gäster. När vi sedan anslöts till Nybro kommun kom det pensionärer från hela området.

Här kunde vi ge en bra vård. Om patienterna blev dåliga och inte längre kunde vårdas på Hällegården fick de flytta till sjukstuga eller lasarett.

När jag avgick med pension 1985 hade jag arbetat där i 23 år. Ett par år senare var epoken Hälleberga Ålderdomshem ett minne blott. Verksamheten upphörde och patienterna flyttades till andra hem inom kommunen.

Idag är verksamheten i lokalerna av annat slag, nämligen vandrarhem och pensionat.

GUN-BRITT PETTERSSON *berättar*

När jag nu blir ombedd att berätta om Hälleberga Ålderdomshem försöker jag att minnas en del från min tid som vårdbiträde. Min första tanke blir att det förändrats så mycket vid »hemmet«, som vi sa. Även inom åldringsvården i allmänhet har det hänt mycket.

Jag minns den stora röda huvudbyggnaden,

uthus och Mor Stavas stuga uppe i tallbacken. På den stora tomten fanns trädgårdsland, bärbuskar, fruktträd och den stora potatisåkern på framsidan inte att förglömma. Allt detta var omgärdat av den mäktiga och vackert lagda stenmuren. Här arbetade jag från 1947 till i början av 50-talet med avbrott för studier vid Grimslövs Folkhögskola.

Då var det tre anställda, två biträden och en föreståndarinna, Syster Selma från Skaftet i närheten av Vimmerby. Hon var av den gamla stammen, som man brukar säga. Hon utövade ett rent militäriskt styre.

Personalen varierade men mina arbetskamrater var Lonny, Anna-Maja, Britta och under en kort tid en flicka från Öland.

Då var det inte så att man jobbade antingen i köket eller på avdelningen, utan vi fick hjälpas åt med alla sysslor. Arbetstiden var från 7 till 7 med en ledig eftermiddag i veckan och varannan helg. Någon eftermiddag kunde vi få arbeta extra om syster Selma skulle bort någonstans. Det kunde också förekomma att vi fick arbeta natt om någon patient hade varit dålig någon längre tid och behövde tillsyn.

Syster Selma var en ganska allvarsam person i sitt arbete. Hon hade stramt kammat hår och knut i nacken, iklädd blå klänning med vacker brosch vid halsen och ett vitt förkläde. Vid högtidliga tillfällen bar hon stärkt mössa på huvudet.

Att arbeta och leva som syster Selma kan nog ingen tänka sig idag. Här kan man verkligen säga att arbetet togs som ett kall. Hon arbetade, bodde och tillbringade sin mesta ledighet under samma tak. När jag tänker på hennes arbetsbörda undrar jag hur hon orkade. Hon hade oerhört stora fordringar på oss andra men inte mindre på sig själv. Över allt var hon med och arbetade. Hit till henne kom folk från bygden om de hade gjort sig illa och behövde plåstras om.

Några av patienterna jag minns är Kejsaren, Ivar som var skomakare och hade en liten verkstad i källaren, Jenny, Knut Hagström, Hanna, Engdahl, syskonen Hilda, Johan och Matilda.

På avdelningen fick vi hjälpa de patienter som inte själva kunde klara av de vanliga morgonbestyren. Det var tungarbetat för några hjälpmedel fanns inte. Det var enkla järnsängar med lösa huvudstöd utan några som helst finesser. I sängarna använde vi en sorts gummiduk och draglakan och så använde vi cellstoff. De gamla som låg på nedre våningen och var dåliga, fick vi tvätta i sängen för badrummet låg på övre våningen.

Det talades ofta om hur ekonomisk Syster var. Särskilt minns jag att hon odlade skärbönor som saltades in och senare urvattnades och användes till stuvningar och åts med potatis och korv.

På den tiden levererades varorna från Anderssons i Hälleberga och mjölken hämtades på gården hos Dahlgrens.

Det blev väldigt mycket tvätt, som fick tvättas för hand och kokas i gryta. Vilken lättnad det var när vi skaffade tvättmaskin. Det var en rund sak som gubbarna fick stå och veva tills tvätten blev ren. Köhl var ofta den som hjälpte till med tvätten.

Ännu hade inte begreppet slit och släng uppfunnits. Vi lagade allt som gick att laga, stoppade strumpor och lagade underkläder.

Det var ganska vanligt att »de gamla« fick hjälpa till, damerna i köket och herrarna ute. De skottade snö och matade höns och gris, rensade landen, räfsade, bar in ved m.m.

När potatisen skulle upp och vid stortvätt, slakt och storstädning fick vi extra hjälp av bl.a. Astrid, Elna och Elly.

Då och då var det andaktsstund på hemmet och då skulle alla snyggas upp. Ibland hade fattigvårdsstyrelsen sina möten på hemmet. Då bjöds det på kaffe med dopp. Jag minns att Karl Nilsson, Linnea Fröjd, Hjalmar Jonsson, Brodmar m.fl. ingick i denna styrelse.

Lucia från Gullaskruv kom alltid på besök. Då tindrade de »gamlas« ögon vid all vacker sång och av gott kaffe som det bjöds på.

På julafton kom prosten Brodmar med sin familj och höll julbön och drack kaffe med de gamla. Stenberg kom också på besök och läm-

nade påsar som julklappar. Det var pyntat och högtidligt med julgran och hemstöpta ljus. Jämsna födelsedagar firade vi också lite extra.

Som alla förstår blev det inte mycket tid över att umgås med de gamla. Vardagssysslorna tog all vår tid. Jag kan inte förstå hur vi kunde hinna med allt, nu när man tänker på det efteråt.

Det dyker upp andra små händelser ur minnet. När Tillberg på Grönåsen började bli gammal och skröplig behövde han komma till hemmet. Då skulle Georg Eriksson och Selma åka dit och försöka locka med honom. Den gången lyckades det varken med lock eller pock.

Tillberg envisades och menade:

– Nu är jag för dålig, jag måste bli bättre först.

Intill hemmet var det gott om skog. De som blivit lite senila kunde ge sig iväg så att vi fick leta efter dom ibland. Då kunde de stå bakom ett träd och leka «tittut» med oss.

En morgon när jag kom stod Syster Selma och flickan från Öland mitt på golvet beredd att ge sig av. Resväskan var packad och hon var arg och skrek åt mig:

– Hur kan du vara på ett sånt här ställe?

Så tog hon sina väskor och gick.

– Man ska nog akta sig för att anställa någon som inte är från trakten och som man inte känner, tyckte Selma.

När några av de gamla stod i korridoren och pratade kom syster med sitt speciella »sssssch«, och alla stack in på sina rum. Det var likadant om vi fnissade och skrattade någon gång när hon inte var i närheten, så strax var hon där:

– Inget stoj här!

Efter middagen gick hon alltid upp till sig. Om hon vilade eller skötte bokföringen fick vi aldrig veta. På den tiden talades det aldrig om vilka andra arbeten som måste göras. Det angick liksom inte oss. Tilltalsord som »du« förekom aldrig.

Nyckeln på gångjärnet vid dörren talade sitt tysta språk om att en patient hade gått bort. Syster fick ofta ordna med kista och begravning. Den döde fick »stå lik« ute i boden. Begravningen skedde ibland på hemmet. Då dukades

det med nymanglade vita dukar och över dessa lades svartvita löpare av kräppapper med krusad kant.

Jag tjänade 200 kronor i månaden, inget extra för övertid. Det var ganska bra lön om man t.ex. jämför med vad jag tidigare tjänade i familj.

Syster Selma köpte sig en egen bil, men var lite orolig för att köra. Det var elva år sedan hon körde sist, men hon tränade flitigt med goda vänners hjälp och gav sig senare ut på egen hand.

GUN-BRITT PERSSON *berättar*

I maj 1980 började jag arbeta som vik. föreståndarinna på Hällegården. Jag var nyutbildad och entusiastisk med en vision om hur man skulle bedriva vård och omsorg om de äldre. I Visionen ingick respekt för deras integritet, medbestämmande, meningsfull tillvaro och delaktighet i samhällslivet. Detta skulle kombineras med en god kroppslig omvårdnad. Jag ville ha en verksamhet som var öppen mot det övriga samhället.

Jag upptäckte snart att Hällegården var en liten värld i världen. De flesta rutiner sköttes som de alltid gjorts och att komma med nya idéer var inte alltid populärt.

Personalen var otroligt lojal mot Hällegården som institution och vården och omsorgen om pensionärerna och deras trivsel var deras stora ambition.

Problemet var väl att jag ofta hade en uppfattning om vad som var viktigast, kropp eller själ; självkänslan eller integriteten. I förlängningen var det min oförmåga att få gehör för mina idéer som delvis gjorde att jag tyckte, att det var ett steg i rätt riktning, när nedläggningen av Hällegården blev aktuell.

Ändå var Hällegården en idyll på många sätt och innanför dess väggar levde många färgstarka personligheter sina sista år.

Här fanns människor med olika livsöden som av olika anledningar måste lämna sina stugor för att leva i kollektiv. Där fanns f.d. glasar-

betare, småbrukare, skogsarbetare, fabriksarbetare och någon enstaka tjänsteman. Kvinnorna var mest f.d. hemmafruar från olika miljöer men också någon ensamstående dam som förvärvsarbetat.

Jag minns den gamla gumman, 90 år gammal, som bott ensam i en stuga i skogen med sin ko och sin katt. Hon slog och bar in allt hö som kon behövde under vintern och högg och bar in sin ved. När hon kom till hemmet ville hon så gärna ha sin katt hos sig i sitt lilla rum, men det gick inte för sig, någon kunde vara allergisk.

Ett par andra profiler var de båda bröderna som tidigare varit bönder. De hade var sitt rum på Hällegården. Jag ville aktivera dem och tog med dom ut på vedbacken för att såga och hugga ved till den öppna spisen. När de stått där och sågat men den gamla bågsågen så sa Gustav:

– Jag ska åka hem och hämta min motorsåg, det här går för sakta.

Detta stärkte min uppfattning i att pensionärer hänger med i utvecklingen. Det är vi som vill romantisera det gamla.

Det är samma sak med religionen. Många tror att alla gamla gillar psalmsång och gudstjänster och att få träffa prästen. Det hände att pensionärer lät meddela att de inte ville ha några »svartrockar« springande hos sig

Av alla pensionärer jag träffat på Hällegården är det helt naturligt att jag minns en del med glädje. En av dem är Ossian. Han var 90 år gammal och hade, vad man brukar kalla, ett hårt och brokigt liv bakom sig. Han var glad och snäll och mycket social och var alltid mån om sina kamrater och medpensionärer. Hans humor var oslagbar. En gång när jag satt på hans sängkant och pratade öppnades dörren och ett biträde kikade in. Ossian tog tag i mina armar och ropade:

– Släpp mig, jag är för gammal!

Dörren stängdes snabbt och Ossian fick ett gott skratt.

Ibland ordnades små fester på Hällegården t.ex. kräftskivor, julfester mm. Då ställde personalen upp till hundra procent. Man ansträngde sig på alla sätt för att göra det så trevligt som möjligt med god mat och underhållning. Axel

Gustav och Sven tyckte att det gick för långsamt att såga för hand och ville åka hem och hämta motorsågen.

Karlsson i Gullaskröv spelade på sitt tvåradiga dragspel eller kom det några medlemmar från Nybro dragspelsklubb och då kunde gubbarna tråda dansen med såväl gummorna som med »flickorna«.

På sommaren varje år gjorde vi en bussutflykt med både pensionärer och personal. Det var mycket planerande och diskuterande för att resan skulle bli så lyckad som möjligt. Men även då kan man göra misstag. En gång besökte vi Skälby gård i Kalmar och tittade på alla djuren. Tanken var att det kunde väcka några minnen till liv bland de äldre. Då jag frågade en tant om vad hon tyckte så sa hon:

– Äsch, några gamla hönor, sådana har jag väl sett i hela mitt liv.

Lunchen i det nya vattentornet var mera intressant.

Hällegårdens 22 platser var aldrig upptagna av enbart Hällebergabor. Två tredjedelar av pensionärerna var från centralorten eller från andra orter inom kommunen. Vi hade en liten farbror från Alsterbro som ofta gav sig iväg och skulle gå hem. Det var alltid någon som upptäckte att han var på rymmen. Då tog jag min cykel och åkte ifatt honom och hämtade honom tillbaka. En gång var han så trött att han fick åka på pakethållaren medan jag ledde cykeln. Vid ett annat tillfälle hade han ramlat och

Gunhild Andersson.

*Kräftskiva på Hällegården.
Helga Pettersson och Gideon Lindahl.*

blivit liggande på gamla järnvägen nedanför prästgården. Som tur var hittade prästen honom och återbördade honom till »hemmet«.

Sakta men säkert hann utvecklingen ifatt även Hällegården. Ett berättigat krav är att pensionärer som betalar för sitt eget boende åtminstone ska ha en egen toalett. Att restaurera skulle inneburi en stor ekonomisk satsning - ett tveksamt projekt med tanke på Hällegårdens läge så långt från övrig samhällsservice.

Kommunen beslutade att avveckla verksamheten.

Detta var ett beslut som föranledde många upprörda känslor i bygden, men personligen har jag, av olika skäl, aldrig tvivlat på att beslutet var riktigt.

Jag slutade min tjänst på Hällegården 1984.

MAJ-BRITT RYDBERG berättar:

Jag har varit anställd på Hällegården ett flertal år så länge ålderdomshemmet var i drift.

Där hände givetvis en hel del under åren. Jag minns fortfarande vissa episoder. Det var en gammal gumma som en natt fick »lustkänslor« i kroppen och hon smög i väg i sin långa särk, till en av de motsatta könet. Hon snubblade om särken och bröt lårbenet.

Under min första tid hade vi en barsk och hård föreståndarinna. Hon hade ingen aning

om vad ett leende var. Hon hade hårt åtsittande kläder, men glömde sig en gång och råkade skratta, men då flög flera knappar ur kläderna och slog i väggen. (Det hände aldrig mer under min tid.)

Mitt första sovrum fick bli läkarexpedition samtidigt som jag bodde där. Jag fick inte ha några personliga ägodelar och en viss obehaglig lukt fick man stå ut med.

På ett ålderdomshem händer det rätt så mycket. Många hinner t.ex. dö under ett år. Jag var knappt 16 år då order kom att jag skulle vara

med och tvätta och klä på den döde. Den skulle sedan bäras ut i kistan och ställas in i uthuset i väntan på vidare färder.

Annars var det hårt arbete särskilt i köket för det var tämligen omodernt. Trivseln var väl inte den bästa alla gånger men någon gång kunde vi ha roligt.

Sammanlagt var jag där 15 år i ett par omgångar. Något år efter det att jag slutat lades ålderdomshemmet ner och de gamla förflyttades till andra orter inom kommunen

Det stora kräftkalaset.

Se vidare del 2!